

JÁSZKUNSAÉG

irodalom, művészet, társadalom

Hatvani Dániel, Serfőző
Simon versei

(3., 10. old.)

Páldi János írása az
iskoláról

(12. old.)

Rideg Gábor Szolnok
képzőművészeti
kultúrájáról

(20. old.)

Dániai és kínai útinaplók

(22., 30. old.)

Modern török költők

(36. old.)

Kabai László: Tanyarészlet (lavírozott tollrajz)

A KOR FALÁRA

Zalán Tibor

Cikkek, cikkecskék

Olyan szomorkás ez, vagy hogy is mondjam, hát olyan, éppen. Amilyen lehet. Csipegetünk, mint a csibék, verebek (a lószarban, teszi hozzá kajánul a népnyelv), hírek között csipegetünk. Valahol persze érezzük, hogy ez nem *gilt* így, hogy ez a csipegetés éppenséggel egyenesen embertelenné kezd válni, de mi már csak ilyenre vagyunk legyártva, illetve, talán, éppen ilyenre generálózott bennünket ez a századvég. Megpróbáljuk összerakni magunkat a kapott szilánkokból, készül az *imágó*, s leszünk olyanok, amilyenekké a szilánkok megrajzolnak bennünket: ócskák, csiricsárék, összevisszák, vacakok. Edz bennünket rendesen újság, tévé, film, rádió. Utóbbi csúfos vereséget látszik szenvedni az előzőektől, emiatt aztán – ha nem a kereskedelmi csatornákról van szó, egészen emberi és színvonalas –; a film(mozi) pedig, ez is jelzés, elveszítette hajdani elmaradhatatlan előjátékát, a *filmhíradót* – melyet, bármilyen pártos volt is, fekete-fehér volt is, recsegő-ropogó volt is, volt okunk valamiért szeretni, talán éppenséggel az okból, hogy *volt* –, s elveszítette a nézőinek a javát is, így kénytelen volt évekkel ezelőtt megalkudni, noha ezt soha nem vallotta be nyilvánosan, és kénytelen volt átmenni hivatásos meztelen segg-, lengő mell-, lóduló nemiszervmutogatóba, vagy éppenséggel ostoba Walt Disney-filmeket nyomtat orra-szájba, de javarészt vért, vért, vért, avagy arra nagyon emlékeztető piros festéket mutat. Mi pedig – annak ellenére, hogy régen átlátunk ezen a nagylyukú

szítán – ostobák, gyengék és gyengén fejlettek vagyunk ahhoz, hogy ellenálljunk.

És nem is állunk ellent. Beszopjuk a romló és mind romlottabb média ravaszkodásait is, és már kiszolgáltatottságunkat sem vesszük észre. Megszűnünk ugyanis csodálkozni. Olyan – mindennaposak lesznek a legkülönfélébb, s ami igazán elszomorító, a legelborzasztóbb dolgok. Nincs többé csoda. De ez már előbb kezdődött el. Viszonylag pontosan meg tudom határozni, mikor. Ehhez engedtesék meg nekem egy rövid kitérő, kivágtat egy régebbi beszédből. Szóval...

abban a pillanatban kezdődött el, amikor az első ember a Hold üres porába lépett, s az egyenes közvetítést nézők százmillióinak torkából szakadt ki az önfeledt üvöltés, mely azt volt hivatott jelezni a föld és az űr halló lényei számára, hogy az ember immár a világegyetem kizárólagos ura, és most már bizonyítottan az, nos, abban a pillanatban kellett volna valamilyen halovány szomorúságnak, legalább kétségnek is beférkőznie a szívekbe. Mert a megkapott bizonyosság, hogy az ember valóban megismerheti (megismerheti?) a világot, s mindössze idő kérdése, hogy mikor teszi ezt meg, fontos – mondhatjuk úgy is, nagyon emberi – minőséget szakított ki a létezéséből: a *csodát*. A hitet, hogy vannak, kell legyenek csodák, különben mivel lehet az univerzum számtalan titkát megmagyarázni.

Folytatás a 48. oldalon

Pasziánsz

A PESTI GYORS

Amikor Szolnokról elindultam, tudtam, hogy rengeteg időm lesz még. Majd elütöm valamivel. Iszom egy feketét a restiben, s gyalog szelem végig a várost, nem ülök fel a helyi járatra.

Amikor Szolnokról elindultam, csak azt tudtam, hogy időm akár a tenger. Rég nem voltak már ilyen nyugalmas. „semmire való” óráim. És most tessék! Tyúklépésben végigsétálhatok M.-en.

Már Szolnokon elrontottam mindent, mielőtt vonatra szálltam volna. Történt ugyanis, hogy vagy félórával a kiszemelt járat indulása előtt kiértem a pályaudvarra. Így a tervezett személy helyett az éppen akkor induló gyorsra szálltam föl. Még korábbra – a tervezettnél is előbbre – hozva az érkezést.

Még több elfecsérelni való idő.

Az M.-i vasútállomást átutazóban, az éppen elrobogó gyorsvonatokból szoktam látni Pest felé tartva. Egy kezemen meg tudnám számolni, hányszor álltam a peronján. Az állomás mögötti csehókat is csak hírből ismertem. Még a második világháború előtti időkből járta végig (akkoriban négyet!) nagyapám nap mint nap. Hát innen, a róla szóló történetekből tudom, hogy az M.-i állomás közelében egymást érik a kocsimák.

Néhány, említésre sem igen méltó alkalmat leszámítva tizenöt éve jártam itt utoljára. (Ja, és akkor biztos, hogy először.) Reggel még ropogott a hó a talpam alatt, talán csak M. szívében volt úgy-ahogy eltakarítva.

Tizenöt éve...

De akkor, amikor a tizenöt évvel ezelőtti történetekre gondoltam, nem szorult el a szívem. Tizenöt év után már nem. Ha ez mondjuk öt évvel azután történik, hogy tizenöt évvel ezelőtt..., akkor még a szemem is könnybe lábad. Ha mondjuk tíz évvel azután történik, hogy tizenöt évvel ezelőtt..., akkor is elszorult volna a szívem.

Tizenötévenként végigsétálni M.-en – tapasztalataim szerint – roppant szomorú dolog. Akkor (s itt megintcsak eddigi tapasztalataimra tudok támaszkodni) tél van, hideg, hó és... na jó, ki-mondom végre: halál.

M. a halál városa.

Hát ezért gondolom azt: késtem volna inkább, mint hogy ilyen korán érkezzem.

A halál persze csak erről az oldalról szomorú. Odaát már édesmindegy. Ahogyan én innen az odaátot elgondolom.

Ropog a hó a talpam alatt és én az elmúlásról gondolkodom. A halál – most speciel – nem rémiszt, nem taszít, nem fáj. A halál ebben a pillanatban nem egyéb, mint a végtelen nyugalom. Pihe-nés.

Tizenöt évvel ezelőtti egy ismeretlen koporsójánál álltam. Azt mondták, az apám volt. Hittem is meg nem is, de amikor meglátam a fényképét, minden kétség szertefoszlott. Ahogyan az az álom is, hogy valamikor még láthatom őt, az apámat. Merthogy akkor minden másképpen lehetett volna. Persze tizenöt-tizenhat évesen apát szerezni kicsit késő, de nem lehetetlen. Harminc-évesen ezen töprengeni viszont...

És most, tizenöt évvel később itt fekszik a ravatalon apám anyja (akit – nem éppen mellesleg – apám temetésén volt szerencsém megismerni), nagyanyám.

Tizenöt év alatt bebizonyosodott, hogy tizenöt évesen nem lehet nagyanyát szerezni. Nagyanya vagy van az embernek eleitől fogva, vagy hiába is minden próbálkozás. A kamaszként szerzett nagygyermek ugyan mit tud arról a zabálni való aranyos kisgyerekről?! A nagymami egy nyegle kamaszt kap, pedig ott, akkor a temetésen kisunokát vár.

Az M.-i temető az egyetlen hely, ahol a család összejön. Ott tehát nem csak a holtak, de bizony az élők sorsa is eldől. (A már említett tapasztalataimra hivatkozva.)

És ha százsor megköveznek érte is, innen kiáltom: kedves családom, tizenöt év múlva a M.-i temetőben találkozunk!

Tartalom

<i>Zalán Tibor: A kor falára (publicisztika)</i>	1. és 48. old.
<i>Seprősi-Czárán György: Pasziánsz (tárca)</i>	2. old.

IRODALOM

<i>Hatvani Dániel</i> versei 3. old.	
<i>Vasy Géza: Serfőző</i> Simon költészete (tanulmány)	4. old.
<i>Rideg István: Nemzetföltés, népiség, megmaradás</i> (könyvismertetés)	9. old.
<i>Serfőző Simon</i> versei	10. old.
<i>Cseh Károly</i> versei	11. old.
<i>Bíró József</i> verse	11. old.

GONDOLKODÓ

<i>Páldi János: Humanizmus és demokrácia az iskolában</i> (tanulmány)	12. old.
---	----------

MŰVÉSZET

<i>Körmendi Lajos: Vonal-univerzum</i> (jegyzet)	18. old.
<i>Szécsi Valéria: Jelenések</i> (grafikák)	18. old.
<i>Rideg Gábor: Adalékok Szolnok képzőművészeti kultúrájához</i> (kritika)	20. old.

KILÁTÓ

<i>Pethő László: Mindig kilencvenig számolnak</i> (útinapló)	22. old.
<i>Bella József: Kínai életképek</i> (útijegyzetek)	30. old.

VALLÁS

<i>Kósa Károly: A könyvek könyve</i> (jegyzet)	32. old.
<i>Varga Lajos: Verses Szentírás</i>	33. old.

ROKONAINK

<i>Cseh Károly: „A velünk hozott fény: tiszta lap”</i> (interjú)	36. old.
<i>Tusnády László: A modern török költészetről</i> (ismertető)	38. old.
<i>Török költők</i> (Tusnády László és Cseh Károly műfordításai)	39. old.

SZEMLE

<i>Horpácsi Sándor: Visszatekintés Bizánra</i> (Molnár H. Lajos: Levelek a hazából a honba c. könyvről) (recenzió)	42. old.
<i>Csorba Pirooska: Hívogat és marasztal</i> (Cseh Károly: Téltakarító c. könyvről) (recenzió)	43. old.
<i>Varga Gábor: Adatok a jászberényi színház történetéhez</i> (jegyzet)	44. old.
<i>Rigó József: Vágyunk egy nő után</i> (színházkritika)	45. old.
<i>Zelei Miklós: Rádiózás a tv-ben</i> (tévékritika)	47. old.

Török Ágnes: Rólunk írták (1994. december–1995. január) (melléklet)

A borítón, a 3., 8., 17., 37. és 43. oldalon *Kabai László* lavírozott tollrajzait közöljük. A 41. oldalon Nagy László felvételét látni.

A piktoográfiákat *Györfi Sándor* tervezte.

Főszerkesztő:

Körmendi Lajos

Főszerkesztő-helyettes:

Andrási László

A szerkesztésben részt vettek:

Dorkovics Ágnes, Elek György, Erdei-Szabó István, dr. Lengyel Klára, Seprősi-Czárán György, Szécsi Valéria

Tipográfia: Dede Géza

Szerkesztőségi titkár: Kiss Józsefné

Hatvani Dániel versei

Hajnal óta

*Küszöb alatt a féreg
kapar új fedezéket;
nem hangszer, nem is nóta –
hallgatom hajnal óta.*

*Hajnal óta nem alszom,
görcsben fetreng a vackom.
Mintha pokolra szánna,
káromlás tapad számra.*

*Hol az áradat sodró,
jönne bár egy koporsó,
evező nélkül, lassan,
sziromszóró tavaszban.*

*Nyár jön majd, szilva kékiül,
átokvert sorsom békiül...
Hajnal óta nem alszom,
napistené az arcom.*

Szederjesedik

*Prófeciák, fekélyes szájak
rossz üregében rothadás van,
még álmaim is lepökdösik
évezredvégi pusztaságban.*

*Útfelbontások fogsora
villamost öröl, ólmot, füstöt.
Magam is a gumibelek
s rézkábelek hurkain csüngök.*

*Hallgatom, mint kordul a szó
s ürülékfolyammá mint válik...
Emberiség, eljutsz-e végül
a megváltó nagy kloákáig?*

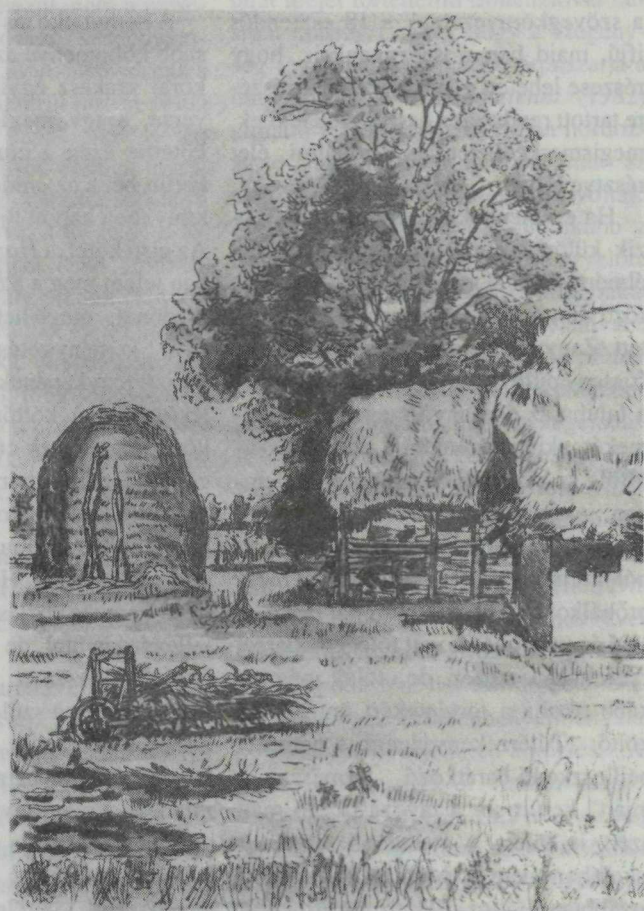
*A téboly tarka terein
addig is bélgáz-zene zengjen.
Hintáztatok egy pókfonálon
s már szederjesedik a nyelvem.*

Ellobbanás előtt

*Versem testén tombol az este,
pattog, mintha jégeső esne;
harangszó kondul esedezve:
ki szereti, nagyon szeresse.*

*Ez az éjszaka messze látszik,
világít a legszélső házig,
bódító pipacs torka ásít:
nem kell a garabonciás itt.*

*Veszem harmatból szőtt kabátom,
kigyószem a gyertyavilágom...
Ellobbanok, de azt kívánom:
folyónak fodra sose fázzon.*

Kabai László: Tanyarészlet (Bugyogo)
25x30 cm (lavírozott tollrajz)

Vasy Géza

Serfőző Simon költészete

A fiatalember első komoly verspublikációjával szerencsésen korán jelentkezhetett: az Új Írás 1961. júniusi száma mutatta be, Próbaút címet adva a rövid önéletrajznak és a három versnek. Ma már történelmi távlatba került ez az időszak, s így szemlélhetjük irodalompolitikai eseményeit is. Az Új Írás 1961. márciusi megindulása praktikusán azt jelentette az irodalmi életben, hogy az 1956 utáni konszolidálódás nyersebb és keményebben diktatórikus szakaszát felváltja egy megengedőbb, népfontosabb. E lap a visszatérések, az újra megszólalások fóruma volt eleinte leginkább, s csak ezek mellett töltötte be a legújabb nemzedék felfuttatásának feladatát. A jelzett számban például Illyés Gyula, Tamási Áron, Lengyel József írásai mellett olvashatjuk Ladányi Mihály, Garai Gábor új verseit. Méltán örülhetett ennek a szövegkörnyezetnek a 18 esztendősfű, majd hamarosan annak is, hogy részese lehetett a lap szerzőinek részére tartott rendszeres összejöveteleknek, megismerkedhetett az irodalmi élet résztvevőivel.

Ha eseményekben nem is mutatkozik különlegesnek az első 18 életév, élményei annál meghatározóbbak. Serfőző Simon 1942. október 24-én született Zagyvarékasón. Tanyán éltek, a frissen épülő ház munkálataitól szaladt a faluba az édesanya megszülni gyermekét, akinek számára a szűkebb szülőföld szó szerinti és jelképes értelemben is felnevelő közösségnek bizonyult. A Szolnok menti község határából járt iskolába a gyermek, majd megpróbálkozott a gimnáziummal is, de az első év után búcsút vett tőle. Diákélete csúfolták, lenézték, de utólag még inkább okolja a történelemért önmagát a költő: „Túlérzékenységem, s nehezen beilleszkedő-barátkozó természetem miatt” került sor a távozásra, no meg azért is, mert a gyengébb általános iskolában nem kapott elég alapot a továbbtanuláshoz. Ekkor már írogatott is, s a megyei lap biztatta. Otthon segített a szüleinek, majd Budapestre

került segéd-, később betanított munkásnak. „Felfedezése” után rövid ideig Szolnokon újságíróskodott, majd a katonáskodás következett. Leszerelése után került Miskolcra, s azóta ott él, különböző kulturális munkakörökben dolgozva, leginkább szerkesztőként.

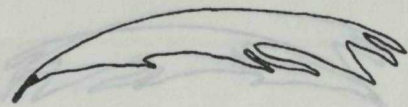
E néhány életrajzi adatra azért is szükség volt, mert a pályakezdő szakasz szemléletét is determinálják, s az egész későbbi pályáívet is. Az induló költők legtöbbször – ebben az időszakban legalábbis – még életrajzias életérzéseit öntötte versbe, Petőfi Sándor és a népdalok receptje szerint elsősorban, s ez különösen akkor bizonyult jó iskolának, ha a bontakozó költői alkat és a megélt életsors rokon volt a példakép költő és a népköltészet beszélőinek és címzettjeinek a sorsával. Serfőző Simon esetében ez messzemenően így volt.

A bemutatkozás legelső és legfontosabb költeménye az *Otthon*. Egyúttal a korai szakasz egyik legjellegzetesebb verse, s így meglepő, hogy az első kötetbe ezen a címen egy másik mű került be, s az eredeti csak a harmadik könyvben kapott újból nyilvánosságot. Az első kötet, a *Hozzátok jöttem*, 1966-ban jelent meg a Szépirodalmi Könyvkiadónál, meglehetősen elegáns módon: keménykötésben, borítóval, a szerző fényképének egész oldalas mellékletével. A költőnek ez az egyetlen kötete, amelynek címe nem verscím is egyúttal, mégis, bár némiképp jellegtelenné tetsző, a versekhez és a bennük megmutató magatartáshoz illő a megfogalmazás: *Hozzátok jöttem*. E hétköznapi közlés e líra „gyalogjáró” jellegére is utal, de ezen belül is többértelmű, hiszen a „hozzátok” lehet a város is, meg a szülőföld is, azon belül a szülők tanyája is, lehet a munkásság is, a parasztság is, maguk a szülők is, s mindezt egybefogva jelentheti a magyar nép egészét, a versolvasók potenciális táborát is.

Hozzátok jönni lehet úgy is, hogy az megérkezés, hazaérkezés, s úgy is, hogy az vendégség. Ám a vendég lehet

szívesen látott, s lehet váratlan s egyelőre megítélhetetlen is. Serfőző Simon költészete már kezdetben is nyílt, a bekapogató személy tehát megítélhető költőként és emberként is. A hétköznapi valóságban azonban nem ilyen átlátható a helyzet. S a versek már ekkor is kifejezik azt a kettősséget, amely a világhoz, az emberekhez nyíltan és tisztán közeledő szándékai és a világ, az emberek reakciói, cselekedetei között feszül. Az ötvenes-hatvanas években nemegyszer kiélezetten drámai változások zajlottak le a magyar társadalomban, s e változások a legkisebb társadalmi sejteket is áthatották. A legmélyebbre hatoló a parasztságot érő változások sora, s ezen belül is különösen éles a tanyasiaké. Közhelynek hat, hogy az ezeréves paraszti életforma, annak minden gazdasági, társas kapcsolatbeli, kulturális formája erőnek erejével megszüntetésre ítéltetett. Az iskolai kudarcnál sokkal inkább ez készíti a szülőket arra, hogy a városba tanácsolják a fiút: odahaza nem lesz jövő számára. A tizenéves fiatal amúgy is szeretne világot látni, s ha még irodalmi ambíciók is feszülnek benne, érthető, hogy kapva kap az alkalmon. Serfőző Simon lírája azonban arról tanúskodik, hogy a tipikus nem mindig érvényesülhet, s hogy a kiszakadás már kezdetben is megőrizheti a legnemesebb nosztalgiát az eredet helyszíné és életformájára iránt. Az *Otthon* c. vers hamvasan érzelmes líraisága, melegségérzete önmagában még olyanként is értelmezhető volna, hogy ez a szülői házba való hazatérésnek természetesen megfelelő hangoltság az éppen felnőtt ifjú részéről, azonban ha az első könyv egészét, méginkább, ha az innen kimaradt néhány verset, majd az ezután következőket is figyelembe vesszük, arra döbbenhetünk rá, hogy egyrészt az elhagyott környezet rajza is sokkal több ellentmondást mutat föl annál, amennyit még megengedhetne a nosztalgikus emlékezés és szeretet, másrészt pedig az új környezet sem megérkezés, s nem az a falu új világa

sem. A pálya egészen a személyes sors csöndes, visszafojtott drámaisága mind általánosabb sorsképletté válik, s egy réteg, egy nemzedék sorsától a magyarságig jutunk el.

Mindez meglehetősen élesen megmutatkozik a verseskönyvek címadásában is már. A *Hozzátok jöttem* fogalmába inkább csak utólag magyarázhatjuk bele az esetleges visszautasítás jelentéskörét, a konfliktusosság kiélezését tehát, a további kötetek azonban címeikkel s természetesen címadó verseikkel, s egész tartalmukkal a konfliktusos létet mutatják fel. *Nincsen nyugalom* (1970) – vallja meg a második könyv, erősítve is az útra bocsájtó közösséghez s a kapotthoz is való tartozást, elkötelezettséget a falusiak, az ingázók és a városba szakadtak, s egyaránt kétkezi munkások iránt, ugyanakkor következetesen megfogalmazva azt is, hogy megérkezés: nincsen, hogy az osztályhoz, közösséghez kötődés nem jelent a lét egészében otthonosságot, nem jelent megérkezést: „*idegenektől nem fér a város, / feszül, türemlik, / te nem, csak a munkád kell, / nincs senkid / és semmid, / idegenek házában húzódsz meg / reggelig*”. Ám nincs nyugalom otthon sem, mint tudjuk, s mint legszebben egy két évtizedig kéziratba kényszerült vers élénk is tárja: „*Délután károg a döbönt fákon. / Ijedtség bújik a kerítés mögé, az árokba. / Agitátorok kiabálnak a kiskonyhában, / szövetkezet lesz erre a földeken, / s apám az ablaknál izzad. // Az ellenkezés-szájú nagygazdákat / napok óta / dzsippek hordják a község házára. // Mi lesz itt öregeimmel? / Itthon maradtoként mi lenne velem? / A nagykazal is menne világgá innen.*” (*Por keveredik és szél van*). E vers csak a gyűjteményes kötetben kerülhetett igazi helyére, az itt is *Nincsen nyugalom* elnevezésű ciklusba. Olyan világ jelenik meg itt, amelyben „*Az égen / fényeskednek eszméink. / Ám lent a tapasztalat.*” (*Eső*), amelyben „*Virág ég. Hajlong a paraszt. / Gyomrában víz: ebéd fölhet. / Kapál, észre se venné, / ha magára húzná a földet.*” (*Nyár*), s amelyben *Riadalomban* élnek az emberek.

A *Nincsen nyugalom* azt vallotta: „*hózzá törepsz / a küzdelmes életűekhez*”, a címében semlegesebb *Ma és*

mindennap (a kötet 1975-ben jelent meg) már a teljes azonosságot tételezi: a megszólaló egy a tömegeből, végig többes szám első személyben fogalmazza meg az életrésummázatot: „*Megesszük a holnapra valónk, / a keresetet. Förlélünk / mindent, asszonyunkból / a gyereket. És mégse / szökünk meg, mert minek, / hova? Ott vagyunk, / ahol a küzdelem izzad, / ma és mindennap.*”. Nincs egyik és másik út tehát, mindenhol „ott” van az ember a küzdelem terepén. Az itt-is-ott-is-ugyanolyan-lét felismerése nem töltheti el örömmel azt, aki mégiscsak a mesebeli szegényember fiaként vágott neki a világnak, hiszen most üres tarisznyával áll a senki földjén, s azt kell látnia, hogy neki sem sikerült. E helyzetet meglehetősen változtathatatlanul fölismerve természetesen „alkalmazkodni” kell, s ennek háromféle módját találja meg a költő. Az egyikre az idézett vers a legjobb példa. A milliókkal való azonosulásról van szó, a világ rendjének felismeréséről, s benne a személyes sorsról: te sem kiválasztott vagy, hanem egy a többiek közül, nem a mesebeli, hanem egy valóságos szegényembernek a gyermeke, akire nem várnak a mesék csodái. A hazulról hozott példa s minden további tapasztalat is azt mutatja, hogy a milliók életben maradását és embernek megmaradását a munka teszi lehetővé, s az csak a tények tisztelete alapján lehet eredményes. A dolgok, a tárgyak, az életteret adó természet így válnak elemi és elementáris fogódzókká. A szerszámokra utalva fogalmazódik meg: „*Teszem én is, / amit ők tettek: / a dolgok nyelvén / beszélek.*” (*Teszem*). A dolgok, a tárgyak, a szerszámok, a természet jelenségei, a növények, az állatok állandó kulcsszereplői lesznek e lírának, s nem fontos kellékeként, hanem a szemlélet tartópilléreiként, s ez ekkortájt dől el véglegesen.

Az embernek maradás első két módja szorosan egymáshoz kötődik, a harmadik viszont mintegy vitában áll velük: ez ugyanis az ironikus-önironikus látásmód nyomatékos – ám átmeneti – megerősödése, mint ebben a pillanatképben is: „*Legyint az életére, mint / órá szottak. Nézi őt valaki / valamire? Hisz dolgozik csak. / Reggelente siet, lohol / vele az utca. / Munkájából él.*

Nem is viszi sokra.” (*Munkájából*). S ugyanez önarcképszerűen: „*Pénzzé kellene magamat / tenni. Kinek / kínálódjak? / Már maradok, / aki vagyok. / Mit kellett lenkedjek! / Elkelték, akik / kellett.*” (*Hasznom látnám*). A nagy közösséghez tartozás és a dolgok, tárgyak szeretete, a kétkezi és bármiféle munka becsülete az ösztönös tudat reflektálása a felismerésre, az irónia a mindezt kétségbe is vonó, a józan tárgyilagosságot is felülbíráló magatartás, a reménykedő helyett a kételkedő, az ösztönös helyett a racionális tudat műve. A szkepszis szüli az iróniát, de a léthelyzet szekptikus értelmezése nem csak efelé vezethet, s valóban, a negyedik kötetre el is tűnik ez a határozott irónia, s helyét egy olyanfajta rezignált magatartás foglalja el, amely módosítja a szemléleti horizontot: az osztálygyökerű és meghatározottságú szegényekhez-tartozom képletet kitágítja egyrészt azzal, hogy a személyes tapasztalat idejét történelmi dimenzióval dúsítja, másrészt azzal, hogy a szegénység fogalmát mindinkább átjatszatja a magyarságéba. A *Büntelenül* (1982) címadó verse figyelemkeltően hordozza e változásokat, amelyek már az előző könyvben is észlelhetők voltak. A világnépek átalakulását leginkább a hosszú versek mutatták ott, de egyelőre inkább csak azzal, hogy az addigiakat összegezték, s megőriztek egy naivabb történelmies reményelvet. Az *Édes-testvéreim* az elmúló, de feledhetetlen tanyai világ leltára, tárgyias végeladás. A költőben az emlékek szépsége és a változás szükségszerűsége alig vitázva, szinte békévé oldva kerül együvé, s hasonló jellegű az egyébként egészen más, jóval elégikusabb hangvételű *Ott-honunk: e táj* is. A hetvenes évek kiegyensúlyozottabb hétköznapi élete, a gyarapodásnak bár korlátozott lehetőségei adnak mindennek élményalapot, s így nem hiteltelen a közlés: „*Ki tudta, a mezsgyéről valaha majd / megnyugvás ballag haza, / ahol én még fölajdulva guggoltam le a barázdákhoz*”. Egy harmadik hosszúvers, az *Anyám* sokkal inkább hordoz feloldhatatlannak látszó feszültséget, hiszen az állandósult elszakadottság az alapja, de

ennek is értelme mutatkozik: a fiú elhivatottsága. Viszont az *Egykék országa* már egyértelműen a *Büntelenül* kötete felé mutat, címével is szinte kihívóan vállalva azt, amit az akkori politika cáfolni vagy legalábbis bagatellizálni próbált: azt, hogy „*föleli Magyarországot e népet*”. E vers egy az emlékezés homályába veszően hosszú múltú gyakorlatot állít szembe a közelmúlt és a jelen rossz tapasztalataival, aminek szociológiailag pontos okát is rögzíti: „*magunknak is szeretnénk már élni*”, hiszen „*a gond egyforma / kosztján élni ki szeret? / A baj gomolygó, / fojtós füstjében lenni / ki szeret?*”. E megérthető, ám elfogadhatatlan helyzet oly fájdalmas a költő számára, annyira gyerek-, azaz jövőpárti, hogy csak a természet emberiesítésével fejezheti ki azt: „*Csak az újszülött madarak oáznak, / rugdalóznak gügyögve. / Csak a szél gögicsél. / anyjának fönt a fán a fészke. / A gödör teli hullámzó gazzal, / csak a kicsi kő fürdik benne.*”

A gyűjteményes könyvben az *Egykék országát* követi a *Büntelenül* ciklus, s benne e vers is, amelyre ugyanúgy a féltő nemzetben gondolkodás a jellemző, mint az iménti hosszúversre. A két vers népfogalma gyakorlatilag azonos: a magyar nép olyanként jelenik meg benne, mint amelyet külső és belső uralkodó hatalmak leszorított életre kényszerítenek, s még bűnösnek is nevezik. A *Büntelenül* szemlélete egyrészt tehát még őrzi az uralkodó és a dolgozó osztályok, erők éles megkülönböztetésének eszméjét, mint olyan alapellentétet, amely meghatározza a történelem menetét, másrészt viszont már belelátja az ország minden polgárát a nemzet fogalmába. Ugyanakkor továbbviszi Radnóti Miklós gondolatát is, csak annak inverzióját visszafordítja: büntelenek vagyunk mi is, „*akár a többi nép*”. Mert vannak bűnök ugyan, de nem mi, nem a nép a felelős érte bárhol is járunk, „*a vétkesek nem mi vagyunk, / hogy a bűntudattal nekünk kellene / függönyözni ablakunk.*”. A szemlélet váltását, a helyzet továbbgondolását mutatja az is, hogy az *Egykék országa* ugyan rögzíti a gondot, amelynek szempontjából a múltbeli ál-

lapot egyértelműen jobb volt, s a gond okának nem a népet tartja, ám nem nevezi meg — költői módon sem — a felelősségre vonandó erőket. Lehet persze a fátumot is emlegetni, ám ez idegen volna Serfőző költői alkatától, ám ha sem a nép nem hibás, sem a hatalom, akkor csak a végzet maradhat magyarázó okként.

Az összegyűjtött verseket tartalmazó kötet időhatár-megjelölése 1962–1983 (hibásan, hiszen 1961-ben közölt verseket is tartalmaz), címe pedig: *Holddal világtottunk*. Van benne tíz-egynéhány új vers is, a címadó darab azonban már benne volt a harmadik könyvben, cikluscímként is. Az addigi pályáivnek tehát nagyjából a felezőideje táján keletkezett, s igen szerencsésen került kiválasztásra, hiszen visszafelé és előre is jelzi a költői utat. A tanyai, a szegénysori élet történelmivé tágul már e műben is, sőt éppen ez a történelem-tudat-élmény a leginkább meghatározó benne. Osztályszempontú, de nem igazságtalanul az a vers történelemképe: „*míg mások sorsunkról intézkedtek, / Holddal világtottunk magunknak / a kerüések mellett. / Csak éltünk ebben a hazában, / nem mi laktunk benne. / Lelakták Zápolyáék, Dózsa / kint az Alföldön: az udvarukon / kergette meg őket.*” A költemény múlt idejű igéi csak a zárómondatban váltanak jelen időre, s ezzel a múltbeli helyzetet a jelenre is érvényesnek mutatják, s ez az időszerűsítő bátorság a közlés legfontosabb újdonsága: „*S amerre szétriasztották / a méltóbb időt ígérő / annyi igyekezetünket, / az egek ereszalja körül is / még mi bóklászunk, / egybeterelni mindet.*”

A *Holddal világtottunk* új versei azonban következetesen folytatják a *Büntelenül* szemléletét, sőt mind radikálisabbakká válnak. *Veszteségeink gyűlnek* – jelenti ki a költő, s ez lesz következő könyvének is a címe 1990-ben. Ez elegyes könyv, régebbi és újabb versek mellett riportok, családi dokumentumok is vannak benne, s a szűkebb szülőföld világa adja meg a motívikus egységet, s természetesen a sorsképlet is. A költemény már általánosnak mutatja a romlást, s még azt is szigorúan ítéli meg, amit egy évtizede még hajlamos volt történelmi szükségszerűségként pozitívan látni: a régi

életforma felszámolását. Ekkor már magától értetődő, hogy az egyén és a réteg sajátosságai nemzeti dimenziót kapnak a jelen és a történelem vonatkozásában is, s mindennek az fokozza tovább a jelentőségét, hogy az egész az jövőért érzett aggodalom vezeti. Az országos huzat „*Kitakarította múltját tudatunkból, / mint a szemetet. / Országrészek feledésbe tűntek: / a Balasit emlegető tájak, / a stósi magányt / fenyveseikkel őrző hegyek. / Jajos szülőföldje / Mikesnek, Dózsának. / S a világszabadság / amerre Petőfivel elesett.*”

Veszteségeink sokasodásának szomorú következménye az *elsötéült arc*. A nyolcvanas évek második felében mind szókimondóbbá válik a költő társadalomkritikája, s ekkor már úgy látja, hogy nincs mentség az 1945 után berendezkedő hatalom számára sem, ez sem a népért cselekedett. S aki erre rádöbben, tovább nem hallgathat: „*Nem vállalom a hallgatást, / a hazáárulást! / Nem nézem el, felnőttségünket / miként kiskorúsítják, / miként sorvasztják tudatát / e járókában tartott népnek, / s dedósodik el az ország.*” *Elsötéült arcom* – hirdeti e vers, s az újabb verseskötet is (1990), kiéleztet szembeállítva e címadó darabban az elsorvasztott lehetőséget, a harmonikus személyiség megőrzését, hiszen ha nem olyan a sors, amilyen, akkor „*Még ficánkos kedvű, / nevetős szájú lennék én, / kurjantós örömű, / amilyen voltam. // Röptetném tekintetem, / mint a madarat. / S nemcsak magamat, / az utcákat is megfuttatnám, / a járdákat.*”

Egyre átpolitizáltabbá válik ez az életmű, ám míg korábban lírán kívüli műfajok: riportok, drámák fejezték ki a politikumot, most egy olyan változás indul el, amely a lírát és a publicisztikát közelíti egymáshoz. Formai jele ennek a prózavers, valamint a publicisztika megjelenése, ugyanakkor a kettő egymáshoz közelítése. Serfőző Simon legutóbbi könyve, a *Jövőt írni* (1994) műfaji önmegnevezése szerint „*Prózavers, publicisztikák*” gyűjteménye, ám e két műfaj nem mindig különül el élesen egymástól, hanem olyan közelivé válik, hogy a legszigorúbb poétikai vizsgálódással sem lehet eldönteni, hogy egy adott darab most

mi is inkább. Sokféle oka lehet ezen új jeilegnek, megsűrűsödésének. Elsősorban nyilván a nyolcvanas évek mély áramú, majd felszínre is törő hazai folyamatait kell említeni, amelyek felfokozták a veszteségtudatot. Egyénileg színezi ezt az ötvenedik életévéhez közeledő, majd azt elhagyó életkor, amely eleve számvetésre készíthető, s még inkább akkor, ha egyúttal a társadalom is radikális változást él át, s ez az egész eddigi életutat is más látószögből is mutatja. A csalódás, a megcsalottság az egyénre, a nemzedékre, a magyarságra nézvést legalábbis általánosnak bizonyul, s a hitet, a reményt leginkább az őrizheti, hogy mint eddig is, talán ezután is minden bajt túl fog élni ez a nép, közösségként legalábbis. A természet örök körforgása mutatja a veszteséget is, de az újjászületést is: „*Vesztett forradalom mindig / mindenik nyár. / Levért parasztsereg / a kukoricás.*” Ám az élet a földmélyén érzi magát, s „*Csak tavasszal kis napfény-gyufaláng / gyűljon a mag-aknaknak, / a robbanás szétvet földhalmokat, / barázdákat.*” *Csak tavasszal.*

Oka lehet a prózavers-publicisztika jelenlétének alkotás- és befogadás-lélektani változások sorozata is, amelyek kölcsönhatásban vannak egymással. A változó kor azt mutatta már a hetvenes évektől, hogy a költészet hatása radikálisan csökken. Serfőző Simon a maga szelídebb hangú és kevésbé látványos lírájával, vidéki életével amúgy sem került soha divatos csapatok, irányzatok sodrába. Ugyanakkor a nyolcvanas évek derekán ismét olyan évek következtek, amelyben az írói megszólalás ismét igen fontosnak mutatkozott, amikor egy-egy verssel politikai bizottsági ülésen is foglalkoztak. Módszertani dilemmává is válhatott: miként lehet a társadalom növekvő politikai aktivitását és a költészetnek ez ügyben kétségtelenül eszközjellegét egyeztetni? Serfőző Simon a prózaverset találta erre a legalkalmasabbnak, s ez elméletileg sem volt rossz elképzelés, gyakorlatilag pedig logikus is egy olyan költőtől, aki kezdettől vonzódott a szabadvers lazább kötöttségeihez. Első jellegzetes munkája e nemből még a harmadik kötetet záró műhelyvallomás, ars poetica, az *Innen*, a gyűjteményes kötetet zárva is nyomatékos szerepet kap. A

Veszteségeink gyűlnek c. kötetben kezdenek el megjelenni azok a versprózák, amelyeknek kiindulópontja nemegyszer valamilyen publicisztikai alkalom, ám ezek is szervesen épülnek be a lírai darabok közé. S a legutóbbi kötetben sem okoz gondot a kettősség.

A közvetlenebb átpolitizálódás kiinduló témaköre felismerhetően a vidéki létből következő érzékenység, amely annyi rossz tapasztalat után most már nem ámíthatja magát: a fentihez képest lefokozott élet ez, az országos lefokozottságban kettős teher. *Vidék, tartomány*, vallja az *Elsötétült arcom* második ciklusa, s a vidék *Kolonc az ország nyakán*. Az *Egykék országához* képest másokú nemzetfélétség szólal meg, a vidék-főváros szembeállításban kissé talán pontatlanul, hiszen, mint azóta egyértelműen megmutatkozik, inkább az ország keleti és nyugati felének ellentétes útjáról van szó. Ám keleten élve, az ottaniak sorsával azonosulva, megbocsájtható ennyi pontatlanság, hiszen a lényegen ez nem változtat: az ország egyik fele tartománnyá válik, kolonccá: „*Ha nekünk sok ez a haza, ami van, ami még megmaradt, nem tudjuk, nem akarjuk belakni, adjuk át másoknak, akik csak az eltirulásunkra várnak – megérdemljük a sorsunkat!*”. Kölcsey aggodalma a „más ajkú nép” megjelenéséről újabb változatban néz ránk, és sajnos korántsem túlzó fantáziálgatás eredményeként.

Egy másik, korán megjelenő témakör a munka ellentmondásosságát ismeri fel: ami teremt, az pusztítani is képes. A szerzésvágy és a könnyebb élet vágya már nemcsak érthető, lényegében pozitív célként mutatkozik meg, hanem az embert felfaló, hosszabb távon nemzedékeket s nemzetet is megnyomorító, pusztító erőként: „*Mint a ló, / izzad hajszoztásunk, / loholva a napok porából / összekapirgálható javakért, / elbúcsúzva eszményeinktől, / mint a vándormadaraktól. / Inkább házunk legyen, / mint meghittebb házánk.*” *(Inkább)*. A legnagyobb baj talán az, hogy eközben „*Elcsapva a közösségi érzés, / emberség is: / szédeleg világgá.*”. Mindenki *A mának él: „rövid távú minden remény”* s „*Önzések / kaparnak maguknak, / mint a tyúkok. / Bizodalma nincs, / a mának él már a jövő is. / Ideiglenes létre /*

tértünk át. Berendezkedett / átmeneti, ideiglenes / sorsra az ország: / távlatatlan időkre. / Fölszámolja holnapját, / mintha lemondott / volna magáról.”

A vidékiséggel és a munka rontó hatásához másfajta tapasztalatok társulnak, s nyíltan kezd megfogalmazódni a rendszerrel szembeni teljes körű elégedetlenség, a vád azokkal szemben, akik „*A természetet át akarták alakítani, miként természete ellen az embert: önmagából kiforgatni. Fölszámolni e hallgatásba és hanyatlásba merülő nép önértétét*” *(Nem szólhatott)*. Olyan vádak fogalmazódnak meg, mint a teljes körű, az emberi sorsa is vonatkozó államosítás *(Földáldoznának)*, a magukra hagyott *Öregek*, a túlzó internacionalizmus *(Csöndbe, hallgatásba)*, 1956 forradalma *(Hiába sulykolták)*, világháborús halottaink kötelező elfeledése *(Feledésből az emlékmű, Fekete lobogó)*, a kistulajdonosi termelő-alkotó munka felszámolása *(Ki szolgálta igazságot?)*. Olyan helyzet alakul így ki, amelyben jogos a kérdés: „*Ha mi magunkat pusztítjuk, / más miért ne segídekne?*” *(Nem lesz kegyelem)*.

Egyelőre végső szó lenne ez? Korántsem, s éppen e totálissá növekvőnek mutató reménytelenségre csap rá még nagyobb erővel a legújabb könyv címe: *Jövőt írni*. Ennek legtöbb írása még a nyolcvanas évek végéről való, nem a kilencvenes évek termése tehát. Ami mégis, s világképi jelentőségű, az továbbra is aggodalmas hangú és inkább veretes publicisztika, mint költészet. Az alkotói pálya legnagyobb kérdése tehát ma alighanem az: lehet-e verset írni a kilencvenes években, pontosabban: mit és miként írjon meg az a költő ma, aki szervesen kötődik többféle olyan hagyományhoz is, amelyeket sokan megkérdőjeleznek: írók azzal, hogy nem követik, hogy megtagadják, az olvasók azzal, hogy nem-olvasókká válnak. E hagyománykör leglényegesebb vonása a költészet közösségi beszéd jellege volt, s ennek egy olyan fajta dúsitása-konkretizálása jött létre Serfőző Simonnál, amelyik az illyési tárgyilagos szenvedélyességgel vitte tovább a *Nem menekülhetsz* gondolatát. Ez, mint látható és belátható,

ma, az utóbbi évtizedekben sem csak elhatározás dolga volt, hiszen aki nem menekülhet, az nem határozhat úgy, hogy mégiscsak elfut a feladat elől. S abban is rokon a harmincas évekbeli Illyés-sorssal az övé, hogy mint akkor, most sem volt képes a költészet igazán behatolni a tömegek közé, s így közvetlen hatóerővé válni sem tudott. Ám nem is ez a dolga, hanem az, hogy kovász legyen.

Serfőző lírájának kezdettől fogva kérdése az is, hogy a szűkebb útrabocsájtó közösség és a tágabb nemzet érdekeit miként képviselje, milyen költészettípussal. Pontosan látta már kezdetben, hogy sem az Illyés-, sem a Nagy László–Juhász Ferenc-típusú út nem számára való a maga közvetlenségében. A népközelséget nem válthatta át sem népies, sem látomásos jellegű

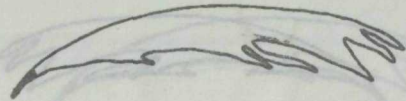
költészetté. Bár feltűnően jó érzéke volt a bukolikus jellegűvé szelídülő, ám modernül népies hangvételhez is, amelynek segítségével egy elemien panteisztikus természetképet is áradóan ragadott meg, ugyanakkor a tömör és képszerű dalformában is otthonosan mozgott, végül is a szikárabb szerkezetű és nyelvű, a képekkel mind takarékosabban bánó, a képes beszédűtől a fogalmiság felé haladó verstípust dolgozott ki. Akármennyi is ebben a földmívelő élet tárgyias, emlékező-felidézõ-szembeállító megjelenítése, a fogalom irányzatos értelmében Serfőző Simon sem nevezhető népi vagy népies költőnek, legfeljebb abban az igen áttételes jelentéskörben, hogy a közösség, a nemzet sorsa foglalkoztatja, ám ez számos alkotóra jellemző, például Babits Mihályra is. E líra tárgyias-szikár beszédmódja – amely egyébként tökéletesen harmonizál a személyiség visszafogott racionalizmusával –, nem

önmagában lehet alkotói gond, hanem azért, mert a képszerű megjelenítéstől a fogalmiság felé vezető úton a lírai és prózai beszédmód határai is kérdéssé váltak, s bár a mai líra nagyon sokféle határt feszeget, talán szerencsésebb volna, ha e költészetnek kísérleti szakasza lenne az, amelyben döntő lett a verspróza, s vissza lehetne térni akár a képeknek, akár más eszközöknek a segítségével a versszerűbb, a költőibb lírához e határhelyzetből. A személyes lét és a társadalomé mind drasztikusabban mutatta fel az értékek vesztesének folyamatát, ám a líra mint érték nem veszhet el, „szükséges, hogy vers írassék”, mert kell *Élni segíteni*. Az ellentmondásoknak az a hálója, amelyen vergődve vezetett máig az ember sorsa, s amelyet a költő verseiben nevezett néven, ettől még szét nem foszlott, ám tudatosításuk segít a lét felnőthöz méltó, tehát a formálás, a teremtés vágyát fel nem adó megélésében.

Kabai László: Aratás után (Bugyogó) 25x35 cm (lavírozott tollrajz)

Rideg István

Nemzetféltés, népiség, megmaradás

Serfőző Simon Jövőt írni című könyvéről

Manapság Serfőző Simon könyveit forgatom. Főleg a tizenkettedik kötetét. A borítón félelmetes esteli képben magasodik ki egy tanya a látóhatár peremén, néhány akácfával, mintha egy végleges tarlóégetés füstjében üszkösödne és mérgeződne a tájban. A hátlapon a költő arcképe lágy vonásokkal, mégis eltökélt határozottsággal tekintőn a jövőbe. A fénykép alatt sorba szedve, *íme, mennyi mindent adott már az országnak, nekünk ez a határozottan „népi vonalú” költő!*

Minden műnemben írt. Érdemes figyelni, 1966-ban jelent meg az első verseskötete, a *Hozzátok jöttem*. Majd ismét versek következtek: *Nincsen nyugalom* (1970), *Ma és mindennap* (1975). 1978-ban az *Amíg élünk*: riportok, 1982-ben a *Büntelenül*: versek: 1984-ben fő kiadója, a Szépirodalmi Könyvkiadó már megjelenteti *Holddal világitottunk* címmel addig írt, összegyűjtött, újragondolt, átjavított költeményeit. Kíérlelt, gyönyörűen rendezett nagy kötetét. De a nyolcvanas évek második felében regényt, sőt drámákat is alkot (Gyerekidő, 1986, *Othontalanok*, 1987). 1989-ben versei, riportjai jelennek meg együtt: *Veszteségeink gyűlnek*. 1990-ben az *Elsötétült arcom* újabb verseskönyv. Ezt 1992-ben riportgyűjtemény követi, a *Hazajáró*. Megannyi felelősségteljes megszólalás!

Ez a mostani kötet, amelyet 1994-ben az Antológia Kiadó jelentetett meg, a *Jövőt írni* címet viseli. Hogyan lehet ennek a feladatnak eleget tenni? *Csak igazságokat kimondóan*: „A szülőföld, a környezet elsősorban munkára szoktatott, tanított. Ezért van, hogy én az írással valamit mindig el akarok végezni, le akarok tudni. Rengeteg igazságot kellene kimondani! Megírni kollektív sérelmeket, amelyek az elmúlt évtizedekben naponta értek, s érnének máiglan bennünket. S írni öntudatot, méltóságot magunknak. Írni kellene elérhető távlatokat, otthonos hazát, s embert – nem eszmét – szolgáló jövőt, érte való tetteket.” Így szól

1988-ban a címadó írás: a „rendszerváltás” előtti szent elhatározással, nagy reménykedéssel.

Serfőző Simon miniatűrakat, reflexiókat, meditációkat, ötleteket, életbölcsekségeket, tétellé érlelt gondolatso-rokat, afféle szellemi párlatokat ír le ebben a kötetében, olykor prózaverseket, máskor „vers-morzákat”, amelyek bármikor egy nagyobb vers lényegévé válhatnak, vagy monológgá, párbeszéddé sűrűsödhetnek a költői munka kohéziójában. Emlékeztető rögzülései ezek az évtizedfordulónak: a legtöbb szólás 1989-ből (9), illetve 1988-ból (6) való.

Míves prózában, afféle gondos rovásírásban. Helye, súlya, íze, zamata van itt a szólásnak, a szavaknak. Pedig sokszor be keményen koppannak ezek a szavak, be pengeélesek azok a kérdések!

Mint ahogy a *Kolonc az ország nyakán* címűben is mindjárt a kötet elején: „zsugorodna Budapestre csak az ország! Ha nekünk sok ez a haza, ami van, ami még megmaradt, nem tudjuk, nem akarjuk belakni, adjuk át másoknak, akik csak az eltirulásunkra várnak – megérdemeljük a sorsunkat! Föl kell számolni, ha ennyire terhes a vidék, ennyire nem számít, ide nem érdemes semmit beruházni, vagy éppen – úgy gondolják – »parasztnak falura« megteszi bármi”. Kölcsseys féltés, magyarságtudat jele ez 1988-ban, amikor a főváros úgy kezd viselkedni, mintha nem is az ország fővárosa lenne. Szomorú: „Ha a vidék kolonc csak az ország nyakán.” Bátor ez a megvilágítás a ködösítések, a nemzeti sorskérdések elnapolása idején.

Világos, pontos szövegű gondolkodásmód ez. Éles, mint a sebész kése: „Elfogynak utánunk maradó maradékaink”, „Pironkodhat a tisztesség, hisz az arcátlanság a kifizetődő, az elvtelenség” – olvassuk egy körkérdésre adott válaszban (*Örömeinknek szára szakad*).

A legdöbbenetesebb erejű féltés a kötet legrövidebb gyöngyszeme, a *Nem*

a múltat 1990-ből: „Nem a földet, a jószágot, az ekét, ekekapát, e földművelő szerszámokat, s a többit, amit elvettek tőlünk, s mind, amivel népet, országot megkárosítottak, ami ebek harmincadjára került, nem azt, s nem a múltat kívánjuk vissza, csak a lelkie-rönket, az elvett emlékezetünket, öntudatunkat, jogot az önállósághoz, szóhoz; csak a méltóságunkat adják vissza!”

A költő a nemzet lelkiismerete – vallja Serfőző Simon. De vajon kit érdekel az előbbi szöveg? Kiket? 1990 óta a helyzet csak rosszabbodott. Életünk nagyobb kérdései elől bizony már elhúzódnak az emberek: egoisták lettek vagy kiábrándultak?

Megható, sőt megnyugtató Serfőző Simon vallomása. Mert arra példa, hogyan lehet igaznak maradni: „a földművelő ember eszközeit: orradzót, marokszedő kapircsot, tokmányt, tehénkoloncot, jármot, vékát, köpülőt, a morzsolószéket én nem a lakások szobasarkaikból ismerem, ahová a divat hordatta össze”, „s a munkát két kézzel végzőket: munkásokat és parasztokat nincs miért megtagadnom. Értük van dolgom és dolgaim megmérnek.” Eképpen írt *Innen* című művében, amely 1975-ben a *Ma és mindennap* záróverse volt. Sőt: „Innen származom a meleg dombról, a félre fésült hajú ól mellől, a sündiszónó-píszmogású tarlókról; ebből a píszoktermő, tyúktetves, bohás, varjaktól megfenyegetett tanyából” – olvassuk mindjárt e prózavers legelső mondatában.

Az ilyen példaértékű elkötelezettség ritka manapság. A *népiek, Veres Péter, Szabó Pál és Nagy László idegrezdülése él tovább Serfőző Simon magatartásformájában*. Nem epigon ráhangolódás, felvett póz, imitáció szólal meg benne, hanem a származás, a gyökerek éltető nedve. Óhatatlanul eszembe jut a *Ma és mindennap* kötetének egy másik plebejus vallomása, A jó szó is: „Elválasszam sorsom azokétól, / akitől nincs külön utam?” Amit így folytat:

„El tudnám feledni őket?
Parasztokat, akik –
mikor az egek előtti hodályokból
ment meghalni
az irdatlan-nagy tehénjárom,
a darázs-szélalmoktól zümmögő
halmokon

virrasztottak?
El tudnám titkolni gondjaikat?
Tudnék élni
csak egy pillanatra is nélkülük?
Milyen utak,
tájak tudnák életem eltéríteni
közülük,

hogy ne rájuk esküdjek?
Akiken, hogy kinőjék a bajt,
hisz nem vágyakoznak többre,
s mindjárt mosolyogna
örömük,
a jó szó is segítene.”

A *Csöndbe, hallgatásba* (1989) ma is tartó betegségünket mondja ki: „A felelősségnek, veszélyérzetünknek ki kellett veszni, hogy gyanútlanokká váljunk, aláztassunk kiszolgáló és parancsvégrehajtó néppé, eljelentéktelenítve és lenézve történelmünket a meghamisítás tudós professzoraitól, hogy szégyellnünk kelljen, felejsük el mihamarabb, akár csak idetartozásunkat: magyarságunkat, mint provinciálisat, ásatagot, elavultat.”

Aktuális ma is a *Sintér idő* (1986) körkérdésre adott válasza. A Berzsenyi-évforduló alkalmából panaszolja fel népünkről: „A vigasztaló jobb létért – illúziójáért – föléli, kipusztítja magát, mert nem tiszteli már a családot, sem a hazát, hanem csak a vigécséget, pénzt, a gazdagodás oltárát, Jelent, jövőt eltékozolva, föl is áldozva, imigyen kerül Európa szemetes-kocsijára, szálláshelyeit odahagyva elhappoló idegen kezekre, gyepűink, folyóink után kapkodó markoknak. (Ha szükség volt valaha kitárt ajtajú nyíltságra, igazmondásra, soha ennyire, mint most, hogy szembenéz-nénk romlásunkkal, megrontottságunkkal, s idejében még a mákonyok bódulatából, gyanútlanágából fölne-szelnénk.”

Hogy rímel ez a válasz is egy versre, az 1982-es *Büntelenül* kötet *Kellenének* című versére!

„Kampányország ez,
idénycélok hazája.
Kifogy jövőjéből.
A holnapok
s mások kárára
kielégített vágyak
csapatokban tollászkodnak.
Jóllakott,
lecsillapított életek
csöndje páráll.
Csak tehetősebb lettünk,
nem bizakodóbbak.
Kellenének
messzire néző hitek!
A jelen
csak a mával gondol,
nem ablakával
új évszakra nyíló hazával.”

Múltunk szerzett betegségeiből még nem gyógyultunk fel. Ezért csupa tiltakozás ez a kötet. A *Földre doznának* (1988) tételes kijelentése a becsapott, kirabolt nép árulóit támadja: „Az ösz-

Serfőző Simon versei

Dülöngő

*A távol homálylik csak:
vaktában fúj a szél.
Vaksik az akaratok.
Eltájolt minden cél.*

*Ténfergős most a világ,
dülöngő az útja.
Jövője ködtől füstös,
akárcsak a múltja.*

Úszunk

*Sekélyesből
a mélybe
csobbanunk
kecsegéssel.
Úszonyt növesztvén
lábunk,
kezüink helyén,
nem szemben
a sodrással,
válva süllővé,
keszeggé,
úszunk
az árral.*

szefonódások, önérdekek inkább fölládoznának bennünket – kiirtva öngyilkosságok, a leszegényedésben elhatalmasodó betegségek, az alulnépesedés, s az abortuszok: angyalcsinálások által – csak az előny, kiváltság övék maradna. Ez a cél! Más mit számít! S mit számít a nép!”

A kötet első részének leghosszabb tanulmánya a *Megőrző anyanyelv*. Bölcsességeit érdemes megjegyeznünk: „Új analfabétizmus fenyeget. A képes, tiszta, érzékletes nyelv helyett a szövegelés, semmitmondó hadarás terjed. A megemelt nyelv kiveszöbben”, „A valóság tükröztetése, a bajok fölfedése, kimondása, veszélyekre figyelmeztetés, a társadalomfeltáró: mindannyiunkat érintő válságjelenségeket magas szinten megjelenítő művek létrehozása mindenkor feladata volt és lesz is az irodalomnak”. Serfőző Simon a magyarság megmaradását szinte csak a nyelvhez tudja már kötni: „A magyarság továbbélésének föltétele, hogy megőrizi, meg tudja tartani nyelvét. A nyelvet, amely védelmet nyújt. Hiszen általa tudunk igazán örülni, szeretni, biztonságban: itthon érezni magunkat. A nyelv által tudunk megmaradni odavalósinak, ahová születünk. / Általa tudunk megmaradni magyarnak.”

Látjuk, Bánk, Petur, Tiborc panaszai szólalnak fel itten újra ebben a kötetben. Axiómák: érzelmekben telített hangon. Nemzetféltség és „idegenellenesség” és népiség. És hit. Tételeivel továbbgondolásra, szellemi erjedésre késztet bennünket Serfőző Simon. Főleg a kötete első harmadában olvashatjuk a legsúlyosabb kérdéseket. Ott a legemelkedettebb a stílus is, és ott a legsúlyosabbak az ítéletek.

Jut azonban az összeállítás végére is egy fontos válasz, a *Tradícióink fenyegetettsége* című. Ennek a lényege: „fontos az önazonosságunk megőrzése, kultúránk sajátosságának megtartása. Csak ez óvhatja meg a jövőnket, fegyver aligha.”

A lenni vagy nem lenni hamleti kérdést nekünk, magyaroknak mindig is „jobban” át kellett élnünk, mint mondjuk a nagy nyugat-európai népeknek. Jövőnket illetően ezt se felejtjük el. Erre is int bennünket Serfőző Simon. Hogy megmaradjunk...

Cseh Károly versei

Fehérorgonák

– keleti motívumok

*Orgonafürtökkel: ágon ringó sok kis holddal
smaragdoló májusban virrasztasz velem,
arcunkon időtlen illatú fény remeg.
Mióta vagy, tudd: nincsen dolgom a múlandóval.*

Atlantiszi üzenet

*Nézem hosszan,
ahogy érett búzamezőként
csorog lefelé a dombról a fény.
Arany hullámai
reggeli rigót ringatnak –
atlantiszi palackpostával érkezik az üzenet:
„Nyisd füttyre a néma madár torkát.
Múlandóságában van még szava az öröklétre.”*

1992. május 2.

Időzavar

*Sorra gyűjtja a fenyők
csillagszóróit a tavasz:
szikráznak a friss hajtások,
mintha nagypéntek helyett
újra a szeretet ünnepe lenne,
mikor távoli nők, barátok
ölelésre tárt karjukkal keringenek
vonzásod mágneses viharában,
s eltűnnek benned nyomtalanul.*

Bíró József

Születésü(n)kkor elátkozottak

(– nemzedéktársaimnak –)

*mert ...
mert szétrohasztott szürkeállományunkba ...
mert füstbe ...
mert folyóink
tavaink koszlott vizébe ...
mert ...
mert ...
mert vinkó-borokba mártott tollal ...
nem lehet
mert ölni ...
(– sírni meg minek? –)
– csendben / fiatalon –
észrevétlen' meghalunk*

*nem marad utánunk más
csupán a LÁZ / s valami NYOM
– pulzáló fénycsík
a FÖLD és MENNY között –
s talán
a VERS
mely feltámad(hat) – OTT*

n é l k ü l l ü n k

ily mód' szépülünk

néhai önmagunkká

Páldi János

Humanizmus és demokrácia az iskolában

A humanizmus a középkor végén kialakult filozófiai irányzat, amely nem a külvilágot, s főleg nem a túlvilágot tartja a legfontosabbnak, hanem az embert, a homo-t, s azt vallja, hogy az emberből, az ember szükségleteiből és érdekeiből kiindulva kell szemlélni a világot és a cselekedeteket. Ez a középkor istenközpontú szemléletével szemben fellépő filozófiai irányzat ma is él és hat, s a demokráciának mint a társadalmi együttélés szabályainak legfőbb alapelvevé vált, s négy-ötszáz év után kezd behatolni az iskolába is. A humanizmus emberszeretetet jelent, önmagunk szeretetét is, mások szeretetét is. Abban a körben megfért ezekkel az istenszeretettel is. Sajnos, ahogy az eszmék többnyire el szoktak torzulni, úgy torzult el mára a humanizmus tartalma is. Jól jellemzi ezt az elferdült humanizmust Prohászka Lajos: „... a modern emberszeretetet nem személyre irányuló tevékeny szeretetet, hanem elsősorban elv, tehát racionális jellegű, indító oka pedig nem mások önzetlen megsegítésének vágya, hanem a nyugalomnak önző szeretete, a polgári jólét megővésének és biztosításának óhaja.” Erkölcslileg bandzsalfító embertípusnak nevezi Prohászka azt az ember-típust, „amely könnyekig megindult távoli és idegen bajokon, a mindennapi szoros érintkezésben pedig talán barátságatlan, rideg és elutasító, amely csupa százalomból egy hernyót sem képes eltaposni, de ugyanakkor töprengés nélkül, kíméletlenül átgázol embertársain.” Ezt tapasztalhattuk nemrég a „szocialista humanizmus” megnyilvánulásaiban, s ezt láthatjuk ma is, a polgári humanizmus jelszavával elkövetett tettekben.

A humanisztikus iskola humanizmusának tartalma nem ilyen. A humanista vagy humanisztikus iskola demokratikus iskolát is jelent, bár a két fogalom: humanizmus és demokrácia nem fedi egymást, de egymást feltételezi. Míg a demokrácia – mint politikai fogalom – az emberiség számára ma

legjobbnek tartott és elfogadott együttélési szabályokat tartalmazza, a humanizmus – mint filozófiai irányzat – az emberről alkotott nézeteket és gondolatokat meghatározó elveket rögzíti. A pedagógia számára ez azt jelenti, hogy a tanár a tanulót, a tanuló a tanárt, a tanár a másik tanárt, a tanuló a másik tanulót önmagával egyenrangú embernek tekint, elismeri önállóságát, méltóságát, a természeti és társadalmi viszonyok által megengedett szabadságfokát, s a saját vágyait, érdekeit a többi ember érdekeinek figyelembevételével elégíti ki. A humanisztikus iskolában tehát érvényesülnie kell a demokráciának mint a társadalmi együttélést szabályozó elvek valóra váltásának és a humanizmusnak mint a demokráciának filozófiai tartalmát adó gondolatrendszernek.

Miért van szükség humanisztikus iskolára? Sokan úgy tartják, az iskola válságban van, ezt az iskolát meg kell újítani. Az iskolában folyó munka tartalmát és formáját tekintve az utóbbi időben beszéltünk a polgárság iskolájáról, szocialista iskoláról, újabban pedig ezek között is megkülönböztettünk nevelő iskolát és oktató iskolát. Legújabbban humanista vagy humanisztikus jelzővel illetjük azt az iskolát, amelyben a gyerek áll a pedagógiai gondolkodás középpontjában, amelyben őszintén emberiek a kapcsolatok. Ez a gyermekközpontú gondolkodás Rousseau-tól származik, s a reformpedagógusok munkásságában teljesedett ki, de valójában általánossá sohasem lett.

Amikor a humanisztikus iskoláról gondolkodunk, akkor a következő kérdés tolu elénk: milyen új nevelési célt, nevelési és oktatási tartalmat jelent ez az új jelző?

Ha a politikai, társadalmi és gazdasági változásokra gondolunk, akkor természetesnek vesszük, hogy ez a társadalom is, mint minden társadalom, a saját képére, a saját céljainak megfelelően szeretné átalakítani az iskolát.

A totális államok egyetlen, mindent

megváltó nevelési célt maguk elé tűző iskolái olyan embereket neveltek, akiket egy totális állam könnyen be tudott vonni politikai céljainak szolgálatába. Nem az iskolák robbantották ki a két világháborút és a sok helyi háborút, de jó „anyagot” szolgáltatottak a politikusoknak céljaik eléréséhez.

Milyen úton induljon el a megújulni akaró magyar iskola? Az agyonszabályozott, az egyenlőséget hangsúlyozó, alattvalókat nevelő iskolát nem szeretnénk visszahozni. A polgári társadalom másfajta embereket kíván az iskolától. De tudjuk-e, hogy milyet? Ismerjük-e ezt a ránk köszöntött polgári társadalmat?

Az elmúlt negyven év propagandája nagyon torz képet festett a polgári társadalomról. Sajnos, hasonlóan látja ezt a társadalmat egy ott élő pszichológus is: „A modern ember elidegenedett önmagától, embertársaitól és a természettől. Átváltozott árucikké, életereit úgy éli meg, mint befektetést, amelynek az adott piaci feltételek közt elérő legmagasabb hasznot kell hoznia. Az emberi kapcsolatok lényegében emberi automatika kapcsolatai, biztonságát valamennyi arra alapozza, hogy nem kóborol el a nyájtól, és nem különbözik sem gondolataiban, sem érzéseiben vagy tetteiben, mindenki végképp magára marad, átitatva a bizonytalanság, a szorongás és a büntudat mély érzésével, ami mindig bekövetkezik, ha az emberi elkülönültséget nem sikerül leküzdeni.” (Fromm)

Ez a kép nem sok jóval biztat. Igazat kell adnunk Valtaire-nek, hogy nem létezik igazán jó társadalom. Mi legyen akkor az iskola feladata? Csak az oktatás, a képzés? A szakismereteket már jelenleg is sok esetben az iskolán kívül szerzik meg a gyerekek, még inkább a felnőttek. Vagy szüntessük meg az iskolát, ahogy Iván Illich és több követője akarja?

Annak ellenére, hogy a szaktudás egyre jobban felértékelődik (a munkanélküliek többsége szakképzetlen), a

szakmát adót iskolákat akár ma is megszüntethetjük, hisz szerepüket máris kezdik átvenni a tanfolyamok, a távoktatás és a lakásba vihető képmagnó. „School is dead” – írta Reimer.

Hasonló dicső vár a csak az oktatást preferáló, általánosan képző iskolákra is, mint az általános iskola felső tagozata és a gimnázium. Az ismeretek elsajátításához ma már nem kell iskola. Mi legyen akkor az iskolával? Négyhat év alatt adja meg az alapokat (írás, olvasás, számolás), s több iskolára nincsen szükség? Azt kell megvizsgálnunk, igényli-e a társadalom az iskolát, szükség van-e iskolára az emberiség fejlődése, fennmaradása, netán boldogabbá tétele szempontjából.

Ha ezekre a kérdésekre a válasz igen, akkor a következő kérdés az, képes-e az iskola megújulni, képes-e nevelő-oktató munkáját az egész emberiség szolgálatába állítani. Úgy gondolom, hogy az iskola jövőbeni élete, haszna, a társadalomban betöltött szerepe azon múlik, hogy vallja-e Hamvas Bélával együtt, s tanítványaival és a társadalommal el tudja-e fogadtatni, hogy „Csak egyetlen hiteles közösség van, az emberiség. Nép, nemzet, osztály, kaszt, vallás, világnézet csak ezen belül, nem mint elválasztó, hanem mint gazdagság, mint sokszínűség van jelen, de csak abban az esetben, ha az egyetemes emberiség gondolata alá rendelték.” Tudatosítani kell az emberiséggel, hogy vagy megmarad a Föld vagy elpusztul (One world or non) attól függően, hogy az emberiség képes lesz-e eddigi életmódján változtatni.

Ebben a változtatásban az iskola sokat tehet, tehetne, s ez legitimálná a létét. Sokat tehetne egy világszervezet (UNESCO) is azzal, hogy felhívja, felrázza a pedagógusokat, s elfogadtat velük olyan alapértékeket, mint munka, szabadság, szeretet, tolerancia és felelősség. Ezeket az értékeket magáénak vallhatná a Föld minden népe. Ez a négy alapérték megteremthetné az emberi együttélés alapjait, egységbe foglalhatná az emberi kultúrát, s levezethető belőlük mindazok az értékek, amelyek az egyes népek, népcsoportok egyediségét megadják. Ha ezeknek az értékeknek az alapján fogalmazzuk meg a nevelés célját, az bármilyen formát is ölt nyelviileg, tartalmában olyan lesz, amely nem árt senkinek, nem irányulna senki ellen, csak az

egy ember és az egész emberiség boldogulását szolgálja.

Az iskolának tehát nevelési funkciójának felerősítése céljából, az emberiség érdekében kell fennmaradnia. A nevelésnek – ha azt jól végzik – sokkal nagyobb az ereje, hatása, mint azt ma sokan vallják. Ha valaki a fenti humanista értékek szellemében teszi azt, emelt fővel járhat, mert az ember, az emberiség ügyét szolgálja. Aki ilyen nevelőmunkát vállal, annak hinnie kell ezekben az értékekben és hinnie kell a nevelésben. „Aki hisz a pedagógiában, az csak optimista lehet” – mondja Németh László, majd így folytatja: „A pedagógusi hit, mely inkább természet, mint nézet dolga, kettőt tételez fel: hogy az emberek (az eddiginél különböző) nevelhetők, s hogy (az eddiginél többre) taníthatók.”

Azt hiszem, hogy a neveléstudomány elbizonytalanodását az jelzi a legjobban, hogy nem hisz igazán a nevelhetőségben, nem hisz eléggé a nevelés hatalmában. Erejét iskolaszervezeti, tantervelméleti és szociológiai problémákra fordítja, s kevés figyelmet kap az embernevelés tudományos megalapozása. Nem hiszem, hogy az egyes ember életútjának alakulásában a szocializmusban is, a kapitalizmusban is kizárólag legfőbb meghatározónak tartott *érdek* játszaná a főszerepet. Hiszek abban, hogy egy ember életminőségének, sorsának alakulásában fontos szerepe van a személyiség autonómiájának, értékrendjének és szokásainak. A nevelésnek azt kell elérnie, hogy az ember érdeke ne az anyagi javak megszerzése és a társadalmi ranglétrán mindenáron való emelkedés, hanem az értékes „emberi” élet megélése legyen. Ha az iskola jól végzi nevelőmunkáját, akkor egyre több olyan ember lesz, akinek értékrendjébe nem tartozik bele a háború, mások és saját életének tönkretétele, mások megkárosítása, valamilyen okból történő kirekesztése stb. Ha ilyen lesz az iskola, akkor nem kell megszüntetni, akkor inkább fejleszteni kell, de nem elsősorban azért, amiért pl. a „kis tigri-sek” fejlesztették, azért tudniillik, hogy a gazdasági jólétet az iskolában kapott szaktudással megteremtsék, hanem azért, hogy az emberek boldogabbak legyenek.

A kérdés ezek után – természetesen – az, hogy mi teszi az embert boldog-

gá. Az, amit értéknek tart. S hogy mit tart értéknek, az a neveléstől függ. Ma az emberek többségét az ipari javak minél nagyobb tömegű és minél drágább fajtáinak a felhasználása, élvezése teszi boldoggá. Mivel az így szerzett boldogság nagyon rövid életű, állandóan hajszolja magát újabb és újabb javak megszerzésére. Miért vált ilyené az ember? Ilyennek született? Ilyen a természete? Ez az örök „drive”, ami mindig és mindig újabb szerzésre hajtja? Génjeibe ez a kód van beépítve? Ezt nem lehet megváltoztatni? Úgy gondolom, hogy ez az állapot nem Isten büntetése, nem megváltoztathatatlan.

Sok ember tudná igazolni, hogy nem a fogyasztásban, nem a szerzésben találta meg az igazi boldogságot. Lennie kell valami másnak is, ami boldoggá teszi az embert. Véleményem szerint az az értelmes *munka*. Az embert a munka nem csak teremtette, de az ember munkára, alkotásra teremtődött. Számára az élet igazi értelme a munka, az alkotás. S ez a legfőbb örömforrás is. Ezt a természetes ősi állapotot kell visszaállítani, hogy az ember ismét boldog lehessen.

A gondolatmenetbe itt kapcsolódik be a nevelés. Az iskola legfőbb feladata az értelmes, a becsületesen végzett munkára nevelés kell, hogy legyen. Erre kellene nevelnie a családnak is. Ha a családban a gyermek akkor is megkap minden földi jót, ha nem dolgozik meg érte, ha akkor is kap jutalmat, ha csak a kötelességét teljesíti, akkor leszokik az örömet jelentő munkáról.

Ha az iskola olyan ismeretek bema-golására kényszeríti, amelyeknek nem látja be az értelmét, ha igazi, életkorának megfelelő termelő, alkotó munkára nem vagy csak nagyon ritkán ad neki lehetőséget, akkor a gyerek nem ismeri meg, nem éli át az alkotómunka örömét, s felnőtt korban tehernek, kényszernek érzi a munkát. „A szokás második természetünk” – mondja Pascal. S ezt a rossz második természetet: a munkától való menekülést sokszor a család, de leginkább az iskola alakítja ki helytelen nevelési elveivel és gyakorlatával.

Az iskolát akkor humanizáljuk iga-

zán, ha a gyereket a természetének megfelelő tevékenységre szoktatjuk, ha megismertetjük az alkotás boldogságával, ha megismertetjük a társakkal való együttműködés örömeivel. A másokkal való közös munkában tanulja meg a toleranciát, a mások tiszteletét és szeretetét. Az iskola akkor lesz humanista, ha úgy szervezzük a tanítási-tanulási folyamatot, hogy a gyerekeknek örömeik legyen benne, hogy lássa munkájának, illetve munkájuknak az eredményét, hogy átélje az alkotás kínját és örömeit. Csak a munka során átél a szenvedés és boldogság teszi teljessé az emberi életet. Az így végzett munkától és az így létrehozott alkotástól nem fog elidegenedni az ember. Az ilyen munka kitölti az ember életét, s nem hajszolja a munka nélkül szerzett javak fogyasztását. Az ilyen munka örömeiben részesülő ember el tudja végezni a nem alkotó jellegű, a rutinszerű, de az alkotó munka feltételeként szükséges munkát is. A biológia tudósai ma már úgy látják, hogy minél fejlettebb egy élőlény, annál fontosabb a genetikai programnál a tanulás, vagyis „a fejlődés a materiális oldalról fokozatosan áttevődik a szellemi síkra, azt is jelenti, hogy az evolúció egyre inkább nevelés kérdése is.” (Victor András)

Vida Gábor a nevelést „szellemi anyaméh”-nek tartja. Teilhard de Chardin ennél is bátrabb, a következő kijelentést teszi: „A nevelő már közvetlen munkatársa a teremtésnek.” Azt hiszem, ennél nagyobb bátorítást egyetlen tudomány sem adhat a neveléstudománynak és a nevelőknek.

Olyan iskolát kell tehát teremtenünk, amely az emberért, a homo-ért van. Az ilyen iskolát joggal nevezhetjük humanistának vagy humanisztikusnak.

Hogyan érvényesülnek a fenti elvek az iskolában? Mitől lesz egy iskola humanisztikus? Elsősorban attól, milyen értékeket preferál, mit tart fontosnak mind a nevelésben, mind az oktatásban mint az iskola legfőbb tevékenységi formáiban (filozófiai tartalom). Másodsorban attól, milyenek az iskolában az emberi kapcsolatok, hogyan születnek mind az egyénre, mind a közösségre vonatkozó legfontosabb döntések (a demokrácia szabályai). A humanisztikus iskolában ez a két na-

gyon fontos meghatározó sok egyéb dolgot von maga után. Nézzük ezeket sorjában!

1. A legfontosabbak – mint már említettem –, hogy *milyenek az emberi kapcsolatok*, azaz milyen a tanár–diák, a tanár–tanár, a diák–diák, a tanárok, a diákok és az egyéb dolgozók közötti kapcsolat. (A humanisztikus iskolában a nem tanár dolgozók is: a gondnok, a konyhalány, a hivatalsegéd stb. nevelőtársa a tanárnak.) Ennek a kapcsolatnak a milyensége nem a folyosón vagy az utcán való találkozás alkalmával mutatkozik meg leginkább, hanem a tanítási-tanulási folyamatban. Ennek a kapcsolatnak egymás tiszteletén, megbecsülésén kell alapulnia.

2. Fontos meghatározó a tanárok-nak a tanulókhöz fűződő *érzelmi viszonya*. A humanista eszmékhez csak a minden ember iránt érzett őszinte tisztelet és a mindenkit megérintő és elfogadó őszinte szeretet kapcsolható. Nevelő-oktató munkát a gyermek tisztelete és szeretete nélkül nem lehet és nem szabad végezni. „A szeretet lényegét a legtöbb ember abban látja, hogy őt szeretik és nem abban, hogy ő szeret, hogy képes a szeretetre.” – mondja Fromm. Sajnos, ez a sok emberre érvényes megállapítás érvényes sok pedagógusra is: betegesen elvárják, hogy őket szeressék a tanulók, de ők a tanulókat nem tudják őszintén szeretni, mert csak önmagukat szeretik.

Sok pedagógusra illenek Allport szavai: „... mindent megtesz azért, hogy szeressék, kivéve egyet, hogy magát szeretetre méltóvá tegye.” „Szeretném magam megmutatni, hogy látva lássanak” – mondja Ady. Ez a magamutatás vágya megvan mindenkiben, s kell hogy meglegyen a pedagógusban is. Nem csak tudását kell megmutatnia, de személyiségét is. Személyiségeket csak személyiség nevelhet. A tanárnak önmagát őszintén és természetesen kell megmutatnia. „Az énkép felmutatásában tisztességesnek kell lenni!” – mondta egyik előadásában Montágh Imre.

A pedagógusnak azonban tudnia kell azt a mértéket, meddig mehet el önmaga megmutatásában. A teljes kitárulkozás, a csupasra vetkezés már az identitás feladása lenne, s a tanári tekintély elvesztésével járna. A tanárnak abban is példát kell mutatnia, hogy

mit jelent a nyitottság, s mit az én belső magjának megőrzése.

Az önmagát megmutatás vágya azonban ugyanúgy, sőt sokkal jobban él a tanulóban, mint a tanárban. Ez a megállapítás még a sokszor befelé forduló kamaszra is érvényes. Ezért a tanárnak tudatosan szerveznie kell azokat a felelően kívüli alkalmakat, amikor a tanulók akár egyenként, akár csoportokban megmutathassák magukat, s türelmének is kell lennie ahhoz, hogy az egyénekenkénti kitárulkozásokat nagy tapintattal meghallgassa.

Sajnos, akad pedagógus, aki az őszinte kitárulkozás helyett csak a magamutatásra képes. Ez sokszor átcsap a nárcizmusba. A nárcizmus veszélye minden olyan foglalkozásban megvan – színész, politikus, pedagógus –, amely foglalkozás végzése közben az egyén csoportokkal, tömegekkel kerül kapcsolatba, s azokra valamilyen módon hatni akar. Az ilyen jellegű munkához szükséges az a hit, hogy engem a hallgatók elismernek, értékelnek, sőt: szeretnek. Ezen a ponton azonban csak az a pedagógus, színész, politikus tud megállni, akinek szilárd reális önismerete van, s nem enged sem a minden emberben meglévő nárcizmus kifejlődésének, sem a csoportokban, tömegekben mindig kialakuló konformista hízelgésnek.

A humanista iskolában a szeretetnek minden gyerekre ki kell terjednie, azaz minden gyerekeknek éreznie kell, hogy őt szeretik. Ennek a szeretetnek azonban nem szavakban kell kifejeződnie, hanem a verbális kommunikációt kísérő metakommunikációban és főleg tetteiben.

3. A humanisztikus iskola fontos jellemzője az ott élők és dolgozók egymással szembeni *toleranciája*. Ha egy közösségben nincsen tolerancia, akkor a közösség tagjainak egy része – az iskolában a tanulók, ill. a tanárok egy része – elkülönült, elkülönített lesz. „Elkülönültnek lenni annyi, mint elvágva lenni minden lehetőségtől, hogy emberi képességeimet kifejthessem. Aki tehát elkülönült, az tehetetlen, nem képes a világot – a dolgokat és embereket – megragadni és alakítani, a világ rám törhet, és nem tudok ellenhatást kifejteni. Ezért mélységes szorongás forrása az elkülönültség. Azonkívül szégyenkezést és bűntudatot kelt.” (Fromm) „Az embernek tehát az a

legmélyebb szükséglete, hogy legőzse elkülönültségét, hogy kiszabaduljon magánya börtönéből.” (Fromm)

Sajnos, a mai iskolában, illetve az osztályokban végzett szociometriai vizsgálatok azt mutatják, hogy sok a valamilyen okból elkülönült tanuló, s az iskola ezt az elkülönültséget sokszor észre sem veszi, antidemokratikus módszereivel, antihumánus tanár-diák, diák-diák kapcsolataival még inkább megerősíti, s ha fel is tárja, nem tud vele mit kezdeni, nincsen hozzá megfelelő módszere.

A jövő iskolája pedig nem tud megenni tolerancia nélkül. A XX. századi – ki tudja hányadik – népvándorlás következtében minden iskolában egyre több lesz a más fajú, más vallású, más nyelvű tanuló is, tanár is. A toleranciával együttjáró fogalom az *alkalmazkodás*. Az embernek ahhoz, hogy biztonságot, védettséget érezzen, szüksége van legalább egy közösségre, amelybe tartozónak érezheti magát. A közösségi lét feltételezi az alkalmazkodást. Az embernek egy másik természetes vágya ezzel ellentétes: a kiválás. Ki akar válni két okból is: egyrészt, hogy szabad legyen, másrészt, hogy más legyen. „Titkai vannak. Külön világa van, amibe nem akar mást, nem akar felnőttest beengedni – védi a maga szabadságát.” (Vekerdy Tamás)

Ki akar válni azért is, hogy egyéniségét, sajátosságait, másságát hangsúlyozza. „De mivel szükség van rá, hogy némi egyéni jelleget is érezzenek, ezt a szükségletet apró-cseprő különbségek hangsúlyozásával elégítik ki: a monogram a kézitáskán vagy a szvetteren, a bankpénztáros névtáblája, a demokratapártiság a republikánus ellenében, az Antilop Egylet támogatása a Kegyelet Klub helyett: ilyesmiben fejeződnek ki az egyéni különbségek.” (Fromm)

A serdülő és az ifjú az alkalmazkodás és a kiválás kettősségében vívódik. A serdülőkorú gyermek a banda jelvényeinek viselésével mindkét igénynek eleget tesz: kiválik az átlagból, ugyanakkor tartozik egy szűk, az ő értékrendjének megfelelő csoporthoz.

A középiskolás tanuló egyszer büszkén viseli az iskola egyenruháját és jelvényeit, máskor utálkozva veszi fel, s a számára elfogadhatatlan konformizmusnak érzi. Aki nem tud alkalmazkodni, kiválási törekvéseinek gátat

szabni, az rosszul érzi magát minden munkahelyen, minden közösségben. (A zseni problémájáról most ne essék szó.)

A humanisztikus iskola akkor jár el helyesen, ha megértéssel kezeli a tanuló önállósulási törekvéseit, illetve ha olyan vágányra tereli, amelyen haladva megmutathatja sajátosságait, ugyanakkor eredményeit, sikereit a közösség is a magáénak érzi (tanulmányi versenyek, sportversenyek, stb.). A tolerancia, az alkalmazkodás és a kiválás fogalma mellett mindig felmerül az egyenlőség fogalma is. A magyar iskola életében volt olyan időszak, amikor a legfőbb érték az egyenlőség és a rosszul értelmezett alkalmazkodás volt. A tanárok egy része még ma sem képes (mert nem ezt tanulták, és sem gyerekként, sem tanárként nem ezt élte meg) a valamilyen szempontú kiválóság elismerésére és nevelésére. Bármilyen irányú és jellegű deviancia zavart okoz a legtöbb iskola életében. A humanisztikus iskolában el kell fogadtatni az adottságbeli, tehetségbeli vagy akár a szorgalomból származó különbözőségeket, s azt a társadalom, illetve mindenki számára hasznot hozó értéknek kell elismertetni.

4. A humanisztikus iskola nagyon fontos jellemzője kell, hogy legyen a *felelősség*. Minden ember felelőssége önmagáért és másokért. A felelősség a szeretetből táplálkozhat csak. A felelősség a szeretetből fakadó, a másik emberrel törődő érzés és az ebből következő önzetlen cselekvés. „Aki szeret, az felelős.” (Fromm)

A tanári felelősséggel együtt jár a tanári követelés. A humanisztikus iskolában ez a három: szeretet, felelősség és követelés szorosan összetartozik. Ha nincsen a gyermekért érzett felelősség és ebből következően nincsen személyre szabott és fejlesztő követelés, akkor a szeretet partatlan liberalizmussá, illetve majomszeretetté válik. A szeretet nélküli, a felelősség álcába öltöztetett kemény követelés (lásd „kemény iskolák”) gerincroppantó, lélektorzító lehet. A követelés és szeretet dilemmáját csak a gyermekért érzett felelősség tudja feloldani, és a tanulóval mindkettő fontosságát elfogadtatni (követelés) és megéreztetni (szerepet).

Ha a tanár hitelesen tudja megmutatni a tanítványaiért érzett felelős-

séget, azt a tanulók megérik és elfogadják, s tudják, hogy a tanár minden tette értük történik.

5. A tolerancia, a szeretet csak a *szabadság* holdudvarában kap értelmet. Szeretni, másokat elfogadni olyannak, amilyen, csak önként, kényszer nélkül lehet. Ez a szabadság azonban csak az önként vállalt fegyelem, az önként vállalt kötelesség szabadsága lehet. Egy iskola, egy közösség szabadsága mindig mindenki szabadsága is, egymás szabadságának a tiszteletben tartása is, a saját szabadság korlátainak ismerete is.

Tolerancia, szeretet és a helyesen értelmezett szabadság nélkül elképzelhetetlen a békés együttélés, az alkotó munka, illetve az eredményes tanítástanulás. Csak a szabadságban fejlődhet ki az az autonóm személyiség, aki önmaga ura, önmaga ismerője és saját magának felelős irányítója.

Már bevezetőben említettem, hogy egy közösségre nagyon jellemző az, hogy hogyan születnek abban a közösségben a *döntések*, azaz kinek milyen hatáskörrel van joga dönteni.

A régi iskolában a legfőbb döntési jog az állami vezető, az igazgató kezében volt. A tanulóval kapcsolatos legtöbb ügyben a tanár döntött, a tanulóknak döntési joga alig vagy csak látszatra volt meg. A humanisztikus iskolában a döntés jogát meg kell osztani részben a társadalom (iskolaszék), részben a tantestület, s részben a tanulók között. Csak a döntés lehetősége és a döntés felelőssége fejleszti igazán a jellemet, s ennek a döntési felelősségnek az átélése tudja elfogadtatni a tanulóval az érte vagy róla szóló tanári és közösségi döntéseket. Csak e kettő dialektikája fejlesztheti társadalmiságát, csak az ilyen folyamatok átélése alakítja ki benne az egyéni és közösségi érdekek ütközésmentes vagy nagyobb ütközés nélküli együttélésének lehetőségét. Az iskola akkor szolgálja az ilyen demokratikus, toleráns, humanista személyiség kifejlődését, ha a kötelezőség és választhatóság gazdag választékát kínálja fel a tanulóknak egyrészt adottságaik kifejlesztésére, másrészt a választás, a döntés autonómiájának kifejlesztésére.

A szabadság azonban nem csak a

külső világ, a környezet adta lehetőség, hanem az egyén fejlődésének döntésre képes foka is. Önálló döntésre akkor lesz képes az egyén, ha kifejlődött benne a cselekvés végrehajtásának képessége is. Szabadnak lenni annyi, mint valamire képesnek lenni.

A tanulónak azonban adassék meg az a lehetőség is, hogy ne kelljen választania, azaz a nem választás szabadsága. „A választás és a cselekvés elutasítása is lehet a szabadság megnyilatkozása.” (Ansel Éva)

6. A humanisztikus iskola emberi kapcsolatait az egymás iránti tisztelet és szeretet mellett át kell hatnia a *hitnek és a bizalomnak*. Nem az Istenbe vetett, úgynevezett „irracionális hit”-nek (Fromm), hanem a frommi értelemben vett „racionális hit”-nek. „A racionális hit az ember gondolati vagy érzelmi tapasztalatában gyökerező meggyőződés. Elsősorban nem a hit valamiben, hanem meggyőződéseink, bizonyosságának és szilárdságának a minősége. A hit inkább az egész személyiséget átható jellemvonás, mintsem egyvalaminek a hívése.” (Fromm)

A fentiekből következik, hogy a pedagógusnak hinnie kell önmagában, hinnie nevelési elveiben és gyakorlatában, hinnie kell a nevelhetőségben, hinnie és bíznia kell tanítványában, a tanítandó anyag igazságában és fontosságában. A tanárnak úgy kell nevelnie tanítványait, hogy higgyenek és bízzanak benne, higgyenek saját adottságaikban és lehetőségeikben, higgyenek a szép és fontos emberi értékekben mint a szabadság, szeretet, béke, egészség, stb.

7. A totális államok iskoláiban, az egyetlen nevelési cél érdekében dolgozó közösségekben az emberi kapcsolatok többnyire merevek, formálisak, sok esetben „felülről” előírtak. Egy humanisztikus iskolában az emberi kapcsolatokat a *természetességnek* kell jellemeznie. Ebben az iskolában a kapcsolatoknak olyanoknak kell lenniök, amelyeket az emberi méltóság, a jó munkán alapuló tekintély és tisztelet szabályoz. Ebben az iskolában természetesnek kell lennie, hogy itt minden a gyerekért van, hogy a pedagógus mindent megtesz a gyerek fejlődéséért. Itt természetes az, hogy a tanuló tanul,

természetes az, hogy a tanuló bármit kérdezhet a tanártól, hogy a tanár megszólítható.

8. A humanisztikus iskolában természetes a gyermekhez igazodó *követelés* tartalma, terjedelme és formája, azaz itt éreznie kell a tanulónak a makarencói „követelések tőled, mert tisztellek”-elv őszinte megvalósulását.

9. A humanisztikus iskola meghatározója az is, hogy mit oktat, azaz a *tananyag*, illetve a tananyagot tartalmazó tanterv. Ha az iskola valóban készíthet (és tud is készíteni) önállóan helyi nevelési-oktatási tervet, akkor elsősorban rajta áll, hogy az iskolát a tanítandó ismeretek szempontjából is humanisztikussá tegye. Ez a „humanisztikus” jelző azonban a tananyag-nak nem csak a tartalmára, hanem a terjedelmére is vonatkozik, azaz mennyisége egyénre szabott és megtanulható.

10. A humanisztikus iskola egyik jellemzője az, hogy – akár központi (NAT), akár a saját maga által kiválasztott tananyagot – *milyen módon tanítja meg*. Az 1. pontban említett emberi kapcsolat milyensége elsősorban a munkában, a tanítási-tanulási folyamatban mutatkozik meg: a tanár munkatársnak tekinti-e a tanulót, támaszkodik-e véleményére, ötleteire, s ezáltal részesévé teszi-e az új ismeretek felismerésének, fejleszti-e személyiségét, vagy csak befogadásra kényszeríti, s ezáltal kreativitását elfojtva, véleményét meg sem hallgatva csak végrehajtásra, bemagolásra kárhóztatja.

Ez az elmarasztalt eljárás azt is jelenti, hogy a tanulót nem tisztelem, nem tartom képesnek az ismeretek önálló megtanulására. Az ebből a felfogásból fakadó módszer a legtöbb tanulóval el is hiteti, hogy a világ megismerésére (tudományos munkára, magasabb szintű ismeretek elsajátítására) nem is alkalmas (önbeteljesítő jóslat!).

Így pl. ha nem szoktatja rá a tanulót a többkönyvűségre, a nézetek ütköztetésére, arra, hogy nem csak egy igazság van, hogy neki is lehet igaza (netán a tankönyvvel szemben is), akkor a tanuló nem tud és nem is képes alternatív megoldásokban gondolkodni.

Ha a tanár részéről csak kinyilatkoztatás hangzik el, ha nem is kíváncsi

a tanulók véleményére, az az iskola nem nevezhető humanisztikus iskolának.

Ha a tanulók nem vitathatják meg sem egymás között, sem a tanárral a felmerülő problémákat, akkor az a módszer nem fejleszti a tanulónak sem a gondolkodását, sem a kommunikációs képességét, sem az erkölcsét, s így ez a módszer tanulóellenes, azaz anti-humánus.

A humanisztikus iskolához tehát hozzátartozik a *demokratikus vezetési stílus* is, amely a fentebb leírt módon vezeti a tanulót az emberré válás útján.

11. A humanisztikus iskola fontos jellemzője a tanulók *alkotó munkára* nevelése. A mai reprodukáló alkotások, dolgozatok, tesztek helyett minél több alkalommal valóságos alkotásokkal kelljen bizonyítani az új ismeretek elsajátítását. Csak így látja a tanuló, hogy az új ismeretek megtanulásának van értelme. Így számára az iskola az életet, az életet az iskolát jelenti.

12. A humanisztikus iskola legfőbb feladatának tartja a *személyiség minél teljesebb kibontakoztatását*. Ezért mindent megtesz az adottságok feltárása és azok képességgé fejlesztése érdekében. Ezt úgy teheti a legeredményesebben, ha a kötelező stúdiókat a legszükségesebbre csökkenti, s gazdag választékot kínál az életkornak megfelelő tevékenységekből. Lehetővé teszi a tevékenységformák cseréjét, s gyors fejlődésre serkenti a tehetséget (előrehozott vizsga, osztályugratás).

A tehetséges tanulót nem emeli ki a kevésbé tehetségesek közül, nem képez homogén osztályokat vagy csoportokat semmilyen szempontból sem.

13. A humanisztikus iskola számára fontos *érték az egészség*, ezért fontos helyet szán a megelőzésnek, az egészség megőrzésének, az erre való nevelésnek. A tantárgyak között helyet kell kapnia egy „egészségtan” nevű tantárgynak és nagyobb óraszámot kell kapnia a testi nevelésnek.

14. A humanisztikus iskola egyszerre legyen egyedi, sajátos és általános. A helyi nevelési tervet úgy kell összeállítani, hogy eleget tegyen ennek a kettős követelménynek.

Az iskola arcát az egyediség adja meg: a benne élő egyedek, akik ugyan különböznek egymástól, de mert egy

ország rész, egy falu, egy városrész szülőttei vagy tagjai, összességükben mégis sajátosak, mert adottságaikban, céljaikban, lehetőségeikben eltérnek más városok, falvak iskoláitól. Ugyanakkor minden iskolának általánosnak is kell lennie, mert a térből és időből: a történelemből nem léphet ki, itt kell élnie és dolgoznia a XX. század végén az egyre inkább kisebbre zsugorodó Földön. Ez nem csak arra kényszeríti az iskolát, hogy műveltséganyagában, értékrendjében a lényeges dolgokban hasonlítson a Földön lévő többi iskolához, hanem arra is, hogy az iskola fontos nevelési értékei közül a toleranciát és a felelősséget terjessze ki a Föld minden iskolájára, minden népére. A tanulókkal meg kell értetni, hogy csak egy Földünk van. Az emberiség csak akkor marad meg, ha a jövő nemzedék képes lesz globális problémákban gondolkodni, ha képes lesz egyéni, csoport- és nemzeti érdekeit az egész emberiség érdekeinek alárendelni, ha a tudományt képes lesz az emberiség boldogságának a szolgálatába állítani, ha meg tud birkózni a szaporodás és az élelmezés problémáival, ha meg tudja őrizni létfeltételét: a természetet, ha jól tud gazdálkodni a természet erőforrásaival, ha képes lesz olyan világgközösséget létrehozni, amely minden nép javát szolgálja.

15. A humanisztikus iskolának meg kell mutatnia a nem humanista világot, a nem humanista értékrendet, értékeket, a nem humanista tulajdonságokat, a nem humanista tetteket is. Ha ezt nem teszi, a tanuló az iskolából kikerülve védtelen lesz. Ebben az iskolában is lesznek nem humanista gondolkodású és viselkedésű gyerekek, s bizonyára a humanista és nem humanista gondolkodású gyerekek között konfliktusok is. Az iskolának ezeket a konfliktusokat nem eltusolni kell, hanem fel kell használni a nevelésre. Ezeknek a konfliktusoknak a végigszenvéde, megoldása adhat hasznos, az életre felvértező tapasztalatokat a gyerekeknek, ha a megoldás fő szereplői ők maguk.

16. A humanisztikus iskola nem csak toleranciára nevel. A tolerancia önmagában passzív magatartás, olyan magatartás, amely elfogadja a másságot, tudomásul veszi, nem akarja a másságot megszüntetni. Egy humánus emberi társadalom kialakításához ez nem elég. A toleranciához csatlakoznia kell annak a szándéknak, hogy a másikat megismerjük, megértjük, s amennyire csak lehetséges, megszeressük. Ez a megismerés, megértés csak interperszonális kapcsolatban lehetséges. Interperszonális kapcsolat csak a

kommunikáció valamilyen formájában jöhet létre, ezért a humanisztikus iskolának nagy gondot kell fordítania a *kommunikáció fejlesztésére*.

17. Az új iskola *környezete*, berendezése, külső képe egy Montessori-iskolához hasonló. A falak, a tárgyak színei szépek, a bútorok a gyermekekhez méretezettek, formái esztétikusak. Minden a gyermeket szolgálja.

18. A humanisztikus iskolának a *komplex nevelési hatások elvét* kell megvalósítania. Ez azt jelenti, hogy az iskolában mindenki és minden esemény, történés, tárgy, eszköz, épület stb. nevel. Meg kell tehát tervezni az úgynevezett „látens” hatásokat is, ill. ki kell alakítania az őszinte, harmonikus emberi kapcsolatokat, a minden szempontból példás tanári beszédet, a helyes életviteli és viselkedési szabályokat. Esztétikussá (példávvá!) kell tenni a környezetet, stb. A tanuló évek alatt az itt átélt szokásokat, életstílust sajátítja el, ezek beépülnek személyiségébe, s későbbi élete során jobban meghatározó lesz számára, mint a hivatalosan tanult tananyag.

Kabai László: Öreg fák (Bugyogó) 25x35 cm (lavírozott tollrajz)

Körmendi Lajos

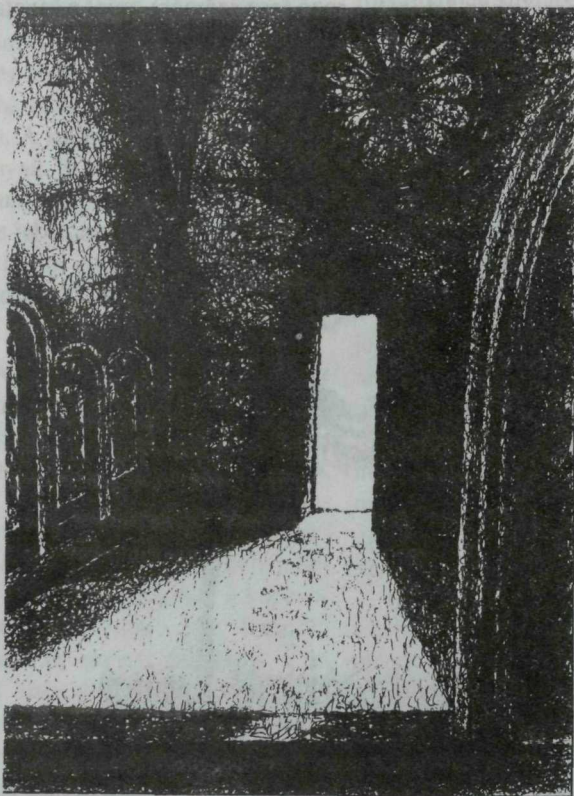
Vonal-univerzum

Szeretem nézni Szécsi Valéria vonalait, úgy értem, azokat is, amiket a papírra húz, és szívesen elkalandozik tekintetem e vonal-gubancok labirintusába, a talányok mélyére, s igazából nem is tudom, e szeszélyes vonalszövevény maga a labirintus, avagy inkább Ariadné fonala, melynek segítségével kijuthatunk a labirintusból. Az odüsszeusi természetű embert persze vonzza az ismeretlen, így engem is ez a felfedezésre váró vonalvilág, vonal-univerzum, vonal-végtelenség, e vonallét-teremtés. Nézem Szécsi

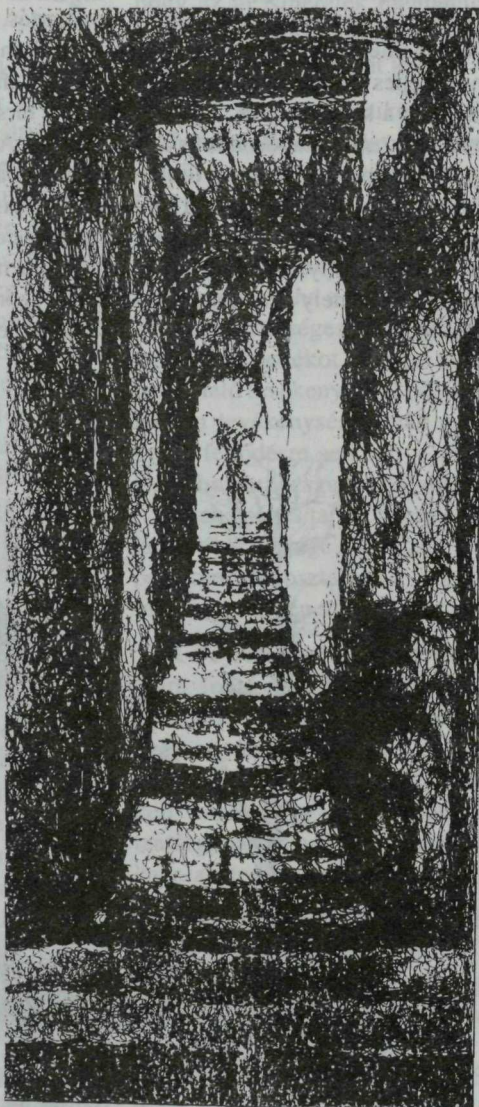
Valéria grafikáit, a látszólag szeszélyesen kanyargó, kunkorodó, ívelő, váratlanul megtörő és új irányba szökkenő vonalakat, az első pillantásra áttekinthetetlennek tűnő vonal-kóc-mindenséget, s azon töpregek, nem ilyen-e a mi sorsunk is, az a sors, amit a párkák gombolyítanak utánunk Szécsi Valéria vonalaihoz hasonló fonalvonalból. Minél erősebben vallatom e vonal-hálót, annál pontosabban tudom, hogy nem közelről, hanem távolabbról kell nézni ezeket a grafikákat, s akkor kirajzoló-

dik a vonalkuszaság mögül a rend, a teremtés rendje és értelme, ahogy az ember halála előtt visszanéz életére, és látva látja azt, amit addig a napok indái befutottak s eltakartak előle. Szécsi Valéria grafikáinak szerteindázó vonal-vegetációján is átsüt egy-egy alak, egy korpusz, egy templomrészlet, tehát az európai civilizáció nagy értékei, a humanizmus, a szeretet, a kultúra egy-egy motívuma. Olyan motívumok tehát, amelyekre érdemes türelmes vonal-faggatás után rátalálnunk.

Szécsi Valéria Jelenések

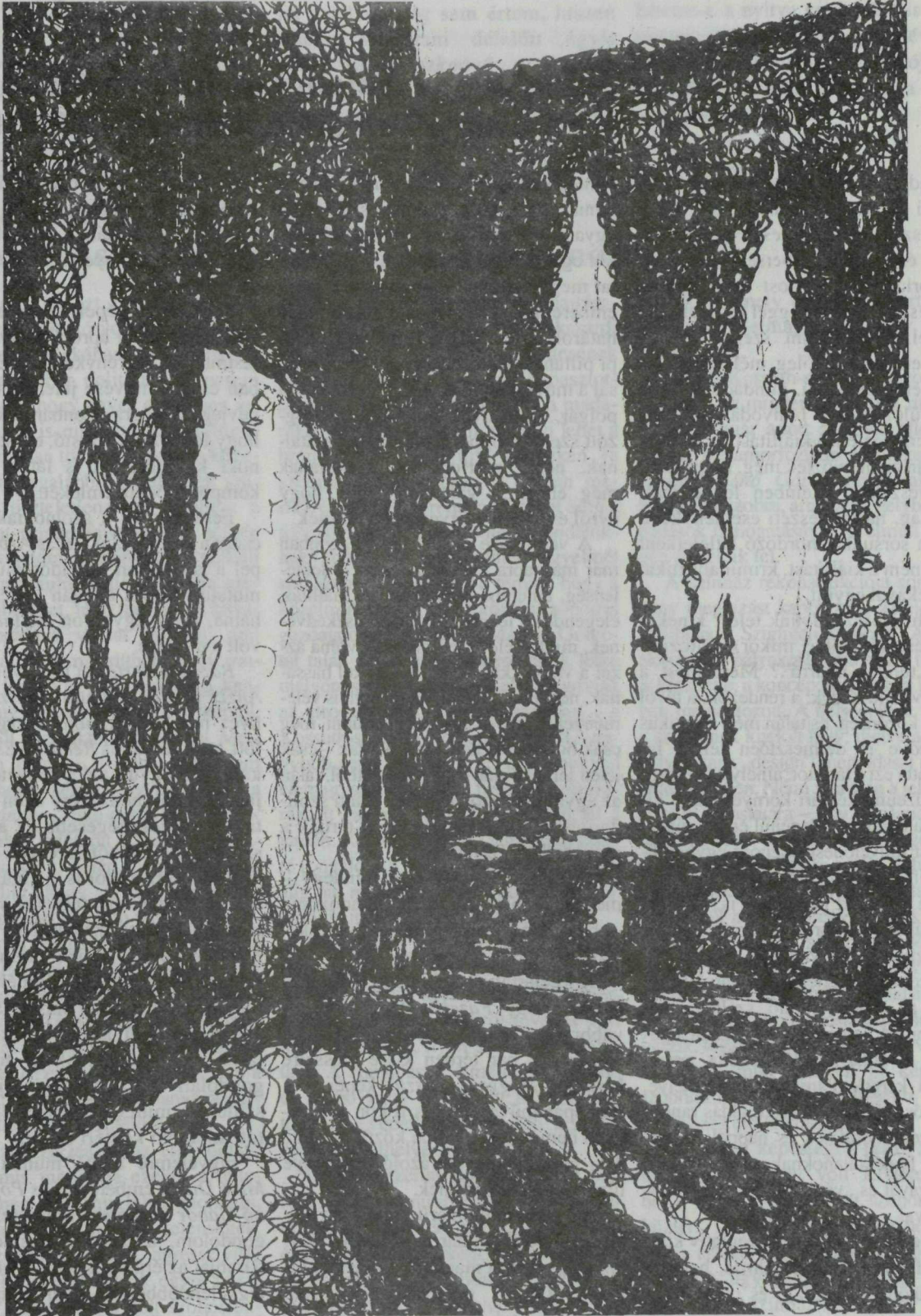

(H)ívek szentélye

Jelenések oszlopa I.

Jelenések oszlopa III.

Rideg Gábor Adalékok Szolnok képzőművészeti kultúrájához

I. tétel:

Szigorúan őrzött műalkotások avagy: Téli gondolatok egy kiállításról

Eredetileg egy szabályos képzőművészeti kritika megírására kért fel a szerkesztő – természetesen méltató jelleggel és nagyon emberséges terjedelmi korlátozással. Most nem tudom, nem lesz-e baj a jelleggel és a terjedelemmel. Szándékaim szerint is egy szakszerű és lehetőleg méltató cikket szerettem volna írni, mindaddig, amíg a legkülönbözőbb bonyodalmak árán meg nem néztem a kiállítást. A látottak azonban arról győztek meg, hogy főleg a művészekkel szemben lenne méltánytalan, ha művészeti eseményként, és nem sorsunkat hordozó látteleként értékelném a kiállítást, kriminalisztikai közzjátékával együtt.

Vajh, „rosszkedvünk telét” kinek a napsütése (és főleg mikor) változtathatja „tündér nyárrá”? Mert most a résztvevő művészek, a rendezők, a távol maradt közönség, és talán még a kritikus rosszkedve is dermesztően télivé fagyasztotta ezt a tárlatot, amely a megszakított múzeumi-képtári környezetéből kiszakítva amúgy is idegenül érezte magát a városi művelődési központ egybeszabott, kifüthetetlen, hatalmas légterében lebegve. Maga az intézmény is – amelynek épületét egykoron a párizsi Pompidou-központra provinciális módon rácsodálkozva tervezték – tétován lebegni látszik az egyre ritkuló szellemi vákuumban. A legjobban kihasznált épületrésze a földszinti előcsarnoka, amely ha nem kereskedelmi vásár színhelye, zimankós időben valóságos áldás randevúzó szerelmeseknek és nappali menedéke a hajléktalanoknak, a maga langyosságával és „végtelenített” televízióműsorával.

Elvileg a galériája reprezentatív kiállítások fogadására is alkalmas, helyt is adott különböző műfajú és méretű bemutatóknak, mégis – talán a szeretetteljes érdeklődés hiányától – most

bántóan kopottnak tűnik a helyszín és a benne feszengő képzőművészeti tárlat egyaránt. Feltehetően mindez felfénylött egyetlen alkalomra, a Téli Tárlat megnyitójának időpontjára, amikor emberekkel telt meg a paravánokkal határolt tér, amikor a vernissage ünnepi pillanatában találkozhattak egymással a művészek és az a néhány szolnoki polgár, akik hivatalból vagy megrögzött szenvedélyből a művészet barátainak, netán pártfogóinak számítanak még ebben a városban. Félő, hogy évről évre egyre kevesebben lesznek.

A vernissage ünnepi fényei azonban már másnapra kialudtak, és az érdeklenség, amelybe belesüppedt a kiállítás, elegendő ok lehet az alkotók rosszkedvének, mintha eleve leszámoltak volna az a vágyukkal, hogy műveikkel hassanak, nem emóciókat kelteni, nem is véleményeket provokálni vagy feltűnni, még csak botrányt kelteni sem akartak – csak jelen lenni. Talán csak becsületből, talán az egymás és azon kevesek iránti szolidaritásból, akik még számon tartják a megyei Téli Tárlatokat.

Természetesen az sem mindegy – mert ez a művészet egyik paradoxonja –, hogy kinek milyen névjeggyel sikerült a jelenlétét igazolnia.

Körbejártatva a tekintetet konstatálhatjuk, hogy *Fazekas Magdolna* továbbra is érzékeny impressziókat fest, és hogy – bár térben kissé messzire kerültek *Meggyes László* képei – a házaspár művészileg is rokon. Meggyes bemutatott munkái közül most az őszi parkrészletet ábrázoló festménye tűnt a legsikeresebbnek.

A paravánnal elkerített tér – ha úgy tetszik – fő falán három *Baranyó Sándor*-kép vonzza magához a néző tekintetét. Három, inkább erőszakosan, mintsem erőteljesen megfestett munka, a mester szokásos, pasztózus modorá-

ban. Közülük a szénaboglyákat ábrázoló festmény talán a legjobb, kivéve a felső egyharmadát, a táj fölé boruló égboltot, amely nyers színeivel befejezetlennek tűnik.

A Baranyó-képek tőszomszédságában, a sarokban apró *Berényi Ferenc*-festmények szerénykednek. Ezek valóban csak a művész jelenlétét tanúsító névjegyek. Arra azonban alkalmasak, hogy felidézzük a festő, egykor a szolnoki kiállításokon is látott nagyobb kompozícióinak emlékét.

Festménnyel a szolnokiakon kívül csupán az alattyáni *Gecse Árpád* szerepel a kiállításon. Az idős művész bemutatott művei alapján le sem tagadhatná, hogy egykoron Rudnay Gyula volt a mestere.

Bácskai Bertalan tőrkevei művész *Anzix* című linóleum metszetei igényes munkák, *Ágotha Margit* kiállított grafikáival és *Rékassy Eszter* rézkarcaival együtt azt a képzetet táplálják az emberben, hogy ezen a bemutatón a legegységesebb és a legjobb színvonalú képzőművészeti műfaj a grafika. Még akkor is, ha igazán sikeres és a figyelmet felkeltő munkák a tárlaton a pasztikák között akadtak. Mindenekelőtt *Györfi Sándor* szürrealista ihletettségű, töredékes kisbronzai ilyenek, első sorban az *Apám emlékére* című műve. Ezek a kispasztikák ugyanannak a technikai, gondolati felfogásnak a jegyében születtek, mint Györfi nemrég felavatott szolnoki köztéri szobra.

Figyelemre méltó munka a fiatal *Mikó Diana* emberpárja és *Pogány Benő Gábor* kisméretű bronz reliefje, de gondolom, a tárlat legkiemelkedőbb darabjai az érmeek lehetnek – egyben a legkelendőbbek is. Azért csupán csak gondolom, mert lévén vasárnap, csak hűlt helyüket csodálhattam, ugyanis a

vasárnap a rendésznek munkaszüneti napja, a megmaradt ezüst, valamint a hírek szerint aranyozott, továbbá bronz érmék (?), plakettek (?) a páncélszekrényben elzárva pihentek.

Rosszkedvű tehát a művész, mert úgy érzi, munkája visszhangtalan marad. Rosszkedvűek a kiállítás rendezői is, mert már az épület fűtése, világítása is gondot jelent, ezért aztán – hétköznapon vagy hétvégén, egyre megy – csupán néhány

délutáni órára veszik le a nagy lakatot az emeleti ajtóról, amelyen keresztül a galériát meg lehet közelíteni; ezzel mintegy zártkörűvé is nyilvánítva azt az eseményt, amelynek a látás és a láttatás az éltető eleme. (Megjegyzem, a takarékoságnak ezt a módját gazdaságilag sem értem, hiszen fűteni, világítani délelőtt úgyis kell.) És rosszkedvű a teremőr hölgy is, aki joggal fél szürkületi magányában, amióta egy, a hírek

szerint tizenhatezer forintba értékelt ezüst éremnek „lába kelt” az üveggel fedett tárolóból. Talán rosszkedvében, félelmében azon tűnődik, hogy nem lehetne-e a nyitva tartás alatt is zárva tartani az ajtókat – nehogy betévedjen valaki, mint például e cikk írója, aki felettébb gyanúsán nézegette a kiállított műveket.

II. tétel:

Kint és bent

avagy: Két szolnoki köztéri szobor metamorfózisa

Fájdalom, de azt kell mondanom, szinte megjósolható volt, hogy a rendszerváltás időszakában intézményesített köztéri szobor, politikai jelképcseré – különösen, hogy egyes esetekben intézményesen is meglehetősen kulturálatlan formában történt – spontán követőkre talál, legalábbis indulatokat szabadít el, tiszteletlenségre buzdítva a rongálókát mindenfajta szobor, jelkép iránt. Az unalom, az irányultság nélküli düh, netán a kultúra hiánya hajtja ezeket az embereket, nem tudom, de hovatovább prédává válhat minden, ami köztéren áll, ami mozdítható vagy rongálható – legyen az pad, virágtartó, kandeláber vagy köztéri szobor – jelképtől, eszménytől, eszméktől függetlenül. Mert bármilyen komikus is lett volna, nem hiszem, hogy néhány évvel ezelőtt a Györfi Sándor Tisza-parti Damjanich-portréjának a ledöntöt a szakáll tévesztette volna meg, netán, hogy Marxnak nézték. Mint ahogy azt sem gondolom, hogy a legújabb Kossuth téri szoborrongálások oka kritikai egyet nem értés lenne Kő Pál Kossuth-felfogásával, esetleg a megformálás módjáról alkotnának művészeti kritikát a bronz kard és kalpag letördelésével. Györfi a Téli Tárlaton kiállított ezüst érmének a tolvaját sem a mű szemlélésére, hanem az anyaga csábítható tetteinek elkövetésére.

A haszonszerzés és az erőfitogtató vandalizmus motíválja ezeket a tetteket, és még azt sem lehet mondani, hogy mindezek újkeletű jelenségek, csupán gyakoriságukkal, agresszivitásuk növekedésével válnak egyre ijesztőbbekké. Korábban is volt szoborrongálásra példa. Az egykori fémgyűjtői

hevílet torz, de jövedelmező hajtásaként például Varga Imre szekszárdi Prometheusz szoboregyüttesének krómaccél szárnyú keselyűit kopasztották meg, évről évre tollfosztva a madarakat. Most nem tudom, mennyi lehet a bronz ára a fémgyűjtő telepeken (a szobrászoknak nagyon is drágán mérrik), és nem is szeretnék ötleteket adni a tolvajoknak és a haszonleső vandálok, inkább a rend őreinek figyelmét szeretném felhívni arra a tényre, hogy a közelmúltban két bronz köztéri szoborral gazdagodott Szolnok. A Magyar Golgotát talán a méretei, és a rongálók lelke mélyén is szunnyadó kegyelet megóvják az atrocitásoktól, a másik azonban – a Kossuth-szobor példáján is okulva – nagyobb veszélyben van. Ez egy ötnegyed életnagyságú szakállas figura, az újjávárászolt színház épületének sarkán áll a járdán. Remélhetőleg a Damjanich-portré rongáló(ja) sem téveszti(k) össze egy alig pár méterre innen egykoron itt álló, hasonló méretű, szakállas alakkal.

Visszatérve azonban Kő Pál Kossuth-szobrához, azt gondolom, hogy egy-egy szobor sorsát méretei is meghatározzák. Ezt a szobrot tévedés volt ilyen formában, ilyen szabadon felállítani. A rongálások ismétlődni fognak, és előbb vagy utóbb, ha nem is zárt térbe, de védettebb építészeti környezetbe kell áthelyezni.

Gyanúm szerint jónéhány évvel ezelőtt, amikor a művész a tervet készítette, maga is enteriőrbe szánta. Talán éppen fülkeszoborként képzelte elhelyezni, mint ahogy mesterének, Somogyi Józsefnek a Széchenyi-szobrát – hogy egy másik nagy magyarral példá-

lózzak –, amely egy Duna-parti pesti bérház emeletmagasában, egy sarokfülkében áll.

Kő Pál Kossuth-szobrának prognosztizálható, és minden bizonnyal megszületésekor már adott sorsával ellenkező irányú metamorfózison ment keresztül Pogány Benő Gábor már emlegetett Szigligeti-szobra, amelyet a helybeli mecénások támogatásával az elmúlt év végén állítottak fel.

A színház rekonstrukciója során Pogány megbízást kapott egy, az előtérben felállítandó Szigligeti-szoborra. A fiatal, akkor még pályakezdő művész a tervet el is készítette, a koncepció azonban időközben megváltozott. A belsőépítész tervező a szobornak kijelölt hely, illetve a szobor helyett saját „design”-megoldását részesítette előnyben. Némi vita árán a lektorátusi zsűri javaslatára – a bizottságnak én is tagja voltam – a város vezetősége, bár a megbízást az elődök adták, kifizette a művésznek a tiszteletdíjat. A fiatal szobrász ebből a pénzből egy, a város köztéri szobrai támogató alapítványt létesített, minden bizonnyal eleve azzal a gondolat- tal, hogy az enteriőrben meghíúsított tervét kint, a köztéren valósíthassa meg. Úgy látszik, legalább olyan ügyes szervezőnek bizonyult, mint amilyen jó képességű szobrásznak, hogy a felállításhoz szükséges összeg előteremtődött.

Szobrászi képességeit pedig azzal is bizonyította, hogy volt lelkiereje egy belső térbe megálmodott szobortervből köztéri, körüljárható, minden nézetéből teljes értékű térformát transzformálni. Mindezt úgy tette, hogy az eredeti gondolat, a színház idézőjelbe tett valóság volta nem sérült.

Pethő László

Mindig kilencvenig számolnak

Útinapló Dániából

Amikor több-kevesebb bizonyossággal megtudtam, hogy utazhatok, igyekeztem felkészülni az országból és nem sokra jutottam. Olvastam útikönyveket, amelyek néhány látnivalón kívül elavult ismereteket tartalmaztak. Kerestem irodalmi műveket, antológákat, melyekből valamiféle mélyérzésű, de mégis hideg, visszahúzódo, bezárkózott északi nép imázsa áradt. Mivel a Magyar Népfőiskolai Társaság szervezésében keltem útra, így „kötelező olvasmányként” vettem kézbe Boldizsár Iván sokat emlegetett útirajzát; a *Gazdag parasztok országát*, amely lehet, hogy jól tükrözi a népi írók egy csoportjának törekvéseit és gondolkodásmódját, de a mai Dániához nem sok köze van, arról sokkal inkább *dezinformál*. (Az utolsó kiadásból inkább azt tudjuk meg, hogy Dobi István is fontos könyvnek tartotta, ami mára azért elég kétes dicsőséggé vált.)

Számomra a legtöbbet a Dán Kulturális Intézet – kérésemre megküldött – nem túl terjedelmes, de nagyon sok jól válogatott, tényadattal tűzdelt brossúrái adták a legtöbb tényanyagot. Ebből egyértelműen kiderült számomra, hogy ez a kis északi ország a jóléti államok körébe tartozik, amely igen erőteljesen modernizálódott, széleskörű demokratikus intézményrendszerrel és oktatási szisztémával rendelkezik. Ennyit előljáról és most a helyszínen tapasztaltak következzenek.

A politizálás dán gyakorlata

Kiindulópontként néhány megfigyelésemre hagyatkozom. A népfőiskolán velünk kapcsolatba kerülők leginkább egyfajta baloldali szociáldemokrata értékrendet közvetítettek és képviseltek, de annak nagyon sokféle árnyalatát elevenítették meg számunkra. (A szocialista szociáldemokrata különösen nem ugyanazt jelenti, mint

amit itthon gondolunk róla.) Nap mint nap érzékeltük, hogy számukra – akik nem voltak nagyvállalkozók, de középosztálybeliek mindenképpen – nagyon sok múlik a politikacsinálók döntésein. Otlétünk ideje alatt például a legfontosabb beszédtema a dán korona pozíciója volt. Itthon – csak az utóbbi éveket tekintve – tiltakoztak már benzináremelés, bérbesorolás, környezet-szennyezés, vagy éppen a szkinhedek ellen, de a forint állapotának változásait és romlását mint valami sorscsapást, eleve elrendelt dolgot egyszerűen tudomásul vettük. A magam köreiből a leértékelés különféle indítékú „megszellőztetéséről” már nemegyszer hallottam, de arról még sohasem, hogy ennek kimenetele esetleg X miniszter vagy Y bankfőnök ügyességén vagy ügyetlenségén is múlik. Újdonsült dán ismerőseink a reggeli sajtószemlék alkalmával pedig éppen ebből a szemszögből idézték és kommentálták a politikusok lépéseit. Az esténként megnézett tv-híradó azon percei voltak számukra érdekesek, addig követték azt feszült figyelemmel, amíg az a korona körül történeteket taglalta. Ennek ellentétjeként az Erdélyből menekült – ötödik-hatodik éve ott élő – tolmácsaink még mindig kívülállóként viselkedtek, egyszerűen nem értették, hogy miért is izgulnak ezek a dánok.

Nos, egyszerűen csak azért, mert 82-87 százalékuik elmegy szavazni, s ilyenkor a maga módján benyújtja a számlát. (*Jens Clausagernek*, a kurzus vezetőjének helyszíni tapasztalataiból egyébként azt is megtudtuk, hogy a száz százalékos részvétel nem feltétlenül kommunista találmány, hiszen Belgiumban is ez a megszokott.) Arra a politikusra, aki rosszul alkudott a németekkel vagy más ország pénzümbereivel – és emiatt kevesebbet ér a koronája – arra valószínűleg nem adja voksát a dán polgár.

Sorra véve, érdekes átalakuláson

ment keresztül az ország politikai élete. 1849. június 5-én vezették be az *alkotmányos monarchiát*, ami annyit jelentett, hogy a kormányt a királynő nevezte ki, de akkorra már a *kétkamrás parlamentnek* is volt némi köze hozzá. Az egykori felsőházba 35 évnél idősebbek kerülhettek vagyoni alapon, az alsóház tagjait viszont már választották. 1901-től vezették be a tényleges parlamentarizmust, ettől kezdve a *többség adta a kormányt*. 1915, illetve 1920 után méginkább korlátozták az uralkodó jogait, aki azóta nem avatkozik be a politikacsinálás mindennapjaiba, viszont attól kezdve szavazhattak a nők. A következő tényleges változás állomásaként 1953-at emlegették előadónk, amikortól méginkább kiterjesztették a szavazati jogot, a parlamentet viszont ezzel egyidejűleg *egykamarásá* alakították át.

Úgy gondolom, ehelyütt érdemes megszakítani a beszámolót egy útiélménnyel. Egy kirándulás alkalmával ugyanis némi ízelítőt kaptunk abból, hogy mit is jelent Dániának a királyság intézménye. A Limfjord mentén tettünk kirándulást, amikor a szép nyárvégi napon Nykobing kisvárosának kikötőjébe várták a királynő férjét. Azt a francia származású férfit, aki egyesek szerint – mivel még mindig akcentussal beszél – állítólag nem igazán népszerű Dániában. Nos a kisváros kikötőjének hangulata nem ezt igazolta, hiszen többezren gyűltek össze a herceg érkezésére, arra a ceremóniára, amely a hatalomgyakorlás teátrális elemeinek kitűnő példája volt. A kikötőben a helyi előljárárság fúvózenekarral várta a magasrangú vendéget. A vitorlásjacht méltóságteljesen úszott be a kikötőbe s ahogy mind közelebb ért, lázas tevékenységbe kezdett a személyzet, ami önmagában is komoly mutatvány volt. Nem kevésbé a parancsnoki hídon megjelenő herceg, akit a parancsnokkal az élen az egész „udvartartás” hoz-

zasegített a főszerep eljátszásához. Tovább fokozta a jelenet hatását a királyi lépcső leengedése, majd a szárazföldre lépés. Sőt a herceg a hivatalos emberek mintegy kötelező üdvözlése után azonnal a tömeg felé vette útját. Kezet rázott az előrefurakodó emberekkel, majd hosszabban érdeklődött egy kisgyerek közérzete felől, amivel újabb sikert aratott. Néhány lépéssel arrébb várt rá az acélkék színű, mindenki számára közlő szemügre vehető uralkodói Rolls-Royce, de ő nem abba szállt be, hanem gyalogszerrel vágott neki a városnak. – Ennyit röviden erről a többször megtapsolt produkcióról, ami érzékeltette, hogy ebben a demokráciában – legalábbis a közönség túlnyomó többségét alkotó legidősebbeknek és a legfiatalabbaknak – határozottan szükségük van egy hatalmat szimbolizáló figurára.

Visszatérve a politizálás mindennapibb világához, nem minden tanulság nélküli a dán pártrendszer sem, melynek jelenleg 15 komolyan számba vehető szereplője van. Közülük némelyik ugyan jelenleg nem rendelkezik mandátummal, de a kétszázalékos küszöb átlépése hol egyiküknek, hol másikuknak sikerül. A mai pártstruktúra alapjai a múlt században gyökereznek, például a konzervatív pártok egy része egykoron parasztpárt volt. Komolyabb hagyományuk van a liberálisoknak, de különösen a szociáldemokratáknak, akik 1920-tól Dánia legerősebb pártjának számítanak. Ennek ellenére például az utóbbi évtizedekben alig kerültek a kormányrúdkhoz. A dán parlament különös sajátossága, hogy abban *egyetlen pártnak sincs abszolút többsége, így hovatovább a kisebbségi kormányzás* vált gyakorlattá! – Ez különleges irányítási tárgyalási technikák meghonosodását tette szükségessé. *Mindig kilencvenig kell számolni* – jellemezte találóan a politikusok gyakorlatát előadónk. S ha netalán akkor sem jutnak eredményre, akkor újra kell kezdeni és egy másik ösvényen kell elindulni. Mindez rendkívül időigényes, de nagyfokú toleranciára épülő politikai gyakorlat.

Tökéletes-e a dán demokrácia? – Úgy gondolom korántsem. A nagyfokú politikai véleménynyilvánítási aktivi-

táshoz képest meglehetősen nagy közöny kíséri a pártok tevékenységét. Elrettentő példaként említették, hogy akadt, amikor mindössze tizenegy ember döntött egy mandátumra való jelölésről. A dán polgárok aktivitását sem könnyű felkelteni, így aztán itt sem mennek a szomszédba egy-egy populista színezetű ötletért. Az ún. Haladás Párt az adók eltörlését, a katonaság megszüntetését, a Közös Piacból való kilépést és az idegenek hazaküldését tűzte zászlajára – mérsékelt sikerrel. Nem volt nagyobb hatása a Keresztény Néppárt abortusz- és pornográfiaellenes felhívásának sem.

Dánia „egy kis homokozó”, ahol négy évenként színlelt harc és egy nagy játék folyik – állította szakértőnk. Ő tudja, ő ott él.

Arról is érdemes szót ejteni, hogy kiből is verbuválódik a hivatásos politikusi gárda. Alulról kezdve, az általunk megismert polgármesterek és megyei vezetők eredetileg pedagógusok és agronómusok voltak, akik jelenlegi hivataluk ellátása előtt köztisztviselői, közalkalmazotti állást töltöttek be. A városi és megyei képviselők között nemigen akadnak vállalkozók. *Nekik az üzlettel kell törődni, nemigen érnek rá ülésezni és politizálni* – mondták kísérőink. A „nagypolitika” hivatásos művelői is elsősorban az állami tisztviselők közül verbuválódnak, mert esetleges választási kudarcuk esetén számukra a legkönnyebb a visszatérés. Ha egy polgármester *két cikluson keresztül* tölti be funkcióját, akkor kiemelt nyugdíjat kaphat. A városi hierarchiában egyébként nem a polgármester az első ember, hanem a jegyző, ami a fizetésekben is megmutatkozik. (1993 augusztusában 1 korona 14 forintot ért.)

Polgármester	300 000 korona
Jegyző	540 000 korona
Parlamentari képviselő	320 000 korona
Miniszterelnök	600 000 korona

A központi igazgatás mellett jelentős szerepet tölt be a *középszint*. A 27 helyi önkormányzatot magában foglaló Viborg megye tanácsának jelentős szerepe van a településfejlesztés és a környezetvédelem koordinálásában, valamint az oktatási és szociális ügyek

szervezésében. A megye élén egy közvetlenül választott 27 tagú megyegyűlés (közgyűlés?) áll, elnökét a tagok maguk közül emelték ebbe a székbe. Az elnöki posztot egy agrármérnöki diplomával rendelkező szakember tölti be. Nem lehet tudni, meddig, mert az ottjártunkkor kezdődő választási harc során már támadták, egy hazai tájainkon egyáltalán nem ismeretlen ügy miatt. A híradó-tudósítás szerint a megyei kórház működtetése során keletkezett deficit miatt hibáztatták, ami könnyen az elnöki székébe kerülhet.

A választott szervek mellett jelentős apparátust foglalkoztatnak. Egészségügyi, pénzügyi, szociális-jóléti, környezetvédelmi, fejlesztési, valamint oktatási-kulturális osztályokon dolgozó szakemberek készítik elő a döntéseket. Az oktatási-kulturális osztálynak 25 alkalmazottja van, akik feladata a megye által finanszírozott, több település hatósugarára kiterjedő intézmények (gimnáziumok, gyógypedagógia stb.) működtetése.

A helyi politizálás gyakorlatával Skive-ben ismerkedtünk. A 27 ezer lakosú kisváros 21 tagú képviselő-testületet választott, négy évré. A testületből tizenegyen szociáldemokraták, így ők adják a polgármestert *Jonna Stavnsbjerg asszony* személyében, aki korábban tanárnőként dolgozott. A testületben rajta kívül két nő ül, a teljes tagság egyébiránt további tíz pártot képvisel. A testületi munka vonzónak tűnik. A polgármesterasszony szerint – 1993 nyarán legalábbis – mindössze egyetlen képviselő akadt, aki ősszel nem akarta újra jelöltetni magát. A kívülálló érdekes dolgokat figyelhetett meg a testület munkájával kapcsolatban. Csuporunkat az 1846-ban épült városháza tanácskozó termében fogadták, ahol egy mértanilag megszerkesztettnek minősíthető kerekasztal mellett ülészik a képviselő-testület. Az asztal körül csak a 21 képviselőnek és a jegyzőnek volt kijelölt helye, de úgy, hogy senkiét sem emelték ki. Mindössze a polgármesterét látták el megkülönböztető jelzéssel, de az ő

széke semmivel sem magasabb vagy díszesebb, mint bármelyik képviselő-társáé. Nem kevésbé figyelemre méltó, hogy a terembe képviselőként kívül nem sokan férnek be, ami annyit jelent, hogy az üléseik lényegében nem nyilvánosak.

A városházán szépszámú alkalmazott dolgozik. A 200 hivatalnok feladata és felelőssége, hogy a kisváros működjön. Az utóbbira nagyobb részben a különféle helyi adók, kisebb részben a központi támogatások biztosítják a fedezetet. A havonta üléselő képviselő-testület dönt a költségvetés ügyében, de nem avatkozik be pl. az intézmények szakmai problémáinak megoldásába. A várospolitikában hangsúlyozott törekvésük, hogy ne csak a helybeliek, hanem a vendégek is szeressék a várost. Ennek jegyében még azt is megengedhetik maguknak, hogy a város szívében felállítandó modern szobor finanszírozása körül csatározzanak.

Hogyan élnek a dánok?

Egy jóléti állam polgáraiként jól. Első benyomásaink nyomán is lépten-nyomon érezkelhettük a magas élet-színvonal jelenlétét. Népfőiskolánk a központtól két kilométerre, a kisváros sport- és szabadidő-negyedében helyezkedett el: sportpályák, az uszoda és a sport- és kulturális célokat egyaránt szolgáló városi csarnok szomszédságában. Kifele haladva az ipari negyed és egy laktanya következett. Az út túlsó oldalán viszont nemrégiben épült lakóházak sorakoztak. A lapos nyeregtető, legalább 4-5 szobás házak rendet, ápoltságot, egyszóval jólétet sugároztak. A házakat gondozott kertek övezték, sövény választotta el őket egymástól, kerítést sehol sem láttunk. Nyitott garázst viszont annál többet. A velünk ismerttetett adatok szerint a dánok 51 százaléka családi házában él. Többségük feltételezhetően ilyenekben és hasonlóknak.

Ezzel szemben van a népességnek egy olyan hányada, amely kénytelen

megelégedni a régebbi, vagy újabb építésű bérlakással. A sportnegyed mellett sorakozott néhány ilyen, többszintes lakás, a város központjában jártunk is egyben Birthe Christensen tanárnő másfél szobás otthonában. A tanárnő kislányával él a hazai viszonyoktól semmivel sem térségesebb, semmivel sem jobban felszerelt lakásban, amiért elég magas lakbért fizet. Egyáltalán, a lakberek olyan magasak, hogy az ilyen lakásokban lakók érdekeltek annak elhagyásában és a magánlakás megszerzésében.

Nemcsak a lakások külső képéből, hanem egyéb tényekből is megállapítható, hogy a jóléti társadalomban igen erőteljes a középréteg, melynek alakulásában komoly szerepe van az iskolázottság kibővülésének. A harmincas évek végén még csak a népesség 1 százaléka volt egyetemi, 9 százaléka középiskolai végzettsége, a fennmaradók viszont 7 osztályt végeztek. Ma a népesség 15 százaléka rendelkezik „kemény” diplomával (első-sorban orvosi, jogi, közgazdasági), 15 százalék minimális végzettségű, a fennmaradó 70 százalék képezi a dán középosztályt. Összevetve hazai adatainkkal – ami korántsem veszélytelen és nem minden tekintetben megbízható –, kiegyensúlyozottabbnak tűnik a dán társadalom.

Az egy főre jutó GDP Dániában kilencszer akkora, mint nálunk. Az átlagember számára azonban sokkal inkább érezkelhető az a tény, hogy 1982 óta működik az automatikus bértkiegyenlítés rendszere, tehát a bérek reálértéke nem csökken. Ennél is érdekesebb talán a „nem létező dán átlagpolgár” fogyasztói kosara, amelybe a következők kerülnek:

lakás, lakásfenntartás	30%
autó, közlekedés	18%
élelmiszerek	15%
ital	3%
cigaretta	3%
gyógyszer, orvos	2%
öltözködés	5%
utazás	5%
szabadidő, hobby	8%
javítások, lakáskarbantartás	6%
amivel nem tud elszámolni	5%

A jóléti állam egyik sajátos konst-rukciója az adórendszer. Sokan, sok-

mindenért fizetnek adót és nem is keveset. A legmagasabb sávban 48 százalékos adót is elérhet az elvonás, s a központi adó mellett helyi és megyei adót is kivetnek. Magas adót fizetünk, a legmagasabbat a világon – állította egyik előadónk. Az adózás azonban nem egyszerű elvonás, hanem a társadalom működtetésének egyik fontos eszköze, méghozzá olyan, amely bizonyos mértékű kölcsönösséget is feltételez. Néhány példa. Igen magas adók terhelik az autózást, ami jó utakban, a szigetek közötti kiváló összeköttetésben és a környezet fokozott védelmében térül meg a polgár számára. Hasonló érvényesül a dán táj jellegzetes tartozékai – az energiatermelő szélkerekek – esetében. Elterjedésüket azzal is ösztönzik, hogy a szélkerék felállítási költségeinek vállalása esetén a polgár az e célra befektetett összeget leírhatja adójából. Ugyanebben további tehermegosztási szisztéma is érvényesül. A szélkerekek által termelt áram a központi energiaelosztóba kerül, amiből bizonyos részt felhasznál a tulajdonos. Amire pedig pillanatnyilag nincs szüksége, azt leadja, másik esetben viszont éppen ő kap áramot a központból. Mindezt gondosan regisztrálják, és így lényegesen befolyásolja az áramszámla nagyságát. Mellesleg ezek az állandóan mozgásban levő, helyenként erdőszerű nagyságrendben telepített, környezetbarát szélkerekek jelenleg mintegy 2-3 százalékat adják az ország energiatermelésének, de az ezredfordulóra már a 10 százalékos elérést is elérheti részesedésük. A dánok is, magunk is többször feltettük a kérdést; igazságos-e ez az adórendszer? – Aligha. Példákat is soroltak. Az elvont összegekből olyan munkanélkülieknek is jut, akik közül többen munkát is találnának. Egyik előadónk pedig az egyetemi juttatásrendszert ostromozta, amely a legmagasabb jövedelmű rétegek gyerekei számára is jelentős összegeket juttat. Akkorát, amit többen egyszerűen csak elszórnak, elszórakoznak, vagy éppen európai körutazásra vállalkozhatnak belőle.

A szociális gondoskodás és az egészségügyi ellátás – skandináv országhoz illően – rendkívüli módon fejlett és kiterjedt. Egyelőre maradjunk e tény megállapításánál, mert másutt

még visszatérek erre a kérdésre. Az átlagember tesz az egészsége megőrzése érdekében, sokan kerékpároznak, szabadnapokon megtelik az uszoda, kövér embert alig látni. A nők várható élettartama 79, a férfiaké 72 év. Ennek megfelelően magas, 67 év a nyugdíjkorhatár. A halálozási okokban arrafelé is a szívbetegségek és a rák vezet a rangsornak. Semmiképpen sem akarom magunkat nyugtatni, de öngyilkosságban Dániában többen halnak meg, mint közlekedési baleset áldozataként.

További rendhagyó képződmények is akadnak. 300-350 ezer körül mozog a munkanélküliek száma, ami arányaiban alig tér el az 1993-as magyarországi állapotoktól. A nagyszámú munkanélküli számbávétel mellett viszont feltétlenül hozzá kell tenni, hogy soha nem adtak ennyi embernek munkát! – Az ismertett adatok szerint Dániában sem jön ki minden gond nélkül egy fizetésből egy család. Ez a tény is hozzájárul ahhoz, hogy a nők 83 százaléka dolgozik. A házasságok meglehetősen labilisak, 50 százalékuk válással végződik. Az intézmények igyekeznek alkalmazkodni ehhez a tényhez. A papok például semmiféle gondot nem csinálnak abból, ha valakit másodsorra, harmadsorra, vagy többszörre kell összehadni valakivel. Hasonló jelenség a válási árvákat utaztató hétvégi vonat is, amely az ország nyugati részéből indul Koppenhágába. Nos ezen a vonaton speciálisan felkészített pedagógusok foglalkoznak az apjukhoz vagy anyjukhoz tartó gyerekekkel.

Másfajta különbségek is megfigyelhetők. A legfejlettebb ország-rész, Koppenhága környéke a „whiski-öböl”. Ott a legnagyobb a népsűrűség, a gazdagabb emberek azon a vidéken összpontosulnak. Az efféle koncentráció aránytalanságokat eredményezett, amit ésszerű településfejlesztéssel igyekeznek – számos eredménnyel – ellensúlyozni. A racionális településpolitika érvényesülésének hatására a nyugati ország-rész is vonzóbbá vált az utóbbi években és évtizedekben.

Dánia mezőgazdaságáról

A népfőiskolák mellett talán ez vált a leginkább – esetenként legendaszerű – fogalommal Magyarországon. A dán mezőgazdaság történetileg is előnyben volt a miénkkel szemben. Ennek sokféle oka van, magam viszont a múlt század végét, illetve a századforduló állapotait tükröző *Hjerl Hede* skanzenben tett látogatásunk során éreztem, hogy a parasztházak, uradalmak már akkor is szemmel láthatóan gazdagabbak voltak. Emellett a skanzenben igen sok gépet láttunk, az iparszerű kézművesség relikviái pedig olyan nagy számban szerepeltek, ami nálunk még a két háború között sem volt általános. Lemaradásunk tehát lényegesen korábbi keletű.

Sorra véve *Dánia ma ugyanannyira nem mezőgazdasági ország, mint sok más jóléti állam*. A lakosságnak mindössze 4,5 százalékát foglalkoztatja ez a szektor. A foglalkoztatási mutatók azonban távolról sem fejezik ki az ágazat jelentőségét, hiszen itt négyszer-öttször annyi terméket állítanak elő, mint amennyit az ország elfogyaszt. Ennek megfelelően az ország mezőgazdasága nagyon is érdekelt az exportban.

A birtokviszonyokat tekintve folyamatosan apad az önálló birtokok száma, amelyekből 1960 óta 2,6-szer lett kevesebb. Korábban az önálló családi birtokok voltak jellemzők a mezőgazdaságra, mára már a részfoglalkozásúak vannak többségben, és becslések szerint az ezredfordulóig tovább erősödik ez a tendencia. A foglalkoztatottak számának apadásával párhuzamosan erősödik a birtokkoncentráció, az átlagos birtoknagyság 1960 óta a következőképpen alakul:

1960	15,8 ha
1975	25,4 ha
1990	36,3 ha
2000	46,5 (becslés)
2010	60,3 ha (becslés)

Dániában ma a 20-100 hektáros farm az uralkodó típus, legalábbis háromötödük ebbe a körbe tartozik. A farmok elsősorban szarvasmarha-, ser-

téstartásra és növénytermesztésre szakosodtak.

A farmok önállóak, de mégsem egymástól elszigetelt kisgazdaságok, hanem különböző, jól meghatározott érdekek mentén egymással összekapcsolódó szövetkezetek és más társulások. A szövetkezeteknek különösen a feldolgozásban van nagy szerepük. A farmerek alkotta szövetkezetek tulajdonában vannak a tej- és sajtüzemek, a vágóhidak, a hűtőházak, a malmok és a cukorgyárak. A farmerek és a szövetkezetek egymásra vannak utalva, és e téren is érzékelhető a koncentráció. Például a húsfeldolgozást (és a piacot) ma 5 szövetkezeti vágóhidhálózat tartja kézben. Aki ezeken kívül akar vágóállatot értékesíteni, az egyszerűen lehetetlen feladatra vállalkozik. A szövetkezetek tagjait viszont nem fenyegeti ilyen veszély.

A szövetkezeteknél is nagyobb szerepük van az ország mezőgazdaságában a tanácsadó központoknak, melyből 100 szerveződött. A központok egyesületi szisztéma szerint, a gazdákkal megkötött szerződés alapján működnek. Egy tanácsadó szervezet 200-2000 farmerral áll folyamatos kapcsolatban, méghozzá úgy, hogy a központban dolgozó szakemberek mintegy „áruba bocsájtják” közgazdasági és agrotechnikai ismereteiket. Gazdasági tervet készítenek a gazdák számára, amit azoknak – saját jól felfogott érdekében – be kell tartaniuk. Ha viszont rossz tanácsot adtak – ami nemigen fordul elő – akkor a központ szakembere kénytelen a hátát tartani. Nem minden tanulás nélküli a tanácsadó központ felépítésének ismertetése. A Skiveiben hatvanan dolgoznak, s közülük mindössze öten tekinthetők hagyományos értelemben vett agrárszakembernek, a többiek jogászok, számvittel foglalkozók és adóügyekben járatos szakemberek.

Az egész szisztémában imponáló volt számomra az érdekeltségi viszonyok egyértelművé tétele, bekapcsolása és alkalmazása, ami makroszinten is érvényesül. Dánia – más országokhoz hasonlóan – érdekelt saját mezőgazda-

sága fenntartásában. Ennek érdekében mintegy 30 százalékos mértékben támogatja az ágazatot. (Finnországban, Svédországban, Norvégiában és Svájcban kétszeres a mérték, sőt az utóbbi kettőben a 70 százalékot közelíti.) A támogatás azonban a magas exportérdeltség miatt valahol mégis megtérül. Sőt az állam azon túl nem avatkozik be a gazdálkodásba. Az exportbevételekből származó haszon – újra bekapcsolva az érdekeltségi rendszert – ismét a mezőgazdaság céljait szolgálja.

Az esetleg bonyolultnak tűnő ismertetés után egyik legnagyobb élményünket – egy farm meglátogatását – szeretném megosztani az olvasóval. Paula és Jörgen Mikkelsen farmja 25 éves múltra tekint vissza, akkor vették a 30 hektáros birtokot, amit mára 75 hektárra gyarapítottak. A gazdaság tanyaszerűen helyezkedik el. A kívülről szerény, de belül tágas, 8 szobás lakóépületen kívül garázsok, istállók, ólak és színek tartoznak még az együtteshez. Az istállóban 220 tehenet tartanak, a sertésólakból 1200 vágósertést adnak le évente a hús-, illetve tejszövetkezetnek.

A bemutatás során egyik meglepetést követte a másik. A gazdaságot Jörgen és egy alkalmazott látja el! – Az elmondások szerint lányuk is bekapcsolódik, s bizonyos időszakokban mások is bedolgoznak. Effektív fizikai munka alig akad, minden gépesített, sőt a tehenek számítógépesítettek. (A fülükbe tett szerkentyűkkel tartják nyilván tejtermelésüket.) A tejet egyébként másnapként szállítják el, addig a házi hűtőrendszer gondoskodik frissen tartásáról. A farm „motorja és üzemeltetője” Paula, a feleség, aki fizikai munkát nemigen végez ugyan, de a közeli város bankjának alkalmazottja és egyáltalán nem melleleg a kis birodalom főkönyvelője. Feltételezhetően rajta is múlik, hogy a nem kis pénzt – közte hiteleket – megmozgató gazdaság szemmel láthatóan prosperál.

Végül érdemes felidézni a farmer munkanapját. Reggel fél hétkor kel, első dolga rendszerint a tehenek lefejtése. Utána háromnegyed nyolctól fél

órás reggeli szünetet tart, majd délig munka következik. Egy óras ebédidő után az este hatig tartó délutáni munkát a három órakor következő kávézási szünet szakítja meg. A pazarul berendezett lakóépületből és a garázsban sorakozó három személyautóból ítélve kikapcsolódásra is kerítenek alkalmat. A lakóépületet gyönyörűen nyírott fű és dekoratív virágoskert, ami szintén erre utal. Jó lenne itthon is mind gyakrabban ilyesmit látni!

Az oktatási rendszerről

Rendhagyó módon felülről kezdem, mert ehhez kapcsolódik a legközvetlenebb élményünk. Ottlétünk első napjának egyikén a *felvételi eredmények közzététele volt a legfontosabb napi hír*. Ezzel kezdődött a napi tv-híradó, ezt kommentálta aznapi vendégünk a skive-i pedagógiai szeminárium igazgatója és részletekben menően, az üzleti és a tőzsdei hírek módjára közölték az eredményeket a napilapok. Vendéglátóinktól és híradásokból megtudtuk, hogy *a dán felsőoktatási intézményekben sem jut mindenkinek hely*. 1993. július 28-án ez annyit jelentett, hogy három jelentkező közül csak kettőt vettek fel. (61 ezerből 21 ezret utasítottak el.)

A felvételi rend meglehetősen bonyolult. Alapját itt is egy pontrendszer képezi, ami azonban nemcsak iskolai, vizsgaeredményekből tevődik össze, hanem például *népfőiskolai tanulmányokkal és más gyakorlati tevékenységgel* is lehet pontokhoz jutni. Tovább nehezíti az áttekintést, hogy a jelentkezők nyolc helyre adhatják és nyújthatják be igényeiket. Az említett pedagógiai szeminárium vezetője és más baloldali érzelmű előadók szerint az adott rendszer a *gazdagoknak kedvez, elsősorban az ő gyerekeik jutnak be az egyetemekre*. Mások nem ítélték ennyire kategorikusan. Annyi mindenre jól érzékelhető volt, hogy Dániában is komoly tétje van a felsőoktatásba való bekerülésnek.

A felvételi táblázatok alapján egyébként áttekinthető a dán felsőoktatás szerkezete. A mintegy negyvenezer felvett kisebbik hányada jut be az öt

(tudomány)egyetem valamelyikébe, ahol bölcsészetet, természettudományokat, jogot, közgazdaságtant és teológiát lehet hallgatni. Igen széleskörű a főiskolai szintű képzés, ahol kereskedelmi, műszaki, egészségügyi ismereteket ugyanúgy lehet tanulni, mint tanári, újságírói vagy óvónői pályára készülni. Nagymértékben eltér viszont a magyar gyakorlattól az ún. *tekniske, ill. handelsskole*-k rendszere, amely hozzávetőleg magasszintű szakmunkásképzést jelent. Ezekben az intézetekben számítógépes ismereteket ugyanúgy lehet tanulni, mint kereskedelmieket vagy éppen hagyományosnak nevezhető szakmákat. Számomra az volt a legérdekesebb, hogy az utóbb említettek a szóban forgó felvételik szempontjából ugyanolyan rangúnak számítanak, mint a divatos vagy kevésbé divatos egyetemi végzettséghez kötött értelmiségi szakmák.

Felülről lefelé haladva, a háromosztályos gimnáziumok következnek, amelyek nyelvi vagy matematikai profilok mentén szerveződnek. Viborg megyében az adott korosztály egyharmada iratkozik be ezekbe az iskolákba. Dániában 150 gimnázium működik, közülük 20 magániskolaként. Az utóbbiak költségeinek 80-85 százalékát fedezi az állam, a fennmaradó részt a szülők állják.

Hasonló arányokban osztoznak az önkormányzatok és a magániskolákat részben finanszírozó szülők a 7-16 éves életkort magában foglaló *kilencosztályos* népiskolák fenntartásából. Az általánosan képző intézményekben érdemes megemlíteni néhány specialitást. A népiskolák minden osztályában – kivétel nélkül mindenki – tanul hittant, illetve vallástant. Iskolaszervezési specialitás, hogy nincs alsó- és felső tagozat, sőt a tanárok, illetve osztályfőnökök többsége első osztálytól kilencedikig folyamatosan vezeti a rá bízott osztályt. A nálunk nem kis ellenérzések mellett bevezetett iskolaszékek ellenzőinek érdemes megemlíteni, hogy Dániában is működnek ilyen testületek, amelyekben a szülők szerepe domináns.

Az általános bemutatás mellett feltelesen szólni kell néhány specialitás-

ról, ami nem is annyira a különösség tartományába tartozik, hanem éppen a rendszer jellegzetes elemét adja. Ezek egyike az *iskolai hierarchia oldására való törekvés*. Eszerint nem kell mindenkinek kilenc év alatt teljesíteni a népiskola követelményeit, és az sem tragédia, ha valakit a gimnázium befejezése után nem vesznek fel az egyetemre. A kurzus során lépten-nyomon érzékelhettük, hogy megannyi lehetőség biztosítanak a korrekcióra.

Ezek egyike Aabydro *ifjúsági iskolája*. Ide azok a 14–18 éves fiatalok járnak, akik számára a népiskola követelményeinek teljesítése problémákat okoz. Amennyire a rövid látogatás során megismertük az intézetet, nagy hangsúlyt fektetnek a közösségi együttlétre. Az iskola bennlakásos, a tanárok egy része szintén az iskolában vagy a közvetlen környéken lakik, úgymond állandóan kéznél vannak. Az iskolában nagy súlyt helyeznek a testnevelésre és a különböző manuális ismeretek elsajátítására és gyakorlására. Mindamelllett „rendes” órák is vannak, a közismereti tárgyakat hagyományos keretekben, de eltérő módszerekkel tanítják. Ezzel a szisztémával érik el azt, hogy jónéhányan már hetedikes kortól az ifjúsági iskolát választják, vagy 17-18 évesen, az iskolaköteles koron túl is az iskola kebelében maradnak. Így az intézet behozási stratégiájához igazodva több esélyük van a továbbtanulásra és egyáltalán a felnőttek világába való beilleszkedésre.

A másik közvetlen tapasztalatszerzésre a hatezer lelket számláló Rodding magániskolájában nyílt alkalom. A településen két iskola működik, ahova mintegy nyolcszáz gyerek jár. Közülük negyvenen választják az 1907-ben polgári kezdeményezésre alapított magániskolát. Az intézetet ma is Grundtwig és Kjold alapelvei szerint működtetik. Nevezetesen a gyerekek képességeire alapoznak és igyekeznek azt a lehető legtéljesebb mértékben felszabadítani.

A magániskola működését 72 százalékgig az állam biztosítja, a fennmaradó részt a szülők állják. Az állami támogatás elnyeréséhez legalább 28 gyereknek kell beiratkozni, a szülőknek havonta 450 koronát kell befizetni.

Az iskola működtetésében lényeges szerepe van a szülők egyesületének. A jelenlegi igazgató elődjét másfél évvel ezelőtt ők küldték el, a jelenlegit hosszás keresgélési-kiválasztási folyamat végén alkalmazták.

Feltétlenül szólni kell az iskola műhelymunkájáról, amely az épület küllemében is megmutatkozik, hiszen azt kívül-belül mindenütt a gyerekek által tervezett, készített rajzok, festmények és figurák díszítik. Az iskola mindennapi munkája öt tanár (benn az igazgató) kezében összpontosul. Ők nagyon rugalmasan kezelik az iskola fogalmát, a nevelőmunka jelentős része az épületen kívül folyik. Ennek megfelelően az adott természeti környezetet, a táj történelmi emlékeit, sőt a szülők adottságait és lehetőségeit is belekalkulálják a munkába. A gyerekek tevékenységét nem korosztályonként kialakított osztályrend alapján szervezik. Reggel a legnagyobb teremben gyülekezik valamennyi tanuló és tanár, ahol közös énekléssel, a Miatyánk elimádkozásával és a tudnivalók ismertetésével kezdődik a nap. A további időszakban két korcsoport képez egy-egy „osztályt”, de a program ekkor sem túlzottan kötött.

Végül kommentálásként kikíváncozik belőlem néhány megjegyzés. A látott iskola egy az alternatív iskolamodellak közül, ami korántsem csodaszor. Nagyon sok benne a rokonszenves és megszívlelendő elem, de azon is érdemes elgondolkozni, hogy a roddingi szülők közül miért csak minden huszadik járhatja ide gyerekeit.

Népfőiskolákról és a felnőttoktatásról

Közvetlen élményeim közreadása előtt némi kitérőt teszek. A népfőiskolával kapcsolatban meglehetősen sok tévképzet él itthon. Hazai szárnypróbálgatásai erősen kötődnek az ún. népi mozgalom egyes ágaihoz, az agráriusok, az egyházi ifjúsági mozgalmak tevékenységéhez vagy éppen a könyvterjesztéshez. A népfőiskola így mintegy a népi mozgalom egyik válfajaként valami bőszenyás-bajszos-csizmás-kucsmás hagyományhoz kötődő, a feketet megvilágító csodaszorként ment

át a köztudatba. A dán népfőiskola – Boldizsár Iván már említett és nem igazán autentikus közvetítésével – szintén beépült ebbe, hiszen ott „gazdaggá tette a parasztokat”. Nos a népfőiskola eredendően sem csak ezt jelentti és különösen nem ezt napjainkban.

Nemzetközi és hazai tapasztalataimból egyaránt arra következtethetek, hogy az iskolarendszerű képzésből (ebbe az egyetemeket is beleértem) kikerülő időről időre és megannyi okból és indítékból, de felnőttkorukban is tanulnak. Vannak, akik egyszerűen rákényszerülnek, vannak akiket egyéb érdekek vezérelnek, és olyanok is szép számmal akadnak, akik minderre csak a hobbi szintjén vállalkoznak. Nagyjából-egészéből rájuk terjed ki az a rendszer, melyet a *felnőttoktatásnak* szoktak nevezni. A felnőttoktatás meglehetősen kuszált rendszer, abba egy hétvégi országjáró kirándulástól kezdve, az utóbbi években oly divatosá vált menedzserkurzusokon át a néhány hetes vagy több évig tartó tanfolyamokig sok minden belefér. Így ebbe a fogalmkörbe tartozik a népfőiskola is.

Dániában mindez alaposan át gondolt, az adott igényekhez messzemenően igazodó, szisztematikusan felépített rendszert képez. A többször szóba került *Skive-ben és a megyeszékhelyen Viborgban 8 (!) e célra szakosodott intézményt láttunk, de korántsem valamennyit!* – Kezdem a nekünk két hétig otthont adó Európai Népfőiskolával, amely külső megjelenésében sem nem több, sem nem kevesebb, mint a mi egykori KISZ- és pártiskoláink. Negyvenegynéhány fős csoportunk kényelmesen elfért a kétágyas, zuhanyozós szobákban. A hallszerű térben étkeztünk, s itt folyt a foglalkozások egy része. (A népfőiskolai szokásokhoz illeően magunknak táltunk, és magunk tettük rendbe az asztalokat.) Ugyanezen épület emeleti szintjén szeminárium termek és irodák sorakoztak, az alagsorban mosásra, vasalásra ugyanúgy volt lehetőség, mint biliárdozásra. Csatlakozott még az épülethez egy tornaterem, amely e célra sokkal inkább

alkalmas volt, mint előadóteremnek. No de ez a népfőiskola eredetileg sportiskolának készült, és éppen ez idő szerint zajlott az új profilra való átállítás. Igazi népfőiskolai jelleget így elsősorban az igazgatói és egy tanári lakás adott az épületnek. Az Európai Népfőiskolában nem könnyű számba venni a foglalkoztatottakat. Szorosan értelmezve ugyanis csak öten: *Christian Lund* az igazgató, a lengyel titkárnő, a gazdasági igazgató és a két konyhai alkalmazott dolgozott itt. Ez a számbavétel azonban azért pontatlan, mert nem kalkuláltuk az igazgató és más alkalmazottak családtagjait. Az igazgató felesége például műsort adott nekünk, máskor tanulmányi kirándulást vezetett, ha pedig arra volt szükség, engem például a Pedagógiai Főiskolára kalauzolt el. Az iménti bemutatás másokra is vonatkozatható. A népfőiskola ez idő szerint főleg a volt szocialista országokból érkező, különféle összetételű csoportok számára biztosít kurzusokat. Magát a tanfolyamot azonban már egy rendezvényszervező kisvállalkozás szervezte és bonyolította. A programok finanszírozásáról egy alapítvány gondoskodik, amely különféle céltámogatások elnyerése nyomán szerzi forrásait. A mi utazásunk és kintlétünk költségeit a Dán Külügyminisztérium fedezte, hogy pontosan mi okból, azt nem sikerült kideríteni. Annyit azonban állíthatok, hogy komoly része van ebben a Kecskeméten funkcionáló Dán Kulturális Intézet vezetőjének, *Thomas Berntsen* magyarbarátságának és példás igyekezetének ugyanúgy, mint a skive-iek intézménymentő törekvéseinek. (Mármint, hogy egy nem jól funkcionáló sportiskolából népfőiskolát próbálnak teremteni.) Lehet, hogy az egésze egy egyszerű segély vagy éppen a *dán nemzetpropagandára biztosított alapból jutott keret*. Eszembe jut, hogy mekkora igyekezettel – és nem egyszer jelentős anyagiakkal – szervezték Bécsben a Collegium Hungaricum kiállításait, színházi bemutatóit és más rendezvényeit. Az osztrák lapokban, a rádióban és a televízióban mégis alig-alig akadt némi visszhang. Ezzel szemben én több tu-

catnyi embernek számoltam be élményeimről. Javaslatomra Jászkiséren dán közreműködéssel tartottak népfőiskolai estet, megírtam ezt a beszámolót. Megismerve társaimat biztos vagyok benne, hogy a magunk módján szinte valamennyien szóltunk, írtunk legalább néhány jó szót Dániáról. *Mindezt egybevetve, egyszerűen úgy gondolom, hogy utazásunk és kintlétünk finanszírozása dán részről egy racionálisan végiggondolt befektetés, meghozzá olyan, amit követniünk kellene.*

A népfőiskolákról szólva, kötelességemnek érzem megemlíteni a kiváló protestáns teológus Nikolai Frederik Severin *Grundtwig* (1783–1872) nevét, akit a népfőiskolai gondolat elindítójaként tartanak számon, és akit ebben az országban széleskörű megbecsülés és tisztelet övez. (Talán végre legalább a mi neveléstörténeti tankönyveinkbe is bekerülhetne.) Az ember önmegvalósítását és kiteljesedését tartotta alapvető céljának. Munkamódszerének középpontjában a cselekvést kiváló párbeszéd, a beszélgetés, a mindennapi tapasztalatok (történetek és mitológiaiak), az álmok és a látomások (költészet és más irodalom), illetve ezek feldolgozása állt. Az emberi szabadság feltétlen tiszteletét, a valóság feltárását, a mindennapi élet tapasztalatainak beemelését és az emberi cselekvőképesség fenntartását a pozitív emberkép megteremtése szempontjából tartotta fontosnak. *Grundtwig* azonban nemcsak nevelési rendszert alkotott, hanem azt a gyakorlatban is alkalmazta. *A népfőiskolák ennek megfelelően az ifjak bennlakásos intézményei, ahol sokoldalú hatásrendszerrel nevelik-formálják őket.* A *grundtwigi* alapelveket mindmáig fenntartják, de folyamatosan korszerűsítik és az újabb igényekhez „igazítják” azokat.

A Dán Népfőiskolai Szövetség 1993-as katalógusa szerint 107 népfőiskola működik az országban. Többségük általános jellegű, egytizedük (tizzenegy) a sportra, négy a nyugdíjasokkal, három pedig a fiatalokkal való foglalkozásra szakosodott.

A kurzus hivatalos programjában kevés szó esett a népfőiskolákról, néhány konkrét tapasztalatot azért sikerült szereznünk. Skive történelmi vá-

rosrészén működik a Krabbesholm népfőiskola gyönyörű faszerkezetes, ún. fachwerk házakban. Ez a nagy hagyományokkal rendelkező intézet az utóbbi években hullámvölgybe került és csaknem elnéptelenedett. Ha úgy tetszik, itt is az újabb menekülthullám és a munkanélküliség „segített”: részükre hirdettek és szerveztek kurzusokat az utóbbi években. Mi viszont éppen egy hétvégi kirándulással és partival kombinált „családok számára szervezett együttlét” alkalmával tettünk röpké látogatást náluk. A gyerekek és a felnőttek arcáról leolvasva, jól érezhették magukat ezen a hétvégén.

Mélyebb benyomásokat, konkrétabb tapasztalatokat szerezhettünk viszont Viborg sport-népfőiskolájának életéből. A látogatás előtt egy-két órával bejelentettként érkezünk, annál nagyobb volt a meglepetésünk, amikor az éjjel Magyarországról hazaautózott direktor lakásába invitált, és barackpálinkával kínált meg bennünket. Ezzel mintegy jelezte, hogy az itt folyó munkában megkülönböztetett szerepe van a tanár-diák kapcsolatnak. A tizenhét főfoglalkozású tanárból tízen a népfőiskolán laknak, és lakásuk bármikor nyitva áll a növendékek előtt. A több hektáros, parkkal és szabadterei sportpályákkal övezett intézet uszodával, különféle tornatermekkel, szemináriumi termekkel, kézműves műhelyekkel, kollégiumi szárnyal és étteremmel rendelkezik. Egyidejűleg 148 népfőiskolás számára van hely, akik négy- és héthónapos kurzusokon vesznek részt.

A népfőiskolai kurzusokon résztvevőknek három szabályt kell betartaniuk. Este 11 órától reggel 7-ig csendben kell lenniük, tilos alkoholt és a drogot bevenniük, de az iskola területén kaphatnak sört vagy bort. A tiltás mindenképpen konfliktusforrásra utal, a huszonnégy éve ott dolgozó igazgató szerint mégis mindössze 10–15 növendéküket kellett fegyelmi úton elbocsátani. A harmadik alapelv a népfőiskolában oktatott tárgyak kiválasztása, amit mindenki saját belátása szerint tesz, de a vállalást teljesíteni kell. A sport-népfőiskola nem gladiátorképző, a tárgyak fele-fele arányban sport és egyéb, főleg humán jellegű stúdiumok. Például irodalmat és történelmet tanulnak, és

ugyanazokat a Grundtwig által bevezetett énekeskönyveket használják, mint minden más népfőiskolán. A képzésben fontos szerep jut a módszerek elsajátításának, a résztvevők egymást is tanítják, gyakorló foglalkozások vezetését kapják feladatul. Körsétánk során némi ízelítőt kaptunk a népfőiskola légköréből. Senki sem vágta haptákba magát az igazgató megjelenése alkalmából, hanem végezte munkáját. A kristálytisza vízű uszodában pedig épenséggel „nagy felfordulást” tapasztaltunk. A vízen lázas igyekezettel egy zenekar számára helyeztek el színpadot, egy fiú pedig az egyik rajtkövön ülve horgászbottal a kezében csücsült. Így készültek egy műsorra vagy bemutatóra.

A népfőiskolások jelentős része falusi fiatal, aki hazatérve sportszervezőként, vezetőként, edzőként alkalmazhatja itt szerzett tudását. Mások az egyetemi-főiskolai felvételik miatt célozták meg, ahol nagyon is jó néven veszik a népfőiskolai kurzusok teljesítését. Sok munkaadó szintén „beszámítja” az itt töltött időt, a legfontosabb talán mégis a tradíció. A szülők saját konkrét tapasztalataik alapján javasolják és támogatják gyerekeik bekerülését. A viborgi népfőiskolában – ahogy a többi hasonló intézményben és főleg nyáron – rövidebb egyhetes vagy hétvégi kurzusokat, pl. vízi- és egyéb túrákat is szerveznek. Amit tehát mi láttunk és tapasztaltunk, annak vajmi kevés köze van ahhoz, amivel itthon „árulják” a skandináv vagy éppen a dán felnőttoktatást és a népfőiskolát.

Mit lehet még kezdeni a felnőttekkel? – Szociálpolitikai keretekbe ágyazva sokmindent. Skive-ben egy, állattenyésztésre szakosodott de tönkrement farmon az egyik legproblematisabb réteg, a munkanélküli fiatalok foglalkoztatására specializálódtak. Az intézet – bár nem igazán megfelelő ez a számos pejoratív vonást tartalmazó megjelölés – megfelelő szakmákkal és felnőttoktatási tapasztalatokkal rendelkező szakemberek irányításával foglalkoztatja a fiatalokat. Az intézet teljesen

nyitott, ott naponta néhány órát dolgoznak a fiatalok. Otlétüket nem öncélúan regisztrálják, hanem az itt eltöltött idő előnyt jelent a munkaközvetítőnél. Az intézet állami támogatással működik, a foglalkoztatási alapból tartják fenn. Felkeltette figyelmemet az intézetben végezhető munkák jellege. A fiatalok részt vállalnak az elhagyott farm átalakításában, horgász kunyhókat, csónakokat építenek. A csónaképítés folyamatos, a Limfjord-öböl partján szép kikötőt és vitorlaskölcsonzót üzemeltetnek. Jelenlegi legnagyobb vállalkozásuk egy 30–40 méter hosszú viking hajó építése volt, melynek finanszírozására pályázati úton kaptak pénzt. Az előbbieket, de különösen ennek láttán nem győztünk csodálkozni, hogy miként lehet szakképzetlen vagy durvábban szedett-vedett társasággal ilyen feladatokra vállalkozni. A látottak arról győztek meg, hogy lehet, hiszen az intézetbeliek által készített csónakok kecsesen ringtak a vízen és a viking hajót is úgy meg fogják építeni, hogy véletlenül sem fog elsüllyedni.

Vendéglátóink nagyon nagy felelősséggel végzik a bármilyen okból periferiára szorultakkal való foglalkozást. *Igyekezettükben semmiféle atyáskodás sincs, hanem nagyon is pragmatikusan közelítenek problémáikhoz.* Különösen meggyőző volt számomra az, amit Oustruplund-ban láttunk és tapasztaltunk. Ez egy újabb „intézet”, amelyre még kevésbé illik a megjelölés. Eredetileg 1830-ban alapították és falai között lelelenc-szerű intézmény működött a hatvanas évekig. A hatvanas évekre viszont olyannyira elnéptelenedett, hogy az épületet mintegy az enyészet számára magára hagyták. 1983-ban viszont nagyon is racionális okokból „élesztették újjá”. Az időtájt Dániában is megszorodott a világ legkülönbélebb országaiból érkezett menekültek száma, beilleszkedésük egyre több gondot okozott. A *Thomas Bernsten* vezetésével (és megszállottságával) újjáélesztett Oustruplund-ban nemcsak menekültek, hanem dán fiatalok is élnek, olyanok, akik pl. konfliktus-

ba kerültek családjukkal, sőt néhányan azok közül is vannak, akik választhatnak: börtönbe mennek, vagy itt töltik le kiszabott büntetésüket. Az intézetben alkalmazott sokrétű és sokirányú hatásrendszer elemei részben a Kinderdorf-ok gyakorlatából ismerősök, hiszen az ittlakók családszerű csoportokban laknak egy-egy családi ház jellegű épületben. (A száz beutalt fele lakik így, a többi bejáró.) A családfő szerepét egy pedagógusi, pszichológusi pályára készülő fiatal tölti be, akinek a felvételi procedura alkalmával komoly segédpontokat hoznak az intézetben eltöltött évek. A hatásrendszer másik oldala a célirányos munkavégzés, melynek kapcsán egy jeles pedagógus Oláh István monori tevékenysége idéződött fel bennem. Itt azonban más mechanizmusokkal együtt és azokkal harmonizálva alkalmazták. Különösen kiemelném törekvéseik közül azt az alapvetet, miszerint a *nevelőotthonba kerülteket úgy foglalkoztatják, hogy azok az intézetet elhagyva minél könnyebben „fogjanak talajt”.* A különféle foglalkoztatási formákat ebben az intézetben a *mindennapi élet szükségleteinek* megfelelően alakítják, tehát például szalagszerűen dolgoznak, konyhai munkát és nem kézműves jellegű tevékenységet végeznek, mert a munka világába való visszatérésük így sikeresebb lehet. Nyolcféle foglalkoztatási alkalomból választhatnak: a konyhán, a kertészetben, a nyomdában, az asztalos-, a lakatos-, a fagyosmunkáló-, a karbantartó műhelyben vagy az erdészetben dolgozhatnak. Nekünk az intézet konyháján dolgozók olyan hidegtálatokat szervíroztak, hogy az igényesebb étteremben sem hagyott volna kívánnivalót maga után. Ez meggyőzött arról, hogy ha egy étterem konyháján adódik részükre munkaalkalom, akkor azt minden további nélkül vállalni tudják. – Ezért is szimpatikus ország számomra ez a kis homokozó.

Bella József

Kínai életképek

A mágus

Német vendégeim, Mr. Grimberg és Mr. Gaffka négy napot töltöttek Kínában, Guangzhou (Canton) városban. A mozgalmas négy nap utolsó estéjén, a fenséges vacsora után kínai barátaim meglepő ajánlattal álltak elő. A szintén vendég Mr. Chen ugyanis különleges tehetséggel megáldott, különleges adottságok birtokában lévő fiatal-ember.

Sokat hallottam és olvastam a kínai Kung-Furól, sok filmet láttam csodatévő emberekről, a harci Kung-Fut magas fokon művelő egyénekről, akik az ellenséget pusztán ránézéssel teszik ártalmatlanná. Hitetlenkedve hallgattam történeteket régi kínai barátomtól, Mr. Chengtől.

Most azonban, eltelve a tenger oly változatos kínálatától – ugyanis kagylót, halat, kis tengeri polipot, tengeri uborkát és még ki tudja miféléket etünk –, felélénkülve hallottuk, hogy barátunk szeretne nekünk bemutatni egy-két gyógyító gyakorlatot. Kiderült, hogy Hongkongban felkeresik a világ minden tájáról betegek és tanulni vágyók egyaránt. Szívesen látott vendég orvoskonferenciákon és hírességek találkozóin is.

Ő maga megjelenésében szokatlan itt Kínában. Nyílt tekintetű, szimpatikus arc, középmagas, 165-168 cm lehet, robosztus vállak, kidolgozott izomzat a test minden részén. Nyugodt, kimért mozgás, tagolt, lassú beszéd, figyelmes tekintet.

Felmentünk az egyik német vendég szobájába, csendben leültünk és figyeltünk. Először barátomon, Peter Chenen mutatta be az elképesztő kezelési módot, akit egyébként rendszeresen kezel csípőízületi problémával. Felmerült bennem, hogy összejátszanak, mert amit láttam/láttunk, az minden képzeletet felülmúlt.

A kezelés végeztével Mr. Gaffka jelentkezett páciensnek. Le kellett feküdnie az ágyra, teljes nyugalmi helyzetbe. A „Mester” – nevezzük így,

mert doktornak nem szólíthatom – Mr. Gaffka homloka és az ornyereg hajlata fölé tartotta a kezét kinyújtott ujjakkal. Ujjai egyszer csak megremegtek, azaz vibrálni kezdtek egy rövid ideig, és páciense láthatóan mély álomba zuhant. Szabályos légzése olyan volt, mint akit az éjszaka közepén érnek tetten alvás közben. Körülbelül 10-12 percig altatta, majd felébresztette. Ezt követően fel kellett állnia. A Mester a háta mögé helyezkedett egy székre, kb. 1-1,5 méterre, és kezdődött a tánc, a szó szoros értelmében. A kezek először a térdhajlat irányában vették célba a testet. A térd megrogyott, és ebben a tartásban körkörös, oda-vissza imbolygott az egész ember. A kezek hol erősebben, hol lassabban, de mindvégig vibráltak, áramütésszerűen remegtek olyan 30-50 cm-re az „áldozattól”. A kezek mozgása irányította az elernyed, imbolygó-táncoló embert, aki alvásszerű szuszogást hallatott. Olyan látvány volt, mint egy viharban gyökerét veszteni készülő fa.

A Mester arca nyugodt volt, de koncentrátságot tükrözött. Mennyi energia szabadulhatott fel testében ezekben a pillanatokban, hogy egy másik, súllyal és akarattal bíró embert mindenféle fizikai kapcsolat nélkül, tetszés szerint ide-oda lóbáljon, mint valami élettelen rongybabát.

Az egész 40-45 percig tartott. Mr. Gaffka, mint aki messziről érkezett meg, mosolyogva, de hitetlenkedve nézett szét maga körül. Azt mondta, nem aludt, érzékelt a külvilágot, érezte, hogy imbolyog, de képtelen volt ellenállni. Hitetlen örömmel emelgette előtte fájós vállát.

Mint később megtudtam, a fiatal „mágus”, Chen Kin 1955-ben született Fozhou provinciában. 1975 óta foglalkozik a Kung-Fu rejtelmével. Tanítómestere egy híres öreg kínai, Wang Tin volt. Elmondása szerint naponta gyakorol meditációt, légzéstechnikát este 23 órától 1 óráig, reggel 5 órától 7 óráig. Később fogadja a pácienseket, naponta 5-6 emberrel tud foglalkozni.

Jelenleg Hongkongban él családjával. Véleményem szerint ez is csak Keleten, pontosabban Távol-Keleten képzelhető el, hogy az ember csak úgy meditálgasson. Mindenesetre nagyszerű élmény volt. Meghívást kaptam tőle egy kezelésre. Rövidesen üzleti ügyben Hongkongba utazok, és fel fogom keresni új barátomat. Kíváncsi vagyok a dolog személyes átélésére.

... Megtörtént.

1991. július 1-jén Hongkongba érkeztem. Nem az út, az utazás viselt meg, hanem a hongkongi vízum beszerzésével járó tortúra. Még otthon, Magyarországon igényeltem meg, majd Pekingben sikerült megkapnom nagy küszködés árán, egy hét helyett egy napra. Ez az egy nap csak arra volt elég, hogy az eddig felülről, repülőgépről látott várost más perspektívából tekinthettem meg. Annyi élmény ért 24 óra alatt, hogy szinte elképzelhetetlen. Egy szóval: lenyűgöző! Az épületek hatalmas üveg-márvány felhőkarcolók, az utcákon hömpölygő emberáradat. Mindemellett a forgalom gördülékeny, jólszervezett. Mindenütt jegy- és pénzváltó automaták, pillanatok alatt lehet taxihoz jutni, de az autóbuszra, a hajóra és a földalattira sem kell várni. A ház neve, ahol az irodánk van „Star Haus”, Csillagház; ez egy olyan monstrum, amit elképzelni sem tudtam. A kinti 32-34 °C-os forróságából az épületbe lépve kellemes, légkondicionált klíma fogad. Belül olyan utcák tömkelege van, mint otthon a Váci utca: a kirakatok kínálják a modernnél modernebb áruikat, az éttermek hangulatos zenével, finom illatokkal csábítják a látogatót. Ez egyike a legdrágább városrészeknek.

Szóval irodánk ebben az épületben van, kb. 70 m²-es, szépen berendezett helyiség, titkársággal, tárgyalóval, vendégszobával. Itt talákoztam újra Mr. Chen Kinnel, akit barátom, Peter Cheng meghívott egy közös ebédre. Délután együtt mentünk városnézésre, majd a „Mágus” lakására, ahol vendégeit fogadja. Felesége akupunktúrával

foglalkozik. És megtörtént a csoda...! Igaz, csak részben, mert nagyon rövid volt az idő, és én a zsúfolt üzleti ügyeim közepette képtelen voltam kikapcsolni. Mindenesetre megpróbáltuk a kezelést, és éreztem is a felém áradó energiát: valami olyan érzés volt, mintha mágnes irányítaná a testem mozgását. Fantasztikus!

Mutatott néhány videofilmet, amit kezelés alatt készítették. Hihetetlen, mégis igaz. Ez a fiatal ember teljes hitével, ambíciójával végzi ezt a különös, egyre inkább elismert gyógyító munkát. Számos oklevele van különböző gyógyintézményektől, elismerések nemzetközi konferenciákról.

Szóval Ő a „MÁGUS”, új barátom, Chen Kin.

Ahol a sötétség honol

A napokban Észak-Kínában jártam. A város, ahová érkeztem, nem nagy, 1,5 millió, de minden téren érződik az orosz hatás. Úgy az emberek magatartásán, mint az építkezési stíluson. Érttem ez alatt a tömblakásokat, a 20–25 m²-re összezsúfolt családokat.

Néhány órai ott-tartózkodásom után felismerni véltek: a gyárban, ahová látogattam, megindult a puszogás „Marx ... Marx”, majd végülis a szemembe mondták. Hát ez a különbség, filippínó barátaim egy amerikai rocksztárhoz, Johnny Chesshez, a kínaiak Marxhoz hasonlítanak.

Végeztem a dolgom, igaz, nagyon jól éreztem magam (a kantoni „szau-na” után: 30 °C-os hőség 97% páratartalommal) ebben az otthonihoz hasonló klímában. Egyik este vacsoránál szóba kerültek különböző tradicionális kínai gyógymódok, természetesen a Kung-Fu, a Ji-Ku és egyéb változatai. Kaptam az alkalmon, mivel megemlégtették, hogy ebben a városban több

ilyen híresség is akad. Kértem, hogy ha egy mód van rá, hadd tegyek látogatást egy ilyen „csodatévőnél”.

Másnap reggel 8 órára kaptam lehetőséget a vizitre. Fél nyolckor már gurultunk is a Cadillacban az amúgy poros-koszos utcákon. Mindenütt kérekpár, csacsifogat, kifőzdek búze, lár-mája. Szóval reggeli forgatag.

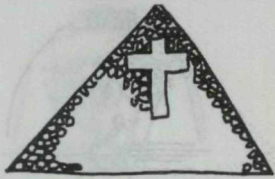
A „Doktor” – mert így titulálták – egy, az előbb említett lerobbant, öreg tömbház 4. emeletén lakott. A lépcsőház sötét, poros, szenespince-lejáróra emlékeztetett, csak ez felfelé haladt. Nagy szuszogva érkezünk meg a lakás ajtajáig, amely kinyílt, de bejutni csak lassan, egyenként tudunk, mert az előszoba kicsiny volt, és mindenkinek váltócipőt, azaz papucsot kellett húzni. Bent egy közel hatvan éves alacsony, köpcös ember fogadott. Ha valaki azt mondja, hogy a helyi fuvaros, minden további nélkül elhízem. Körben leültünk a parányi, 6 m²-es szobában és a közepén maradt 1–1,5 m²-re a Doktor állt. A bemutatkozás, névkártyacsere után – mintegy igazolva magát – fotókat, újságkivágásokat vett elő, bizonygatva, hogy azok nagy gyógyítók és ő ismeri is őket, majd a lényegre tértünk.

Fel kellett állnom és a két kezem előrenyújtani úgy, mintha kézreverőcskét játszanánk. A felfelé fordított tenyerem fölé ő helyezte a „varázserővel rendelkező”, mágikus tenyerét. Tolmácson keresztül érdeklődött, hogy érzem-e az „erő” áramlását? Sajnos nemleges választ kellett adnom, ugyanis semmit nem éreztem. Lehet, hogy a jobb kezén viselt aranygyűrűn volt kevés a piros cérna, amivel annak alsó, tenyér felé eső része volt betekerve? Vagy más fontos dolog maradt el...? – nem tudom, de a dolog nem működött. Még néhányszor nekirugaszkodott, lehunyt szemekkel, meg-megránduló arcizmokkal erőlködve, de hatástalan maradt. A tolmáctól tudom, hogy az így belém indukált erő lett volna hiva-

tott a rossz dolgokat kivinni a testemből a talaj felé. Ezután légzésgyakorlat következett, hasonló ahhoz, amit óvodáskorunktól ismerünk: orron be, szájon ki. Aztán leültetett, az asszisztens (gondolom a feleség) egy nagy lavórhoz hasonló piros cserépedényben vizet hozott. A „doki” megnedvesítette mindkét kezét, majd masszírozni kezdte a homlokomat. Ezt követően az újranedvesített kezét a füleimre tapasztotta, majd hirtelen cuppanással elrántotta. A friss víz, a masszázs, a fülcuppogatás valóban nem volt rossz. Ezt követően ismét fel kellett állni. A tenyerembe helyezett egy fűzetből kitépelt, gondosan összehajtogatott papírlapot, és azt mondta, hogy minden nap álljak egy fa alá, fogjam ezt a papírt, és gondoljam azt, hogy az erő, amit ő annak a papírnak átadott, segít, és a rossz távozni fog a föld felé. Még néhányszor megpaskolta a hátam, majd rámolvasott zengő, mongol pásztorok énekéhez hasonló, kántáló fejhanganon és megállapította, hogy 75 évig fogok élni. Ez nem is volna rossz! Heves tiltakozása ellenére kezébe nyomtam a fizetséget. A kint várakozó nagy fekete csodával visszatértem a szállodába, kifizettem, kijelentkeztem. A telefonos meg akart vágni a telefon használatáért, pedig fel sem emeltem a hallgatót, a reptéren megbüntettek dohányszásért. Ilyen előzmények után gyors csomagfeladás, irány Sanghaj, és vissza Kantonba.

Sajnálom ezeket az egyébként nagyszerű embereket, amiért ilyen és hasonló, majdnem babonaszintű dolgokban kénytelenek hinni, hiszen bajukban nem igen fordulhatnak másfajta orvoslásért. Hisznek és reménykednek. Egyszerűek, és hiszem, többségük együgyűségükben is boldog.

Kósa Károly

A könyvek könyve...

Varga Lajos Verses Szentírása

A könyvek könyvének verses változata Varga Lajos, jászárokszálási népköltő, szentember alkotása. Életéről konkrét adatot alig, legendás elemeket, történeteket azonban bőven ismerünk.

Az egymásnak is ellentmondó források közül Szabó Emánuel (ismertebb nevén: Vak Émán) jászárokszálási kolduló énekes elbeszélését követjük, aki korban legközelebb állt Vargához. A vak énekes szerint Varga Lajos jó módú és tekintélyes református család sarjadéka volt. Diákkorában csínytevésből betört egy kápolnába. Ez azonban annyira megrendítette, hogy 18 éves korában áttért a katolikus vallásra. Ezért szülei kitagadták. Vezeklésből belépett a kármelita rendbe, de szerzetesi hivatást nem érezvén, hamarosan visszatért a világi életbe. Jászárokszáláson telepedett le, s helybéli leányt vett feleségül. Származásáról és viszontagságos életéről azonban még neki sem beszélt. Egy ideig tanító volt, majd írni kezdett. Kegytárgyak és válások füzetek árusításából élt. Mátravebényen állandó sátra volt. Többször elzarándokolt Máriapócsra, Hajósra és Andocsra. Árokszálláson több ajátoságot és társulatot vezetett: Rózsafüzér, Lourdes, Szent József, Jézus Szíve. Ennek ellenére zárkózott ember hírében állt. Lakóhelyén tisztelték és becsülték. Mindenét elosztogatta, ha kérték tőle. Ellentmondásos személyiségére jellemző, hogy nagyon szerette az italt, s olykor egy hétig is mulatott, majd keményen vezekelt. Jóstehetséggel is rendelkezett. Öregségére megvakult, s ettől kezdve diktálta műveit.¹

A legóvatosabb becslések szerint is legalább 6–8000 oldalt megtöltő – leggyakrabban ponyván közreadott – írásai² messze földön, leginkább a palóc- és jászavidéken terjedtek el.³ Verses elbeszélései, énekei és imái többnyire Jézus szenvedésével, Szűz Máriával, Mária-kegyhelyekkel és szentek életével kapcsolatosak.

Varga Lajos legfőbb műve, a Verses Szentírás háromféle formátumban került olvasói kezébe.⁴

A négykötetes, kisméretű kiadás: *A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia, azaz az Ó- és Újszövetség szent könyvei... versekbe átírta Varga Lajos. Eger, 1899. Egeri Nyomda Rt. 544, 544, 544, 544, 30 p. (pagina, oldal) 141 t. (tábla) – 16 cm.*

Az egykötetes, nagy (nagybetűs) változat, mely ismereteink szerint összesen 16 ezer példányban jelent meg:

A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia azaz az Ó- és Új-Testamentum. Eger, 1900–1902. Egeri Nyomda Rt. 640 p. 18 t. – 30 cm.

Az egykötetes változat további négy „kiadása”, pontosabban utánnomása:

– *A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia, azaz az Ó- és Újszövetség szent könyvei. A róm. kath. egyház által elfogadott összeállítás után róm. kath. családok, társulatok, valamint egyesek részére, négy könyvben, versekbe átírta Varga Lajos. 2. együttes, nagybetűs kiadás. Eger, 1902–1908. Egeri Nyomda Rt. 608 p. ill. (illusztráció) 18 t. – 30 cm.*

– *A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia, azaz az Ó- és Újszövetség Szent Könyvei... versekbe foglalva. 3. egyetemes nagybetűs kiadás. Eger, 1908–1910. Egeri Nyomda Rt. 608 p. ill. 18 t. – 30 cm.*

– *A 4. kiadás 1918 és 1924 között jelent meg.*

– *Verses Szentírás vagy Biblia az Ó- és Újszövetség történetei. Az eredeti szöveg nyomán, ősrégi legendákkal bővítve a magyar nép, ajátos társulatok, családok és egyes hívők épülésére, Isten dicsőítésére, a keresztény hitvallás ismertetésére és terjesztésére a mai kor népies nyelvén, könnyen érthető versekbe foglalva. 5. egyetemes nagybetűs kiadás. Eger, 1930–1932. Egeri Nyomda Rt. 590, 34 p. ill. 20 t. – 30 cm.*

A ponyvához hasonló, füzetes változat:

– *A könyvek könyve a Szentírás vagy Biblia, azaz az Ó- és Új-szövetség Szent Könyvei... versekbe átírta Varga*

Lajos. Eger, é.n. (év nélkül), Egeri Nyomda Rt. – 16 cm. (32 db számozatlan füzet).

– *Az Ó- és az Újtestamentum, vagyis bibliai történet... 1–32. füzet. Eger, é.n. Egeri Nyomda Rt. 212, 32 p. – 16 cm. (Számozott füzetek.)*

A Verses Szentírás belső felépítése a következő:

I. könyv – a világ teremtésétől Dávid király uralkodásáig,

II. könyv – Dávid királytól a betlehemi istállóig,

III. könyv – Jézus születésétől Júdás árulásáig,

IV. könyv – Jézus elfogatásától az első keresztes hadjáratokig, továbbá a magyar szentek történetei.

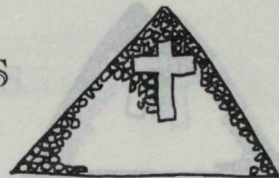
A „könyv”-ek „rész”-ekből állnak, melyek történetekre, a kiadvány szóhasználatát szerint énekekre tagolódnak. A 4 kötetes, kisméretű kiadás bővebb, 932 történetet, míg az egykötetes, nagybetűs 814 történetet – 31600 sort – tartalmaz.⁵

A Verses Szentírás – mint az „énekek” megjelölés utal is rá – strófái énekelhetőek. Az egykötetes változat 5. „kiadása” 30 lekottázott dallamot ajánl az újszövetségi rész énekléséhez régi egyházi énekekből, a Tárkányi-Zsaskovszky Énektárból, Kapossy György, Jósavay Gábor munkáiból.⁶

A Verses Szentírást terjesztették a külföldön élő magyarok körében,⁷ s így természetesen megismerték az őket befogadó országok más lakói is, akik több kéréssel fordultak a nyomdához nyelvükre fordított változatért. Ezért Kőnig Ferenc – a részvénytársaság vezérigazgatója – előkészületeket tett 21 idegen nyelven történő megjelentetésére. A „rég, nem ihletett író által írt szöveg” helyett „igazi” költőkkel kívánta átíratni Varga Lajos sorait.⁸ Hálásak lehetünk azért, hogy ezt – egy-két töredék kivételével – megakadályozta egy nála biztosabb ízlésű, magasabb akarat.

A Verses Szentírás a könyvritkaságok közé tartozik.⁹ Tartalmi értékelése nem feladatunk,¹⁰ azt azon-

ban elmondhatjuk, hogy a magyar könyvkiadás legsürgősebb feladatai közé tartozik e páratlan művelődéstörténeti érték újabb közzététele.¹¹ Talán nem hiábavaló idéznünk a kiadvány bevezetőjében található sorokat: „... a verses formában megírt történetek énekelhetők, és ezek a dalritmusok önkéntelenül lopóznak az emberek szívébe, és ott állandó hajlékot találnak... (a) vallásukat, erkölcsüket, történetüket visszatükröző dalok úgy élnek az ajkon, mint a virágon a szépség, az illat.”¹²

Jegyzetek

1. Bálint Sándor: Egy magyar szeptember.

Orosz István önéletrajza. Bp. 1942. (Hasonmás kiadása: Szolnok, 1991) 32–33.

2. Antalóczi Lajos: Az Egri Nyomda Rt. története 1893–1949. Eger, 1986. 86.

3. Bálint, id. m. 33. – A Jászságban magunk is sokat találtunk.

4. Antalóczi, id. m. 90–93, 130–132, 145–146. – A Magyar könyvészet illetékes kötetei, s az Országos Széchényi Könyvtár katalógusai nem tartalmazzák a „könyvek könyve” egyik kiadásának adatait sem. Így a 2. együttes, nagybetűs kiadás kivételével Antalóczi Lajos rövidített leírásaira voltunk utalva.

5. Antalóczi, id. m. 91, 93.

6. Uo. 91.

7. Az Egri Nyomda Rt. ájtatos kiadványait és a Verses Szentírást a Victor Csizsárik és Társai cég terjesztette Amerikában. Lásd

Antalóczi, id. m. 108.

8. Uo. 93–94.

9. Uo. 89. – Lásd még a 4. sz. jegyzetet.

10. Megtették már mások: Lugossy Ilona (Varga Lajos élete és munkássága. A Verses Szentírás. Szeged, 1947–1948. Máig publikálatlan doktori értekezés.), Bálint Sándor (id. m. 33–34.), Iványi Sándor és Tóth Sándor (Tóth: Az éneklő szeptember verses bibliája. Új Ember, XXIX/39. 1973. szept. 30. 3.), Antalóczi Lajos (id. m. 89–98.) és Molnár V. József (Isten szolgálói. Óshagyomány 15. Bp. 1994. 64–70.)

11. A szolnoki Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár néhány évvel ezelőtt tervbe vette kiadását. Lásd Kósa Károly: Mint virágon a szépség... Varga Lajos és a Verses Szentírás. Nagyalföld, I/3. 1992. jún. 26. 13.

12. Bálint, id. m. 33.

Varga Lajos: Verses Szentírás... (IV. könyv, VIII. rész, IV–VII. ének)

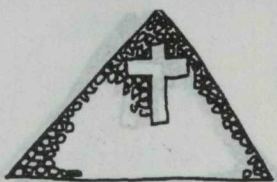
Szent László király emléke

Van-e magyar, kinek szíve ne dobogna,
Szent László királyunk nevét ha hallotta?
Van-e magyar, a ki fel ne lelkesülne,
Mikor ez a dicső szent név jut eszébe?
Mert hiszen Szent István király kora óta
Nem volt hazánknak ily dicső apostola!
Nagy nevét ismeri nemcsak Magyarország,
Nemcsak Európa, hanem egész világ.
Apostoli király, fejedelmi atya
Volt ő, és nemzetünk most is az ő fia!
Népét, midőn harciba vezette szent László,
Győzelmesen lengett ott a harci zászló.
Király, vezér s atya volt ő egy személyben,
Neve örökké él a nemzet szívében.
Neve és emléke halhatatlan marad,
Míg csak egy magyar él a kerek ég alatt.
Tettéről, nevééről, apáról fiúra,
Örökségképp maradt sok jámbor legenda...
Mely élénk idézi a múltak emlékét,
Szent László alakját és sok dicső tettet.
Engedd meg, oh dicső szent király és bajnok,
Hogy itten szenteljünk neked néhány lapot,
És hogy feljegyezzük azon szent mondákat,
Mik téged mint dicsőfény körül sugárzának!
Engedd, hogy emléked dicső fénysugara,
Leragyogjon ezen sorokra és lapokra,
Hogy unokáid – e mostani nemzedék –
Ezen sarokban is nevedet tiszteljék!

A kővé vált aranypénzek

Hol Mátra-Verebélyt Nógrád-vármegyében,
Hús erdők árnyalják a Mátra tövében,
Állj meg itt keresztény, dobogó kebelled,
A szentelt bércekre hódolva tekints fel!
Letörölhetetlen betűkkel van oda
felírva szent László szép szent legendája.
A felhőkbe nyúló kőszirtek ormain
Úgy tekintsd, mint hazánk szent Sion hegyeit.
Bármerre tekintsz itt, völgy, virág és patak
Koszorús bércei e hegy ormainak;
A százasos fa és a piczinyke levél,
Szent Lászlónak dicső emlékeről beszél!
Olyan ott az a völgy, mint nyitott könyv lapja,
A melyben hatszáz év emléke van írva.
Merengő lélekkel kérjük a bérceket,
Hogy a múlt időkről nekünk beszéljenek.
És azok beszélnek oly sok szépet, szentet,
Égi érzelmekre gyullasztják szívünket.
Lelkünk elszenderül a sok szent emlékre,
És úgy száll vissza a rég elmúlt időkre.
És megtalálja ott a szentelt harcokat,
Melyeket szent László hadai vívtanak.
A harci szent zászlót langy szellők lengetik,
Melyen szűz Mária szent képe tündöklik.
Jézus és Mária segélyül hívása,
A honért küzdőknek volt harckziáltása.
Nem történt hiába a segélyülhívás,
Az nem volt pusztába elhangzó kiáltás.
Mert tiszta szívből jött, meg lett az hallgatva,
Szent csodák történtek a hitnek szavára.
Ezen szent történet emléke s mondája,
Örökségül szállott apáról fiára.
Beszéltek már arról régi előd apák,
Miről most beszélnek a késő unokák.
E jámbor hagyományt mi is kegyelettel,
Mondjuk el itt, hogyan s miként beszélnek el:
Ezerkilenczven éveket írhattak,

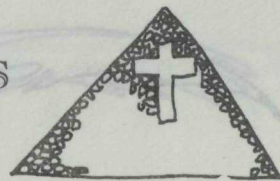
Régen volt idő, több nyolczszáz éve annak.
László ült már akkor Magyarország trónján,
Midőn a kun betört szép hazánk határán.
A Salamon által segélyül hitt kunok
Garázdálkodása legtöbb bajt okozott.
Ők sem tudták még azt, mi a keresziény hit,
Ellene emelték gyilkos fegyvereit.
Sok viszontagságos harczok után végre,
Földig volt leverve kunok nemzetsége.
Ámbár a szerencse nem mindig kedvezett,
Volt olyan eset, hogy László csatát vesztt.
De mit is beszélek? ez nem vesztt harcz volt,
Csak pusztá szemekkel nézve annak lástott.
Ez nem volt más, mint az Istennek végzése,
Hogy hatalmát annál jobban kitüntesse
Melylyel felruházta Jézusunk szent anyját,
Szűz Máriát, hazánk dicső védasszonyát.
Fel is ragyogott a csodatevő erő,
Melyet kegygyel hirdet már nyolczszáz esztendő.
Az ellenség által üzetett szent király,
Oda menekült, hol mostan Verebély áll.
Vele van nehány hű és vitéz embere,
Utánuk nyomul a kunok vad serege.
„Mi csak huszan vagyunk – szolt szent László búsan –
Az üldözők pedig lehetnek kétszazan.
De ha a hitért kell ontani vérünket,
Jézusért örömezt adjuk életünket!”
Ajka imát rebeg s forgatja a kardot:
„Legyen meg Uram a te szent akaratod!”
A kunok zajától hangzik a hegy orma,
Mely a keresztények vérét szomjuhozza.
De mint hajnalsugár sötét, borús égben,
Az égi szűz anya megjelent dicsőségben.
Jobb karjában tartván isteni magzatát,
Baljában az egek kormányzó páczeját.
Gloria sugárzik szent koronájáról,
Szent László királyhoz szeliden ekképp szól:
„Magyarok királya, kegyelmem van véled,
Ne félj, nem vesz erőt rajtad ellenséged!
Szent fiam hatalma őrizi utadat,
Figyelj reám és tedd, mit ajkim mondanak.
Nézzétek itt ezen szétszórt apró követ,
Ezekből mindenki szedjen minél többet
És ekképp bevárván ellenségeteket,
Szórjátok közzéjök az apró köveket!”
László emberei rögtön teljesíték
Az égi parancsot s a köveket szedték.
A míg ők ezt tevék – az üldöző csapat
Addig megérkezett és már ott állanak.
Hús magyar kezéből a kő repülve száll,
Mit látván az ellen, csodálkozva megáll!
Bámul s tétovázik s nem győz álmélnodni,
A mit szemével lát, nem akarja hinni!
Mert az elszórt kövek, hogy földre hullának,
Mind ragyogó, tiszta színarannyá váltak!
A kincsvágy tölté el az ellenség szívét,
A rendet megbontva, az aranyat szedték.

Ez alatt pedig az üldözött kis csapat,
Sötét sziklák közzé menekülve halad.
Az ellenség pedig felszedi a kincset,
De abban sokáig nem gyönyörködhetett!
Felháborodtak rá, a mit tapasztaltak,
Mivel az aranyak újra kővé váltak!
Felzúg az ellenség: „Utána! utána,
Halál a magyarrá – halál a királyra!”
És tajtékzó dühhel rohan a völgy felé,
Mely a menekülő csapatot elrejté,
Ámde már hiába, úgy eltűntek azok,
Hogy már nem árhattak ő nekik a kunok.
Megmenté őket az Istennek jósága,
Szent László királynak buzgó imájára.

Szent László forrása

Egyik ütközetben László és serege,
A nyakas kunokat egészen legyőzte.
Pihenni térnek a nagy küzdelem után,
Csendesen haladva Mátra hegy alján.
Ámde most a sereg szomjúságtól lankad,
Kimerült erővel csak alig haladhat.
Az égető napnak izzó tűzgolyója
Lángsugarait a sziklák közé ontja.
Mintha a levegő be lett volna fűtve,
Forrás, patak ki van száradva és égve.
A Zagyva iszapos, fővényes feneke,
A nagy forróságtól meg van repedezve.
Lászlót s embereit szomjúság epeszti,
Erejük ellankad, nem bírnak már menni.
Roskadva ledűlnek egy szikla aljába,
Égető szomjúság által elcsigázva.
Most újra megjelen az égi szűz anya,
Szent mosolyra nyílik bíborszín ajaka.
Hófehér ujjával egy sziklára mutat,
Így szólván Lászlóhoz: „Vedd elő kardodat!
Sújtsd meg vele ezen barna sziklafalat,
Annak oldalából friss forrásvíz fakad.
Szent fiam kegyelme megoltalmaz téged,
Mert szüksége van rád magyarok népének!”
Aranyfelhő fogja körül a szűz anyát,
László felemeli ragyogó szent kardját.
Mint kelet egén a hétszínű szivárvány,
Olvasó tündöklött a kard markolatán.
Megcsendül a szent kard – szikrázik a szikla,
Forrás fakad onnan, a hova suhinta!
Kristálytisza vize kicsordul a földre,
A lankadó hősök erőt vesznek tőle.
Ugyan e helyen a szent László tavának,
Patkója nyomán a kősziklás talajnak,
Sztintén forrás fakadt s csodák történtenek,
Mert felgyógyultak ott számtalan betegek.
A vakok szemei ottan megnyílnak,
Süketek és némák itt meggyógyulának.
E hely később híres búcsújáró hely lett,
És most viseli a „szentkúti völgy” nevet.
Messze földön híres gyönyörű temploma,
Hol csodás kegyeit szűz Mária osztja:

A forrás, mely László lova nyomán fakadt,
Jelenleg képezi a híres „Szent Kutat”.
Van még egy harmadik forrás is e völgybe’,
Megtalálható az nyugat felé menve.
Mind a három forrás szent Lászlótól ered,
Régi tanúja az elmúlt nagy időknek.
Nincs oly szárazság, hogy e három forrásban,
A víz kiapadna a nagy forróságban.
De történetünkre térjünk ismét vissza,
Hogy mik történtek még e szent völgy árnyiba’?

Szent László „ugratása”

Történt az időben, hogy az eretnekek,
Háborgatni kezdték a keresztényeket.
Nem riadtak vissza a fosztogatástól,
Csaknem kizárólag éltek a rablásból.
Egykor ellenség jött erre a tájéakra,
Élelmet zsarolni annak a számára.
A kenyérgészletet mind együvé hordták,
Hol most a „szent kút” áll, ezen völgybe hozzák.
A templomtól menve kissé nyugat felé,
Az ellenség azt egy szikla alá rejté;
Sok özvegy és árva ontott akkor könnyet,
Kiket kifosztottak a kegyetlen kezek,
A sóhaj elhatott szent László fülébe,
Ő mint atya ment a nép segítségére,
És midőn odaért, ahol a kenyerek,
A rabló ellenség által elrejtettek –
Hatalmas jobbával felemelé kardját,
Azt ég felé tartván ajka rebeg imát.
... S ím a hogy vége lett a buzgó imának,
A rablott kenyerek mind kövekké váltak!
Alakjukat most is meglehet ismerni,
Ott van nyugatra a templomtól nem messzi;
De az éhezők is kielégíttettek,
Mert az égben lakó szent angyali kezek –
Visszavitték azt, mi tőlük elvételtek,
E csodák szent László kérésére lettek.
Ezek után László a csendes völgy ölné,
Égymagában haladt, paripáján ülven.
Egyszer egy kuncsapat gátat vet útjának,
Mely rég életére tört a szent királynak.
Szent László lova ijedten felnyargalt,
A hol legmagasabb vala a sziklapart.
Ezt látva a pogány – rohan rája rajba’
Szóltak: „El kell fogni! vagy élve vagy halva!”
Egyedül fut László fent a bérce tetején,
Kezd már tünekezni szívéből a remény.
A mint így menekül, kezd borulni az ég,
Útját kettévágta egy iszonyú mélység.
Sötétség látszik e mélységnek fenekén,
A halál tanyázik annak sötét völgyén!
A mélység két széle egymástól oly messze,
Hogy azt átröpülni csak szárnyakkal lehetne.
Megrendül a király, megdobban hős szíve,
De a hű keresztény nem esik kétségbe.
„Jézus és Mária! – élet avagy halál, –
Istenem segíts meg!” így szólt László király.
Most megbátorítja fehér paripáját,

Tágabba ereszté aranyos kantárát.
És ragyogó kardját jobb kezébe vevé,
És ezzel keresztet vág a mélység felé...!
Ekkor mint a villám pillanatnyi fénye,
Megrezdül aranytól tündöklő köntöse –
S a roppant mélységet a királynak lova,
Mint a sebes vihar keresztül ugrotta!...
Megrendül a szikla, melynek oldalába,
Mélyen bevágódott a lónak patája.
A mely azt hirdette és hirdeti mindég,
Hogy az Isten előtt nincs lehetetlenség!
Mikorra ideért az ellenséges had,
Épp akkor tűnt el a hegyek mögött a nap.
És a lemenő nap végsugarainál,
Már alig látszott a menekülő király,
Ködfátyol borong a sötét mélység felett,
Melyet az est homály még jobban elfedett.
Rohan az ellenség, vést s halált kiáltva,
De ők magok mentek borzasztó halálba,
Mert az éj homálylyal befedett mélységet
Elvakult dühében egyik sem láthatá meg!...
Elnémult ajkukon az istenkáromlás,
Betölté a léget egy halálkiáltás,
Mert az ellenség a mélységet nem látva,
Bele most ők estek a halál karjába.
Így bünteté Isten a hit üldözőit,
És felmagasztalá megvédelmezőit.
E csodának ma is lenni még nyomára,
És ez a szent László király ugratása.
Ily csodák által lett e völgy felszentelve,
A mely azóta lett Mária kegyhelye.
Mint az ó-korban az izraelitákkal,
Isten szent kegyelme volt a szent királylyal.
István királynak volt László szent utóda,
A keresztény hitnek hőse, apostola.
Ő telepíté le a pogány kunokat,
S a keresztény hitre téríté azokat.
S a földet, a mit a kunoknak adának,
Nemzeti nevükről nevezik „Kunságnak”.
Sok üdvös dolgot tett László a hazába,
Szent volt az élete, szent volt a halála.
Mert midőn bevégzé szent László életét,
Isten akkor is megdicsőíté testét.
Mert azon koporsót, melyben teste vala,
Az égi angyalok vitték Nagyváradra.
A fényes templomban, mit ő építtetett,
Talált a szent király örök nyugóhelyet.
Sok csodák történtek szent koporsójánál,
Szent emléke él, míg Magyarország fennáll.
Szelleme örökdió hazánk s népünk felett,
Halála után az égben talált helyet.
Nagy neve átragyog időn, enyészeten,
Emléke örökké él a magyar szívben.
Zengjed oh hű magyar szent László érdemét,
Ereklyeként őrizd nevedben emlékét.
Te pedig szent király, s mennyei székben,
Könyörögj érettünk odafent az égben!

Cseh Károly

„A velünk hozott fény: tiszta lap”

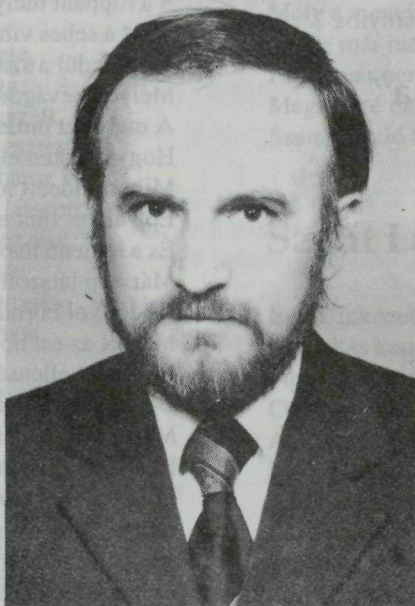
Beszélgetés Tusnádylászló költő-műfordítóval

– Több nyelvet beszélsz – s ez nálunk, az „egyajkú” népnél, már magában is egzotikum. Túl ezen irodalom- és nyelvtudománnyal, filológiával is foglalkozol, mi több: verseket írsz, fordítasz. Nincs-e ebben valami ellentmondás? Az egyik rész – a tudomány – sokak szemében száraz; a másik épp ennek az ellentéte: nem az agyhoz, hanem a szívhez kötődik, s a lélek árad benne.

– Ha az ember ezt a két területet minél mélyebben akarja megismerni, és nemcsak szürke adatokat halmoz fel magában, hanem át is éli a művészet és a tudomány szép üzeneteit, akkor ezek nincsenek olyan távol egymástól, hiszen az emberi lélek részei. Umberto Eco egyik művének a végkövetkeztetése az, hogy nincs titok. Én ehelyett azt mondom, hogy sokan elvesztették a titkot, ott keresték, ahol az nincs, vagy úgy kutatták, ahogy nem szabad. Raszúl Gamzatov, a nagy avar költő szerint lehet, hogy valamikor minden égitestet ismerünk majd, de az emberi tehetség titok marad. Egyetemista koromban úgy véltem, hogy szakom szintje minden fontos kérdésére már válasz született, most inkább úgy látom, hogy rengeteg a megválaszolatlan kérdés.

– Az irodalmi alkotások anyaga a nyelv. Költészet és nyelvészet hogyan kapcsolódik össze szerinted?

– A válasz legtömörebben csak annyi lenne, hogy az egyik tudomány, a másik művészet, de szerintem a dolog nem ilyen egyszerű, hiszen számomra a nyelv sem csak tudományos kérdés, hanem művészi is: magukban a nyelvekben is költészet van. Költészet abban az értelemben, hogy minden természetes nyelv az emberiség ősvilágából olyan titkokat villant elénk, hogy nincs az az őskort bemutató múzeum, amelyben annyi hajdani tárgyi emlék lenne, mint bármelyik nyelvben. Egyik ezt őrzí, a másik azt; beleszédül az ember, ha arra gondol, milyen végtelen lehetőség él még bármelyik nyelvben,

Tusnádylászló

ha hagyják, hogy továbbfejlődjék a suhanó időben.

Az ember első eszközeiben ráadásul nehezen tudjuk felfedezni az egyre nemesedő emberi lényezet, a lelket, mely Dante szerint azonos értékű a mindenséggel. Sőt az eszközök kapcsán eszünkbe juthat a „Gyilkos testvér botja zuhanása” és az atombomba is. A nyelvből viszont a megváltás szava is szól hozzánk, a „kigázolás” boldog üzenete. Elso Morante Radnóti kapcsán írta le, hogy „a művészet a rombolás tagadása”, épp ezen az alapon hangsúlyozom, hogy számomra a művészet nem lehet a pusztítás, a rombolás, hanem építés, a lélek herkulesi teremtő ereje.

– Szerinted a nyelv több, mint pusztán eszköz?

– Valami képletes dolgot látok abban, hogy épp Európában szokás a nyelv eszközjellegét hangsúlyozni; ráadásul olyan korban, amelyben az eszköz nem a lélek kiteljesedését jelenti, hanem a lelki értékek elvesztését, amikor az ember leginkább szenved attól, hogy kaotikus idegen erők megvakított-

tá, kifosztottá tették. Épp ezt tagadja egy perzsa közmondás: „A nyelv a lélek tükre.” Bizony a lélek tükre, mennyi szépség és torzulás villan elénk naponta belőle, elég az utcára kitenni a lábunkat, elég vonatra, villamosra vagy buszra felszállnunk, könnyen belepillanthatunk ebbe a tükörbe.

Súlyosan tévedünk, ha a keleti világot a napi híradásokból akarjuk megismerni. Hányszor és hányszor juthat az ember eszébe József Attila bölcs és szép gondolata: „... fecseg a felszín, hallgat a mély”. És épp ez a mélység az, ami megfogja az ember szívét akkor is, ha török vagy más keleti műveket olvas. Mintha az emberiség légyökere ott mélyebb lenne, s az üzenet nagyobb erővel törhetne elő az életes, létet igenlő hajdaniak lelkéből. Bárki felszisszenhet, mondván, nem tudom, hogy ez a gyökér nálunk is megvolt, a miénk sem volt akármilyen. Hogyne tudnám, de épp az fáj az embernek, hogy sokan elvesztették hallásukat, s nem figyelnek régi dalainknak létet zengő boldogságüzeneteire. Nem az életfa ígézetében élnek, hanem a számukra csak egy lánc széthulló, értelmetlenség-káoszba hulló szemei vagyunk. Bármilyen nyelvvel és kultúrával foglalkoztam is, úgy éreztem, hogy saját nyelvünkhöz, anyanyelvemhez, önmagunkhoz jutottam közelebb. A tudomány, a művészet nem lehet káini bot, nem lehet a gyűlöletnek, a meghasonlásnak az eszköze, hanem csakis olyan lehet, mint a nap: sugárzó erejével az életet kell szolgálnia.

– Mondj valamit a kezdetekről!

– Édesanyám tanítónő volt. Őt nyelvet tudott; rengeteget olvasott. Magyar, német és olasz meséket mondott el két testvéremnek és nekem. Elég korán bevezetett a regények világába. A zenét és a festészetet is ő kedveltette meg velem. Édesapám mezőgazdasági mérnök volt. A természet iránti rajongása igen korán hagy hatással volt rám.

Mindketten szerették azt, amivel foglalkoztak, s erről a gyermekeknek is nagyon érdekesen tudtak beszélni. Így idegen volt a számomra az a jelenség, hogy az emberbe belefagy a szó. Hálás vagyok nekik azért is, hogy hamar rávezettek arra, hogy beszélni öröm. Tíz-től tizennyolc éves koromig minden nap eseményét felírtam. Régi betűim időkövületből üzennek a hajdani koromból. Szerettem kint, a természetben írni. Gyermekkorom legboldogabb pillanatai közé tartozik az, hogy ülök a kiskertemben, és színes, tarka történeteket vetek papírra.

Talán a gyermekkor ábrándozása, álmodozása hozta magával azt, hogy kíváncsi lettem a keleti világra. Ekkor már jól ismertem azokat a harcokat, melyeket őseink a törökökkel vívtak. Ám velük kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy amikor még a múlt véres és szomorú csatáiról mit sem tudtam, akkor édesapám diákéveit emlegetve gyakran emlékezett meg két török barátjáról. Így hát a megértés, a szeretet velük kapcsolatban sokkal mélyebb gyökerű, sokkal ősbib rétege emlékezetemnek, mint a későbbi történelmi tanulmányaim. Beszélni élmény – erre igyekeztem rávezetni később tanítványaimat is. Ebben a gondolatban ugyanakkor annak nagyon fontos következménye, sőt követelménye is benne foglaltatik: más számára is legyen élmény, amit elmondunk neki, mert az öncélú szócséplés merénylet a másik ember jó szándéka ellen.

Tizennyolc éves voltam, amikor elkezdtem törökül tanulni. A régi török irodalomból vajmi keveset lehet érteni, ha az ember nem ismeri a perzsa és az arab nyelvet, ezért hamar kezdtem el foglalkozni ezekkel a nyelvekkel is. Negyedszázada, néhány fordításom kapcsán kértem véleményt egykori professzoromtól, Koltay-Kastner Jenőtől. Ő az egyik változatom kapcsán azt dicsérte, amelyikből Kosztolányi nyelvét hallotta. Ez a vélemény részben fejbe kólintott, mert az a lehetőség nekem eszembe sem jutott, jóllehet nagyon szeretem Kosztolányi alkotásait. A későbbiek során már nem éreztem és nem érzem azt a veszélyt, hogy potyautas leszek valakinek a hajóján, mert szerintem maga a nyelv a mindenségével emeli fel az embert, ha erre méltó. A látszólagos zuhanás, a lepattanás is összefügghet az adott nyelv világával (lehetőségeivel). Ami egyszer kudarc, az a hűség zálogaként folytatódhat boldog megvalósulással.

Már olasz–magyar szakos tanárként küldtem el egy fordításomat Germanus Gyula professzor úrnak. Igen kedvesen válaszolt, sőt ettől kezdve tíz évig, egészen a haláláig leveleztünk. Ő hívta fel a figyelmemet egy olasz költői pályázatra. Ezen bronz fokozatot értem el, s „Az éj” című versem megjelent egy coratói antológiában, olasz és magyar nyelven.

– Mit tartasz a művészet szerepéről?

– Pótolhatatlan a lélek számára.

Olyan gyógyír, szellemi táplálék van benne, melyet sehol másutt – más területen – nem találhat meg az ember. Megszünteti a lélek szürkeségét. Én azt hiszem, hogy a szürkeségnek két nagyon lényeges változata van. A legszomorúbb az, ha valaki belülről szürke: a világ s benne az iskola is, akarva nem akarva arról győzi meg, hogy nincs benne semmi fény. Ilyenkor mondja az olasz azt, hogy elkoptatni az életet. A velünk hozott fény tiszta lap, amelyen esetleg valamit fel kell mutatni, az ünnephez vezet el. Lukács György Dosztojevszkij szereplőiben azt a vonást tartja igazán lényegesnek, hogy a nagy esemény, a nagy nap előtt élnek. Valahogy igazi élet előtti lét ez: ráadásul tele bajjal.

– Most mivel foglalkozol, milyen terveid vannak?

– 1966-ban kezdtem el Torquato Tasso fő művét lefordítani. Az első változattal megvagyok, sőt a nagy eposz egynegyedét már tisztáztam is. A további résznek a végleges alakját most akarom megadni. 450 éve született a nagy olasz költő, és jövőre lesz négyszáz éve annak, hogy meghalt. Ő Zrínyi Miklós és Arany János jóvoltából jelen van irodalmunkban, de szerintem nagyon szükséges egy modern s az eredeti formát visszaadó magyar fordítás.

Kabai László: Csutkakúpok (Bugyogó)
25x35 cm (lavírozott tollrajz)

A modern török költészetéről

Tusnady László

Az egész török történelem egyik legfontosabb eseménye századunkban zajlott le: megszűnt a szultánság, közársaság született. Atatürk megmentette hazáját a végső széthullástól, az újjászületett államot európai mintára szervezte meg, ugyanakkor fontosnak tartotta, hogy a tudósok tárják fel a török nép ősi hagyományait.

A török népzenei gyűjtés 1925 és 1926 táján indult el. Mahmut Ragip Gazimihal egy pentaton dallamot talált, és az ősi szálak további kiderítése odáig vezetett, hogy 1936 novemberében Bartók Béla anatóliai gyűjtőútjának a végén kijelentette: „Nem tudtam, hogy olyan közeliek vagyunk egymáshoz.”

A hagyománynak és európaiságnak fontos szerepe lett a török költészetben. A mostani költőnemzedék az újíto elődök nyomdokain halad. Rendkívül szép és alapos az emberi bajok, társadalmi kérdések bemutatása. A „megalázottak és megszorítottak” világa ott van a mai török költészetben. Nem egy versből fájón, marcangolva szólal meg a lelkiismeret. A forma modernsége nem fullad öncélú játékba.

A népdal jelenlétét, a korábbi török költészet egyik vonulatában is hangsúlyozni kell, ám a megváltozott, teljesen új igények szerint írt, népi stílusban, *Mehmed Emin Yurdakul*. Azonosult népe sorsával. A nagy történelmi válto-

zások során a nemzeti érzést szólaltatta meg. „Zeybek imája” című versében a szegények sorsát panaszolja. Az elidegenedett világban meghalt a részvét, s ez hozza a kétségbeesést.

Ahmet Hasim 1884-ben született Bagdadban, és 1933-ban halt meg Isztambulban. Nyolcéves volt, amikor édesanyja meghalt. Ez a veszteség rendkívüli módon hatott az érzékeny lelkű gyermekre. Alaposan tanulmányozta a francia költészetet, különösen a múlt század második felének a kiválóságait. Leginkább a szimbolizmust emlegetik vele kapcsolatban, de elég fölösleges beskatulyázni. Eredeti tehetség volt. A keleti és nyugati világ úgy ötvöződik művészetében, hogy látása rendkívüli módon egyéni marad: saját lelki történései törnek felszínre remekeiben. Kortársai szerint egész lényét valami tragikus légkör vette körül.

A reggelnek, az estnek, az évszakoknak különös hangulatait szólaltatta meg finom és mély filozófiai érzékkel. Erős stilisztikai töltettel vannak jelen verseiben a következő szavak: „gül” = „rózsa”, „ates” = „tűz”, „alev” = „láng”, „yanmak” = „égni”, „parilti” = „ragyogás”, „gülün” = „rózsaszín”. Mintha az élet lobogása lenne előttünk örök sugárzással. Mintha ezek akarnának előtörni az éj tompa fényeiből, bár ez ellenpólus is a hold sejtelmes sugaraival.

Ilhan Demirarslan az idegenségről szól. A várost szomorúnak látja, mert nem élheti át benne a szerelem teljességét.

Sennur Sezer 1943-ban született. A természet és az emberi világ fontos és ősi elemeit ragadja meg, így alakítja a maga modern remekeit. Ahogy a mai török néptáncban jelen van a hajdani ősi termelés, a mezei munka, például az aratás, ugyanúgy jelenik meg itt ősi és fenséges erővel a víz. Hiánya, a szárazság iszonyú emberi szenvedés oka. A „Magány” című verset olvasva rájöhetünk arra, hogy József Attila lelki rokona a török költő. Mint ahogy létezésben és láttatásban az 1901-ben született *Ahmet Hamdi Tanpinar* is.

Cahit Külebi „Sivas útjain” című versében a világ nyers, érdes, durva valóságát tárja elénk. Különböző emberek haladnak ugyanazon a sötét úton, s a találkozás nem a boldog egymásra találás, hanem ütközés: a gyűlölet szikrái pattannak ki. A dinnyét szállító teherautók az otthoni harmóniát juttatják a költő eszébe (Isztambul). Elvesztett a harmonikus világ, s meghalt a költő lelkében az ének.

Csakugyan meghalhat az ének? Bizonyos lelkekben talán. De az egész mai török költészet azt igazolja, hogy a dalnak mindig meg kell szólalnia, hiszen így őrizhetjük meg igazán emberi arcunkat.

Török költők

Ilhan Demirarslan

Egy szerelem után a város szomorúsága

*Eddig nem volt ily nagy a város
Az égre nem hullt ekkora fátyol
Nem szállt ily csönd az emberekre
A parkok is nyomasztani kezdenek engem
Tudom mit rejt a csöndnek leple.*

*Italt számmal nem érintettem
Idő szoktat az újabb rendre
Kik a nők nem lelek feleletre
Ó mostanáig a szívemet így
a bánat se verte.*

Mehmed Emin Yurdakul

Zeybek imája

*Kisgyermekem, megfagyasz te most, a keblemre nyújtsd kezed,
A szívemben lobogó láng talán téged melegít,
Ó, testvérek, nem jön a hang, nincs, kitől remény ered.
Az utakon lavina van, havat a vad szél repít.*

*Ó, havas hegy, utam ne álld, tűzhelyemre a fát add,
Elhagyott, dőlt kis kunyhómból gyermekem az útra néz,
A hideg hó szólni nem hagy, arcomon ég, megtapad,
Nem ismerem az utamat, szakadék és sík e rész.*

*Ó, Istenem, emberfia érzéketlen másokért,
Előttem a havas hegynek szakadéka, ó, be sért.
Védjed meg az árva jogát, madár s farkas ne egye!*

*Sajnálkozni az emberek nem akarnak, nem tudnak,
Könnyecskéket szárítani árva szemből nem tudnak,
Vágd porontyom a földhöz, hogy ne legyen ily gyermeke!*

Sennur Sezer versei

„Az esttel a nyájak leszálltak”

*víz
leshelyet álomba visz
ajkamon az édes íz
mint elveszett gyermekben
élesülsz félsz-pengeél*

*víz
leshelyet vágyamba visz
hajamban harc hangja is
zászlók zendülése
szavakkal nem győz a gond
nem győz
félelem nő finoman
finoman felszáll
víz
ó*

Szárazság

*Sajnálta ég sajnálta az esőt
Egy akaratot ismerő kezüinktől
Meleg takarót egy szelet kenyeret
Vontál lét-terüinktől*

*A meztelenségtől szégyen ébred mibennünk
Fejünk körül a fügefák kifosztva állnak
Kezünk üresen az arcunkba téved
A meztelenségtől szégyen ébred mibennünk
Kiben a vétek*

*Sajnálta ég sajnálta az esőt
A jajkeservet hirdető arcunktól*

Sennur Sezer

Magány

Egy asszonynak a lábát már a kékség járja be
Zokog egy kicsi gyerek mert enni alig kapott
Ronda étel az éhség
Távol bőség-asztalok

A földeken a kalász adósságra sárgul el
Nőnek a nagy városok szabadság gyárból buzog
Elefántcsonttornyotok még nem rezdül meg bele
Ó mily álom-futamok

Cahit Külebi

Sivas útjain

Sivas útjain, vak éjszakában
Jó sok ökrös szekér halad,
Nyikorognak a tölgyfakerekek,
Nehézkes, szótlan parasztemberek
Fát, sót vagy beteget szállítanak?
Nehezen, nehezen haladnak az ökrös szekerek
Sivas útjain, vak éjszakában.

A csillagok se egyesülnek az égen,
A szívek se telnek meg szerelemmel.
Késpengeszzerű szél fúj;
Kéz és láb dagad.
Sivas útjain, vak éjszakában
Nehezen, nehezen haladnak az ökrös szekerek.

Jönnek-mennek a teherautók,
Porfelhő vonja be őket,
Fényt vetnek az útra,
A fogatok összetorlódnak, a sofőrök átkozódnak.
Sivas útjain, vak éjszakában
Nehezen, nehezen haladnak az ökrös szekerek.

Cahit Külebi

Isztambul

Sárgadinnye teherautókon,
Az ő természetére gondoltam,
Sárgadinnye teherautókon,
Az ő természetére gondoltam;
Niksárban volt a régi otthon,
Mint kisveréb, oly szabad voltam.

Voltak világunkból kihulltak,
Nem tudsz volt vízre, légre, földre lelni,
Voltak világunkból kihulltak,
Nem tudsz volt vízre, légre, földre lelni.
Az évszakok mily gyorsan múlnak:
Feledni, feledni, feledni.

Megértettem, hogy más ez a város,
Elhagytak, s vártak cselvetések,
Megértettem, hogy más ez a város,
Elhagytak, s vártak cselvetések.
Teherautó új dinnyét már hoz,

De bensőmben meghalt az ének.

Baki Süha Ediboglu

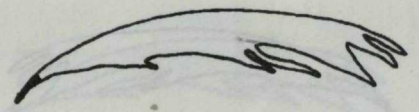
Június

Fészkéből már kiszökik
a kislecske, s mi vontá
szemembe szép színeit,
mind májusban tartotta.

Hajnal, fényt már felderítsz,
Csönd, madárkák egy kicsit;
A kertekben most hullt itt
Június új álomba.

Tusnádý László fordításai

Ahmet Hasim versei

Fekete madarak

*Rubintló nádasra, vízre szállanak,
s alkony vérért isszák fekete madarak,
csenddel és bánattal, míg lelkük eltelik;
a láthatáron levágott fej a nap.*

Erdő

*Nem víz zúg – évszak szele folyik lassan:
ág susog, gally zörög, levél neszezik;
csillagraj csillámlik, ring e vízben itt,
s fénye a sötétben át- meg átvillan.*

Kert

*Pompázó örmény kert, imaszőnyeg,
díszmedencét tölt tűzzel az este...
Bánatonod súly az ólom-idő,
s szemed is mintha másképp merengne.*

*Zöld ég, sárga föld, korall-piros ág,
magasból lehullt madár az emlék...
Felidézni most – nekünk ez marad:
kihunyó világ, árnyakkal telt lét.*

A hattyúk visszatérte

*Lebegnek, ringanak a holt tavon,
s mintha nagy, vibráló tükör volna,
remeg a víz, keresik bűvölten
mennyei útjuk – föl, a holdba.*

A lovas

*Lovas robog a réz-csúcsok mögül
elő az estben – színe merő vér.
S míg nő a bánat, felhőknek feszül,
s csatázni kezd a végső verőfény.*

Fa

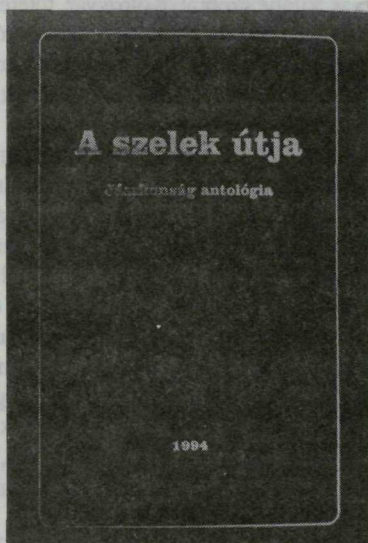
*Este lett. Kihunyt a fán a vígság
fénye a lombban, hol láng a levél
s rubin a madár – izzásuktól a
medence tükre tűzvirággá vált.*

Ahmet Hamdi Tanpinar

Tavaszi

*Magány órája most ez – este lett,
nap ég a messzi ciprusok felett,
visszfénye hull a tavaszi kertre,
csengve-halkulva víz fut sietve,
fülemüle-dal lobog az ágon,
s tűz-kendő izzik rőten a rózsákon.*

Cseh Károly fordításai

A szelek útja Jász-kunság antológia

„A Jász-kunság című folyóirat megjelenésének negyvenedik évfordulójának tisztelegve látott napvilágot *A szelek útja* című antológia, amelynek szerzői között József Attila- és Graves-díjas költő éppúgy található, mint egyetemista, újságíró, napilapszerkesztő, pedagógus, körzeti orvos, néprajzos. Jónéhányan ma is a megyében élnek, de akik elköltöztek, azok is vállalják a kötődést, a szellemi közösséget.”

(Magyar Nemzet, 1995. február 1.)

„... a mondandó mély, a mérce magas – mint említettem, nagyszerű könyvet tartunk a kezünkben. Méltót. Amely az irodalomnak inkább csak búvóhelyet biztosító újság köré gyülekezett sokféle ízlésű, világlátású író, költő, rajzoló leg-szeretettebb szerzeményeiből szemelget. Ezekben mégis közös a tájhoz való ragaszkodás és a múltban való megmerülés – merengés és rágódás, az eddigi eszmék rothadó avarával eltakargatott parázs felszítása. A ki nem mondható és kimondhatatlan élmények megosztása, *elmesélése.*”

(Jász-kun Krónika, 1995. február 3.)

Horpácsi Sándor

Visszatekintés Bizánkra

(Molnár H. Lajos *Levelek a hazából a honba c. könyvéről*)

Csaknem húsz éve (1975-ben) jártam először nagyapám szülőföldjén (Kovácsnán). Az út, találkozás atyámfiával olyan szomorú, lehangoló volt, hogy elhatároztam, legközelebb csak akkor megyek, ha vihetek egy teherautónyi szappant, mosóport, nejlonszatyrot, gyógyszer – nem sorolom, hogy minden atyámfiának jusson. A csalódást nem a táj, nem is a rokonaim okozták, akik a nyugatról jött nagybácsit látták bennem, hanem a körülmények. Az állapotok, amelyeket mi sommásan csak balkáninak nevezünk, pedig 1975-ben Magyarországnak, „a legvidámabb barakk” se volt paradicsom, s az erdélyi állapotok, ha hihetünk Molnár H. Lajosnak – s miért ne hihetnénk – csak tovább romlottak. Már akkor világossá vált, hogy a mi lépéselőnyünk pontosan annak köszönhető (a szomszédainkhoz képest), hogy ez a többször leigázott nép időnként (1703, 1848, 1918, 1956) megrázza magát, hogy az Ugocsa non coronat, az ebura fakó kuruc-rebellis, azaz örök ellenzéki mentalitás engedményekre készíti a hatalmat, s ha rettenetes véráldozatok árán is, de mindig lazítottunk a minket fojtogató gúzsos, szorításon. Ha ad egyáltalán valami tartást nekünk, ha van okunk, jogunk a nemzeti büszkeségre, akkor meggyőződés, hogy éppen ez, a sokat emlegetett magyar átok. Az, hogy a magyar – immár az Árpád-házi királyaink óta – tekintély és törvényisztelet, de a Habsburgok óta nem kormányparti nép. Történelmünk legsötétebb korszakai éppen azok, amelyekben nem lehetett legális ellenzék, azaz demokrácia, mert valamely külső erő, hatalom és ideológia elnyomta, elfojtotta azt. Ezt még nehezebben tűri el a magyar, mint azt, hogy utaljak Molnár H. Lajos egyik észrevételére, de erről majd később – nincs meg a töltöttkáposztája, söre, fröccse. A román történelemről, viszonyokról (kivéve az említett hetes erdélyi utamat) csak olvasmányélményeim vannak. Onnan tudok a xenofóbiájukról, hisztérikus sovinizmusukról, Bizánctól örökölt Nyugat-gyűlöletükről, amely különben, (lásd Szarajevo) az egész Balkánt, Kelet-Európát jellemzi. A jelenséget tudósok sora elemezte, jellemezte. Mondják, hogy Nyugat, azaz Róma ha-

tása addig terjed, ameddig kimutatható a gótika, a reformáció. Ez utóbbi talán a fontosabb, valamint a felvilágosodás, a polgárság nagy eszméi, eszményei. Az emberi jogok ugyanis nem teremnek, mint a gomba, de keserves, nem szűnő küzdelem eredményei. A mi Rákosink, Gerőnk stb. semmivel nem volt kisebb zsarnok, mint Ceausescu, de mert a bizantinikus önistenítés és hazudozás a magyar történelmi hagyományoktól, kultúrától teljesen idegen volt, a magyar nép néhány évi türelem, senyvedés után elemi erővel fellázadt ellene.

S most Molnár H. Lajos könyvéről. Miért menekült el 1987-ben futva Marosvásárhelyről, s miért van annyi bajuk a románoknak az izgága, „bozgor” magyarokkal? Mert Molnár H. Lajosnak, akinek az apja Mezőtúrról került Marosvásárhelyre, a kultúrájában, mondhatnók a zsigereiben mintegy összehasonlítási alapként létezett egy másfajta ember – és életminőség, amely színvonalában, szemléletében messze meghaladta Ceausescu Romániáját. A tét (s nem csupán Molnár H. Lajosnak) az volt (s az ma is), hogy vagy feladja azt az igény szintet, azonosul az „államalkotó” népével, azaz feladja identitását, öntudatát, vagy – minthogy a lázadásra semmi esélye – elmenekül vagy elpusztul. Ezért értem meg (s nemcsak azért, mert néhai nagyapám is erdélyi, aki – még a Monarchiában – jött munkát keresve és találva Diósgyőrbe) sokakkal ellentétben azokat, akik menekülnek Erdélyből. Van abban valami szégyenletes (noha nem teljesen érthetetlen, indokolatlan), ahogyan a közvéleményünk egy része az erdélyi menekülteket fogadja. Van, aki az életszínvonalunkat (?) félti, másokat a balkáni mentalitás (erről nem ír Molnár) taszít. Nos, Molnár H. Lajos, aki felnőtt értelmiségiként, sikeres íróként érkezik ide 1987-ben, kezdetben csak a szépet és jót akarja meglátni itt. Erdélyből menekült kollegám megütöközött azon, amikor azt mondtam neki, hogy számomra a magyarság(om) olyan evidencia, amit nem kell állandóan deklarálnom. Sőt (s erre bizonyosság az elmúlt négy év)! Taszító is lehet, ha más (pl. gazdasági) kérdéseket azzal akarnak elbogatellizálni, hogy állandóan a hősi múltra, a nem-

zeti jellegre hivatkoznak. Rájön erre lassan Molnár H. Lajos is, aki itt, s immár velünk éli meg a nagy történelmi fordulatot, a rendszerváltozást. Mint jövevény kezdetben jóindulatúan csodálkozik, mígnem rájön, hogy vannak azért itt gyalogságok, sőt bűnök is, Magyarország-Kompország – legfeljebb kapuja Európának, de nem a közepe, noha földrajzilag valóban az. Mert van más viszonyítási pont is, nemcsak Románia. A magyar demokrácia is zsenge, a tanulópenzt most kezdjük fizetni, s nagyon az út elején tartunk. Molnár jó megfigyelő, s noha a szíve Marosvásárhelyt maradt, az esze már itt működik. Ez adja könyvének, szemléletének kettősségét, amellyel beszámol otthonmaradt „komájának”, kollegájának. Fokról fokra válik szolnoki polgárrá, aki munkanélküli értelmiségi, a könyv végére (1990-ben) immár magyar állampolgár is. Beszámolóiból az erdélyi barát ízelítőt, képet kap a magyar rendszerváltozásról, s mi – olvasók – reflexiókat a „román forradalomról”, illetve mindarról, amiről a bevezetőben szoltam. Mert az, hogy lemeszárolták a rettegett, gyűlölt, utált Ceausescu házaspárt, még nem forradalom. Csak balkáninak lehet nevezni azt a módot, ahogyan beszélt bányászokkal agyonveretik a bukaresti értelmiséget, részeg parasztokat uszítanak a marosvásárhelyi magyarokra. Molnár akkor még nem tudhatott Funár polgármester úr barbár ötletéről, amellyel el akarja távolítani Mátyás király szobrát Kolozsvár főteréről... Mert tegyük föl, tényleg találnak római emlékeket is a feltúrt tér alatt, mit bizonyít az? Óbuda polgárai rómaiak, mert ott volt Aquincum?

Nem szívderítő, de több tanulságot is kínál Molnár H. Lajos könyve. Az érthető, hogy nem vágyik haza Marosvásárhelyre, de az már szíven üt, hogy miért nem érzi jól magát itthon, nálunk. Ugyanazért, amiért mi sem... Ennél csak az lehetne nagyobb baj, ha összehasonlítgatnánk magunkat a Balkánnal, s megelégednénk magunkkal. Mert ne legyen igaza Adynak, „nekünk Mohács kell”. Egy kis békeség kellene, remény, demokrácia, hogy valóban európaiak, s polgárok lehessünk végre!

(Szolnoki Térségi Szövetség, Szolnok, 1993)

Csorba Piroska

Hívogat és marasztal

(Cseh Károly: Téltakarító, Váci Mihály Irodalmi Kör, Nyíregyháza, 1993)

Cseh Károly neve ismerősen cseng a versolvasók fülében: a *Borostyánkő és kaszaélek* és az *Aranyháló* című verseskötetek mellett antológiák és műfordítások tették nevét közzismertté. Most gyermekverseit gyűjtötte csokorba, s jelentette meg a Váci Mihály Irodalmi Kör Nyíregyházán. A kötet címe: *Téltakarító*.

Mint a miniatúra- és ikonfestők: finom, hajszálvékony vonalakkal rajzolt, aprólékos gonddal mesterivé formált képeket ír versbe Cseh Károly. A költő-gyermek ámulata, rácsodálkozása ez a világ másnak észrevétlen rétegeire, csodáira, melyek csak a dolgokhoz közel hajlóló, figyelő, szemlélődő, töprengő ember előtt nyílnak meg. S a gyermekek előtt, akiknek van türelmük, s képzeletük különös adománya: életet lehelni a dolgokba is. Cseh Károly stílusának, művészetének egyik fő jellemzője és erénye a pontosan megrajzolt, aprólékos gonddal kibontott, szigorú logikával végigvezetett képi világ, a mikrostruktúrák pókhálóló finom rajzolata. Ahogyan „felnőtt”

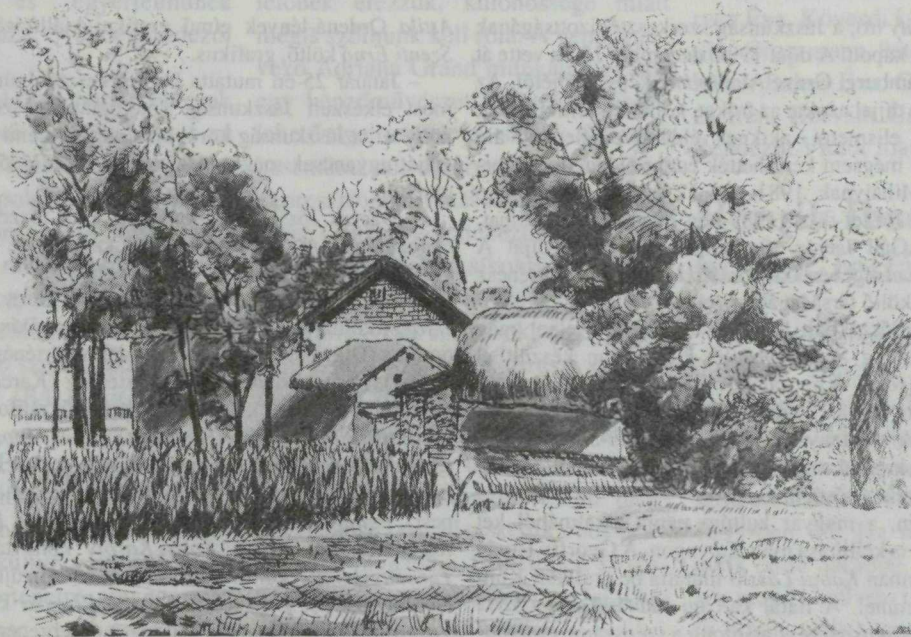
verseit, úgy ezeket a gyermekverseket is ez jellemzi leginkább. (Ha egyáltalán van ilyen, hogy „gyermekvers”, hiszen Cseh Károly verset ír, bárkihez szól is, s még akkor is, ha műfordítást készít.)

Csodálatosan finom, elegáns a kötet nyitóverse, a Katicabogár: „*Fűszálnyi fákön éltem és csodáltam az almát / s elérni vágytam a lomb égboltnyi birodalmát / Szárnyam vérpiros volt még pettyek nélküli nehéz / Vértem volt eddig s mostan súlyával repkedek én / Zizegésemm szellőnek véli az almafa – hittem – / s benne lubickol majd sok fia önfeledetten...*” Az antropomorf látásmód, amely záport, harangot, falevelet, hóbábút, vilámost, mozdonyt, csigát, orgonabokrot személyesít meg, mély humánus sugároz, szeretetet és törődést az emberen túli létezés más formái: a növények, állatok, felhők, természeti jelenségek felé... „*Piros úszóöv / égi vizeken / felhők fénye közt / a Nap odafenn...*” Velük népes, tőlük élő ez a kötet: a figyelmetlen, folyton rohanó felnőtt számára észrevétlen tárgyak kelnek életre: tavaszma-

ma beteg orgonabokrait vezetgeti, az ég kék mosdótálában csönd csobog, a gőzmozdony szuszogó fekete kandúr, a könnyeit avarra potyogtató gesztenyeág az ablaküvegen kopogtat, a tollaslabda fehér úrhajóként száll a magasba...

Megtanulhatja a kis (és nagyobb) olvasó Cseh Károly verseit olvasva a belső képalkotás tudományát. Zajos, harsonás, expressz-világunkban a „nemérekrád”, a „sietnikell” napok között csöppnyi oázis, bársonyos, üdítő tisztaság ez a verseskötet: mellé kell heveredni, mondogatni a sorokat, hogy a szavak jó ízéből kikerekedjenek, kirajzolódjanak a képek – egy békés, ember nélküli, ám a miénkénél emberibb világ képei: katicabogaraké, felhőké, égi vizeké, barangoló harangok hangjának világáé.

Cseh Károly gyermekverskötete a Hívogató füzetek sorozat 6. darabjaként jelent meg. Versei hívogatnak és marasztalnak.

Kabai László: Tanya naplemente előtt (Bugyogó) 25x35 cm (lavírozott tollrajz)

Varga Gábor

Adatok a jászberényi színészet történetéhez

(1821)

A reformkori vidéki színház-történeti adatok érdekes színfoltjai a magyar színház-kultúrának. A napokban a *Tudományos Gyűjtemény* 1827 évi egyik számában hitelt érdemlő jászberényi tudósítást olvashattam.

Az egykori tudósító örömet fejezte ki, hogy a „Jászberényi Ifjúság hazafiúi törekedéseinek szerentsés foganatjáról adhat számot.” A „törvény-szünetet” itthon töltő joghallgatóktól származott az a nemes gondolat, hogy „A haza javára magokból *Színhátszó Társaságot* állítsanak fel”. Hozzájuk lelkesen csatlakoztak a helybeli leányok is.

A „nyelv ügyének előmozdítása és a közönség hasznos mulattatásán” túl vállalkozásuk értékét növelte, hogy a játékok teljes jövedelmét a „szenvedő Emberiség gyámolítására” – a helybeli *ispotály (kórház) segítésére szánták.*

A Jász-Kun Kerület „közönséges száláját” (azaz termét) engedte át a bemutatóra. A helyiséget díszesen előkészítették az 1827. február 4-i elő-

dásra, ahol *Kisfaludy Károly* közismert színművét, az *Ilkát* vitték a nagyérdemű elé.

A darab előtt ajánló *előbeszédet* hallgathatott meg a népes közönség, amely a termet zsúfolásig megtöltötte az „egészen új tünemények kimenetelét várva”.

Az előadás rendkívül nagy *sikert* aratott. Senki sem akadt, aki a „Játszók rendkívüli előmeneteleket ne tudálta volna”. A szereplők mindnyájan „olgyűgyességgel és bátorsággal viszik dolgukat, mintha már több esztendőben is gyakorolták volna.”

A tudósító kiemelte az *Ilka* szerepét játszó „Taczman Franciska teljesítményét. (A Tekintetes Kerület adószedőjének igen jól nevelt kisasszonya volt.) „Kinek minden jelenését a nézőknek tapsolással kísért meglegedése követte és a Játéknak végezte után is a Publikum személyes megjelenését kívánta és újabb szóval s tapssal dicsérette meg.”

Az ifjak közül Sipos Imre, Bartsik Márton, Darázs Pál, Kiss László, Kállay András, Morzul István és Sismis Mihály játékaról szólt még elismerőleg.

A szerencsés és sikeres bemutatkozás következménye az lett, hogy a jászberényi ifjak olyan nagy számmal jelentkeztek színjátszásra, ami lehetővé tette „bármely darab” előadását.

A tudósító B. J. betűkkel szignálta írását. Vajon, milyen lehetett a folytatás? Hiszen Széchenyi még 1832-ben is szomorúan állapította meg:

„Magyarországban a honi Játékszínnek tartós életbehozása, soktul érzékenyen ohajtott tárgy; áldozat pedig számnélküli tétetett már, de azért bizonyos sikert ebben is, mint olly sok másban, még nem tud előmutatni a magyar.”

A jászberényi 1827 évbéli kezdeményezés mindenképpen tiszteletet érdemlőnek tekinthető.

HÍREINK

– *Sarusi Mihály* író, a Jászkunság szerkesztőbizottságának tagja, Greve-díjat kapott. A díjat 1994. december 15-én vette át Budapesten, a hamburgi Greve Alapítvány képviselőjétől. Az alapítvány ezzel a díjjal azokat az írókat, költőket, kritikusokat, tudósokat akarja elismerni, akiknek életműve jelentős, ám valamilyen okból mégsem kerülhettek eddig eléggé reflektorfénybe. *Sarusi Mihálynak* 1981 óta 12 kötete jelent meg, 1986-ban *Darvas József-díjat*, 1987-ben *Füst Milán jutalmat*, 1989-ben pedig *Gáll István-díjat* kapott. A Greve-díjat A Magyar Írók Szövetségében *Csűrös Miklós* irodalomtörténész és *Bárdos László* költő társaságában vehette át.

– Az elmúlt időszakban három szerzőnknek jelent meg könyve. A Visszhang Sajtóegyesület kiadásában készült el *Seprősi-Czárán György* A partalan folyó című verseskötete. A szerző kiadásában január elején látott napvilágot *Körmendi Lajos* Édesem, ma oly fanyar vagyok, és *Erdei-Szabó István* Kincsek és roncsok című verseskötete. Mindhárom kiadvány megrendelhető szerkesztőségünkben.

– Január 21-én, a magyar kultúra napja alkalmából két munkatársunknak is kiállításra nyílt Karcagon. A Györffy István Nagykun Múzeumban *Kabai László* mutatta be grafikáit Kunalomok között címmel. A fiatal karcagi művész *Macskássy Izolda* festő- és grafikusművész ajánlotta a szépszájú érdeklődő figyelmébe. A Déryné Művelődési Központban *Hangyási*

Attila Ordená-lények című grafikai kiállítását nyitotta meg *Szenti Ernő* költő, grafikus.

– Január 25-én mutatta be szerkesztőségünk a sajtónak a most elkészült Jászkunság antológiát. A szelek útja című könyvet, a Jászkunság körül kialakult szellemi műhely antológiáját ugyancsak megrendelhetik az érdeklődők szerkesztőséginktől.

– *Darvas József-díjat* kapott lapunk főszerkesztője, *Körmendi Lajos*. A díjat irodalmi munkásságáért, szociográfiaiért vette át február 10-én.

– Szerzőink: *Zalán Tibor* költő (Budapest), *Seprősi-Czárán György* költő, újságíró (Kötelek), *Hatvani Dániel* költő, szociográfus (Diósjenő), *Vasy Géza* irodalomtörténész, kritikus (Budapest), *Rideg István* irodalomtörténész (Karcag), *Serfőző Simon* költő (Miskolc), *Cseh Károly* költő, műfordító (Mezőkövesd), *Bíró József* költő (Budapest), *Páldi János* pedagógiai író (Szolnok), *Körmendi Lajos* író (Karcag), *Szécsi Valéria* grafikus, festő (Szolnok), *Rideg Gábor* művészettörténész (Budapest), *Pethő László* szociológus (Jászberény), *Bella József* író, festő (Kanton, Kína), *Kósa Károly* könyvtáros (Szolnok), *Tusnady László* költő, műfordító (Sátoraljaújhely), *Horpácsi Sándor* kritikus (Miskolc), *Csorba Piroska* költő (Miskolc), *Varga Gábor* pedagógia-történész (Debrecen), *Rigó József* színházkritikus (Szolnok), *Zelei Miklós* költő (Budapest).

Rigó József

Vágyunk egy nő után

**Jacobi
Viktor–Martos
Ferenc–Bródy
Miksa: Sybill**

A Romániából érkezett Victor Ioan Frunza rendezői kvalitásait már láthatuk a Szigligeti Színház színpadán. Az elmúlt évad végén ugyanis a marosvásárhelyi színinövendékek végzős osztályának előadásában mutatták be a hatvanas évek amerikai drámaíró avantgarde-jának, akkor a La Mama nevű színházi műhelyben dolgozó Paul Foster író Tom Paine című darabját. Azért érezzük fontosnak a Frunza által megteremtett előadás felidézését, mert az dinamikus lendületével, meghökkenítő, de pontosan átgondolt eklekticizmusával a hazánkban szokatlanul felfokozott színészi eszközhasználatával sokat ígérően sejtette Frunza totális színházát. Várakozásunkat csak fokozta a szolnoki évadban elinduló izgalmas kezdeményezések (Gaál Erzsébet Don Carlos rendezése, valamint Zsótér Sándor Wyspianski alkotása) további folytatásának vágya. A Tom Paine-ből természetesnek és egyértelműnek látszatott Frunza vendégrendezői meghívása.

A hatás ezúttal sem maradt el, csak éppen csalódásunk árnyéka vetül rá várakozásunkra. Valami botrány sejtethető volt, napilapokból tudni lehetett, hogy Spiró György már a bemutató estjét sem várva meg, vonatjegyet vásárolt a meghívott alkotóknak. Azért mégis reménykedtünk. Háttha csak annyi, hogy Spiró szereti színháza körül a botrányokat. (Bár kicsit kevesebb is elég lenne.)

Victor Ioan Frunza rendezésében nem tudott megbirkózni a feladattal. A mindenkor és mindenütt sikeres Sybill ezúttal hatás nélkülivé vált. Túl sokat bíz a rendező a történetre, ami egyrészt érdektelenül lassan csorog, másrészt előre kiszámíthatóvá válik. Helyette kellett volna megtalálni azt a színpadi

nyelvet, mely a maga öntörvényű hitelességével válik érvényessé. Ehhez azonban ki kellett volna bontani a történetből azokat a következetesen felfűzött drámai csomópontokat, amelyek mentén dramatikus eseménysorokká válhatott volna a bárgyú történet. Illetve kiderülhetett volna, hogy milyen mély rétegei mozgósíthatók még a történeten túl. A címlap nem jelzi dramaturg részvételét az alkotók között. Jelenlétével, azt gondoljuk, sokat segíthetett volna a rendezőnek, és nem tudjuk, miért nem volt rá igénye. Ugyanis ezt a munkát maga Frunza sem végezte el.

Sok apró ötletet találunk az előadásban, melyek önmagukban érdekesek, de drámai helyzetben kívülségükkel öncélúvá válnak. Így a színészek sem tudnak mit kezdeni a helyzetekben; az elemzések hiánya következtében szerepépítés helyett olykor érdemtelenül ripacszkodásig fokozzák játékukat. A következtelenül szétszórt poénokért a műfajra éhezett közönség természetesen hálás visszaigazolásokat ad.

Nem mehetünk el az előadás látványvilága mellett sem. Bár a témához és a játékmódhoz egyaránt nem megfelelőnek érezzük, különössége miatt mégis szólnunk kell róla. A vendégtervező Adriana Grand munkája ugyanis egy képzőművészeti indítékú előadás lehetőségeire utal. A színek fokozott használatával, a formák tobzódásával expresszionista hatásokat sejtet, olykor Marc Chagallra emlékeztető megoldásokkal. Az átlókra, síkokra komponált képek valóban élvezetes képzőművészeti törekvésű alkotások, de egyrészt nem színházszerűek, másrészt az előadás többi formaelemével nincsenek összehangolva. Az említett játékmódbeli inadekvátság mellett a finoman zsongító zene hangszerelésbeli megszólaltatása sem illeszkedik ebbe a vizuális környezetbe. Érthetetlen az olykor zavaróan nyugtalan világitási megoldások halmozása.

A jelmezek viszont tényleg gyönyörűek. Eklektikusan finom, tobzódó for-

mák és színek jellemzik a díszlet-jelmeztervező Adriana Grand karakterekhez is megfelelő munkáját, a már hivatkozott Paul Foster-darab színpadi megjelenítésére emlékeztetnek.

Egyetlen építkező motívum ragad meg bennünket Frunza rendezésében. A díszletben, valahol bal hátul, még az előadás elején megjelenik egy hajókép. Később a hajó különböző metamorfózisokon át konkrét, realizált formájában is megjelenik. A mitikus jelentésű szimbólum nagyon szép. Ebben az előadásban azonban nem tudunk egy másfajta létformába átutazni mi nézők, s így e többszörösen dimenzionált jelentésű szimbólum mégsem válik szerves részévé az előadásnak, ezáltal mégis hatástalan marad. Kár érte.

Jacobi Viktor–Martos Ferenc–Bródy Miksa: Sybill (Bemutató: 1994. november 25.) Díszlet-jelmeztervező: Adriana Grand m. v. Koreográfus: Felicia Dalu m. v. Karmester: Kerényi Gábor m. v., Verebélyi József. Rendezőasszisztens: Héricsz Anna. Játékmester: Czeizel Gábor. Szereplők: Magyar Tivadar, Kéner Gabriella, Kátay Endre, Rák Kati m. v., Szöllösi Zoltán, Czifra Krisztina, Lux Ádám, Sebestyén Éva, Kövesdi László, Fazekas Attila, Groszmann Péter, Thuróczy Szabolcs, Bakos Éva, Gombos Judit, Turza Irén, Horváth Gábor, Czakó Jenő. Rendező: Victor Ioan Frunza m. v.

Henrik Ibsen: Ha mi holtak feltámadunk

A tizenkilencedik század első harmadában született, hazájától évtizedekre távollévő norvég drámaíró darabját a színész Balkay Géza ezúttal rendezőként megmutatkozva állította színpadra. Ibsen halála előtt hét évvel, 1899-ben írta Ha mi holtak feltámadunk című darabját. A hetvenegy évesen megírt, művészi életsorsot bemutató dráma akár a szerző „végrendeletének” is tekinthető. Realizmus és miszticizmus keveredik a történetben. Az

életet kétségbeejtőnek találó korosodó lázadó, Rubek, a szobrász, akit nem elégít ki alkotói munkája, visszavonul feleségével, Majával egy villába, de hamarosan belefárad ebbe a cél nélküli „boldogságba”. Közönyös, és önmagát hibáztatja elvesztett lehetőségei miatt. Ekkor találkozik ifjúkori szerelmével, Irene-vel, aki egykori alkotásainak és főművének ihletője, modellje volt. Rubek nem fogadta el Irene vonzódását, attól tartva, hogy művészete sínylené meg érzelmi odaadását. Most, évekkel később Rubek Irene-ben, Maja pedig a medvevadász Ulfheimben keresi önmaga újjászületését. A darab végén Rubek és Irina a hegyekben találnak vissza önmagukhoz, miközben elsodorja őket a lezúduló lavina. Ezzel párhuzamosan az egymásra talált Ulfheim és Maja megmenekülnek. Mialatt Arnold Rubek, a szobrász, és Irene, egykori modellje valamiféle beteljesülést a halálban nyernek, Rubek felesége, Maja a megszabadulásról énekel.

A polgári dráma forradalmárának, így, rövid szinopszisban vázolt története akár poros, unalmas szentimentalizmusnak is tűnhetne. Szimbolikusságával, műve sejtelmességével azonban átértékelődik a történet. A misztikus és realizmus határán mozgó dráma konkrétan megfogalmazott szerepei lélektanilag értelmezhető szimbolikus képzetekké is válnak. Rubek feleségének érzékisége ellenpontozódik a művész animát megtestesítő Irene alakjával. Arnold Rubek megfáradt dekadenciáját pedig a medvevadász Ulfheim földbirtokos ellenpontozza, mindez egy tökéletesen komponált szerkezetben jelenik meg.

Balkay Géza rendezői koncepciójának meghatározó része a szereposztás. Úgy dönt, hogy a megírt darabbal ellentétben a főszereplő művész nem öregember, hanem még fizikai ereje teljében lévő férfi, aki belső értékeinek elvesztése következtében válhat tehetetlenné. Földi László alakításában Rubeken nem a kiegétség, mint inkább az unalom vesz erőt. Felesége, Maja, Császár Gyöngyi szerepfelfogásában szintén nem az a feleség, aki a drámában inkább melegséget és életet megteste-

sítő ember. Irene, Bor Adrienne alkátából kifolyólag nem a lebegő-transzcendens művész-modell képzeteket ébreszti bennünk. Hasonlóan az Ulfheim földbirtokost színpadra keltő Epres Attila inkább közönségesre, olykor durvára játssza a figurát. Ebben a szereposztási hálóban azonban sajnálatosan nem működik Ibsen szimbolizmusa, helyette valamiféle groteszk ironikus helyzetsort kapunk. Teljes egészében elmarad a dráma bensőséges lírai vonulata. Az előadás több elemében elidegenít bennünket a történettől, valamint a dráma szereplőtől. Az Irene-t játszó Bor Adrienne, mint már említettük, alkátilag nem képes hozni alakításában a modell áttetsző, tapasztalatai határainkon túli érzékfelettségét. Indulatkitörései többször inadekvátak. Nem megfelelően kimért megszólalásai, a szobaszínházi méretekben túlfokozott hanghordozása a szándék ellentétébe csap át. Ezáltal nevetségessé válnak a kegyetlennek szánt részletek. Hasonlóan hamis megszólalások sorozata jellemzi Epres Attila játékát.

Balkay Géza rendezése kifejezetten ellentmondásos. A szereposztás és a szerepek értelmezése mint rendezői gesztusának első lépése nem tud meggyőzni arról, hogy jól van kiosztva Ibsen drámája. Vagy jelentős félreértésről lenne szó? Senki cselekvéseinek nincs ugyanis tétje ebben a szerepértelmezésben.

Ugyanakkor a rendezői kivitelezésben következetességet, és pregnánsan megvalósított rendezői gesztusokat látunk. Ami nagyon megnyerő, az, hogy nem kíván pszichologizálni az előadás, kemény, pontos mozgásokkal beállított helyzeteket látunk. A második rész ugyan kicsit lassúnak tűnik, de egyébként jó tempóval zajlik az előadás. A feszesen tartott tempót látható, rendezőileg „kitett” gesztusok tarkítják, ritmust szabva az előadás folyamának. A kezdetek szertartásszerű tapsa ugyan nem pótolhatja az egyébként hiányzó miszticizmust, de jelzi a helyzetek kívülről irányítottágát. A rendező elidegenítő alapesztusát erősítik a zongorán megszólaló gyerekdalok. (A zene Gallai Péter zeneszerző munkája.)

Külön figyelmet érdemel a tér, bár az sem ellentmondásmentes. Sarokba szorítva üljük végig az előadást Szegő

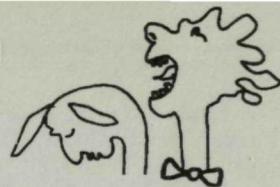
György díszlettervező terében, ahol körbe-körbe a fekete falakon színes krétákkal megrajzolt gyermekrajzokat látunk. Így ölel bennünket körbe a táj. A szünetben kilencven fokkal átrendezett játék- és nézőteret találunk, kezdetben nehéz tájékozódni ugyan benne, de ezáltal panorámává válik az egyetlen térbe szorított játék- és nézőtér. A látvány hangulatához illeszkednek a kellékek is. Telitalálatnak érezzük a fekete újságokat. Egyszerű eszközökkel megvalósított hatásos tereket látunk, ami egységben van az előadás gesztikus elidegenítő játékmódjával.

A Döry Virág vendégtervező által tervezett jelmezek tudnak élni ebben a színpadterben. És folyamatokat beszélnek el. Csak egyetlen példa, ahogyan Maja ruhája változik. Az előadás elején sárga-zöld színekben láthatjuk, amit a darab fordulópontjának jelenetében vörösre vált.

Balkay Géza személyes mondandója sejlik fel rendezésében. Plasztikus üzenetét, a személyes mondandóval átítatott világlátást technikailag jól lebonyolítva meg is kapjuk. Amiért mégis kérdésekkel állunk fel az előadás végén, az az, hogy nem tudunk egyetlen magatartást, vagy állapotot sem azonosítással elfogadni. Messzemenőig együttérezve a rendező rezignált világlátásával, mégis távol maradunk az előadás hatásától, mert a következetesen végigvitt gondolatsor alapesztusában nem helytálló. Az előadás ugyanis nem Ibsen darabját viszi színre, a rendező csupán apropót talált a darabban saját gondolatainak kifejtésére. Nem gondolataihoz keresett arra alkalmas darabot színpadj megvalósításra, hanem gondolatait erőltette rá Henrik Ibsen darabjára.

Henrik Ibsen: Ha mi holtak feltámadunk (Bemutató: 1994. november 29.)
Fordította: Kúnos László. Zeneszerző: Gallai Péter. Díszlettervező: Szegő György. Jelmeztervező: Döry Virág m.
v. Dramaturg: Ungár Júlia. Rendező-asszisztens: Ignácz Éva. Szereplők: Földi László, Császár Gyöngyi, Epres Attila, Bor Adrienne, Balogh Csilla, László Sándor. Rendező: Balkay Géza.

Zelei Miklós

Rádiózás a tv-ben

Azt mondják, és jól mondják, hogy a képnek nyelve van. De miye van a képernyőnek? És egyáltalán, föltehető-e ez a kérdés, hacsak nem akarunk olyan olcsó választ adni, hogy nézője biztosan.

Hiába fordulunk az Esztétikai Kislexikonhoz is. „Televízióművészetet” és „rádióművészetet” emleget e komoly könyv, valószínűleg abból kiindulva, hogy „művészetté” az válik, amit esztétikailag tárgyalnak. ÉS fordítva.

Megtudhatjuk az okos szakkönyvből, hogy a televízió-meg a rádióművészet az, amit azok a művészek csinálnak, akik bemennek a rádióba, meg a tv-be, és akkor csinálják, amikor bent vannak. És ha belegondolunk, ez tényleg így van...

A kérdés, amire nem fogunk tudni válaszolni, így hangzik: mitől tv-műsor a tv-műsor? A másik, a rádióműsor ügye jóval egyszerűbb. Rádióműsor az, amit a rádióban hallunk. Ilyen alapon is közelíthetünk az előző problémához. Akkor a válaszuk így hangzik: tv-műsor az, amit a tv-ben nézünk.

Na de...

Vannak benne, a tv-ben, és sajnos elég gyakran, különféle – többnyire nagyon unalmas – emberek, elsősorban politikusok. Ülnek ott, beszélgetnek, vitáztatnak, ahelyett, hogy beismernék: a legszívesebben elevenen leszecsakáznák a másikat, és utána kielégülten hazaballagnának, mi meg nézhetnénk helyettük valami nézhető.

Ezeket a mindenesti országmentő dumapartikat csupán a kísérlet miatt említettem, amit nyájas olvasónkkal szeretnénk elvégeztetni, nem pedig azért, hogy elmondjam róluk, milyen rosszak. Ezt úgyis tudja mindenki.

A kísérletet bárki elvégezheti odahaza, az esti főműsor idején, amikor ezek a párti partik összeállnak. Nem különösebben anyagigényes, csupán egy pléd vagy egy nagyobb méretű törülköző kell hozzá, ami – a fent emlegetett urak ténykedésének ellenére – remélhetőleg még minden háztartásban akad. Kapcsoljuk be a párti parti képernyődumát, hangosítsuk fel, szabályozzuk be a képet, és amikor tökéletesek a színek, élesek a kontúrok, és jól kijönnek az árnyalatok, készülékünket az időben odakészített pléddel, vagy a nagyobb méretű törülközővel gyorsan takarjuk le!

Látni fogjuk, pontosabban hallani, hogy egy tökéletes rádióműsorunk lett! Így azt az időt, amit a kép szabályozásával töltöttünk el, teljesen elpazaroltuk. (Vigyázat! Ha ugyanezt a kísérletet a rádióval végezzük el, nem kapunk eredményül tv-műsort! Valamint e cikk szerzőjét a gyermekektől tartsák távol...)

A tv-elnök sem gondolhatja komolyan, hogy attól tv-műsorunk lesz, ha egy csomó kopasz embert a kamera elé ültetnek. A tv-hez a látás élménye is hozzátartozna, ám ezeket a műsorokat elég hallani. Nincs a képernyőnek képe, amikor pedig van. Mármint technikailag. De „tv-művészetileg”?

Társadalmi és kulturális folyóirat. 1995. XLI. évfolyam 1. szám. Megjelenik kéthavonta 48 oldalon, A/4-es nagyságban

A szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, Kossuth L. út 2. II. ép. 307–308. Megyeháza

Telefon: (56) 379-933/197 mellék

Szerkesztőségi fogadóóra: péntek 10–13 óra között

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza

Szerkesztőbizottság: dr. Botka János, dr. Csatári Bálint, Fekete-Szabó Sándor, Györfi Sándor, dr. Kerégyártó T. István, Körmendi Lajos, Sarusi Mihály, dr. Szabó László, dr. Tóth Albert

Kiadja a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár,

5001 Szolnok, Kossuth tér 4. Pf. 139 Telefon: (56) 341-333

Felelős kiadó: Bertalané Kovács Piroska

Készült a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár nyomdájában

Felelős vezető: Bertalané Kovács Piroska

Az egyedi lapszámaink megvásárolhatók Szolnokon a Szigligeti Könyvesboltban, a TIT Könyvesházában, a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtárban és a szerkesztőségben

Budapesten: Írók Boltja (VI. ker. Andrassy u. 45.)

Egyes szám ára: 50 Ft

Terjesztés előfizetés útján. Megrendelhető a szerkesztőség címén (5000 Szolnok, Kossuth L. út 2.)

Előfizetési díj egy évre: 300 Ft

ISSN: 0448-9144

Maradt ezek helyett egyedüli és gyanúsán megnyugtató magyarázatként az *időfaktor*: ahogyan az idő telik, az emberiség úgy fejlődik, okosodik (okosodik?), egyre többet birtokol, végül mindent – majd.

Távol álljon tőlem, hogy a tudomány, a fejlődés eredményein fanyalogjak. De kétségtelen tény, hogy az árnulás, mint reflex a külvilág ingereire szinte teljesen kiveszett az emberek hétköznapijából. Hol van már Ady szinte teljesen kiveszett az emberek hétköznapijából. Hol van már Ady szinte teljesen kiveszett az emberek hétköznapijából. Hol van már Ady szinte teljesen kiveszett az emberek hétköznapijából. Ha olvassuk! Az *árnítás* azonban épp nem vesztik ki. Árnítanak bennünket naponta, árnít a fűszeres és árnít a politikus, árnít a szülő és árnít a gyerek, árnít a rádió és árnít az újság, árnít a szerelmesünk és árnít az irodalom is, melyet olvasunk, ha még olvasunk... és mi bosszankodva kapjuk fel (kapkodjuk) a fejünket – mert az árnítás szó is a család, a szemfényvesztés, az átverés színvonalára lett.

Egyedül talán a sokak által sokat szidott számítástechnika az a csoda, amelytől még (mindig) el tudunk, vagy el lehet árnítani. Mert tiszta és megfoghatóan invenciózus, mert hátartalan és egy klaviatúra bökdösésével bármikor megragadható, behatárolható. Logika és játék, fölfedezés és szerelem, hideg gombok és azokat püfölő elsőprő szenvedély. Úgy vélem, a számítástechnika a XX. század modernné átfomált köznyelve lesz, s mint olyan, lehet igényesebb és értékörzőbb lesz, mint a társadalom mai köznyelve, amely csúszik le, lefelé a közönségségbe, az igénytelenségbe, a szinkronizált beszédalattiságba, csúszik le a semmibe. S ne feledjük, nyelvében él a nemzet, s a pontos ígeragozás ugyanolyan fontos cselekedet, mint gépeket tervezni, gyártani, működtetni – adott esetben összetörni (ld. történelemkönyv, megfelelő oldal). S az is tudott, a nyelv elvesztése a nemzet elvesztését hozza magával.

Azokkal szemben tehát, akik féltik a fiatal nemzedékeket a rádiótól, a tévétől, a cédétől és a számítógépektől, én azt mondom, hogy épp ezeket kell birtokba vennie az ifjúságnak. Hogy azután a birtoklás mórának elmúltával megtanuljon élni a kezébe kapott lehetőséggel. És vegye észre, ha átverik, ha visszaélnék az ártatlanságával és a bizalmával...

és folytassuk a megkezdett borongást. Mert miről is van (itt nagyba) szó? Életünkben mindennaposakká lesznek a legkülönfélébb, s ami igazán elszomorító, a legelborzasztóbb dolgok. Először például gimnazista koromban láttam halottat, akasztott ember volt a szerencsétlen, fényképen látszódtott, azóta is látom a félnyekenként fejet, az esetlenül lógó puffatag testet, a ritkás ágakon átszűrődő fénycsíkok között lógó nagy, idomtalan bábót. Tavasz lehetett, vagy ahhoz hasonló. Azután hosszú szünet a halottlátásban, majd egyetemi okítóm, Merényi László következett Szegeden. A halottasház előtt ravatalozták fel, nem kerülhettem ki így a találkozást temetésre menvén, nem volt megkerülhető a látás, fekdűt haláltól megszeppenve a nagy test a ferohé selyemleplen, úgy tűnt fel, mintha megnőtt volna az orra, és összezugorodott ehhez képest az arca. Írtam volt, és ez a pont látszik alkalmasnak arra, hogy a kiterőt félbeszakítsuk. Mostanában azonban azon veszem észre magamat, hogy meg sem lepődöm, amikor a tévében halottat látok. Egyre több halottat látok. Nagyon sok halottat látok. Néha olyan érzésem támad, az utóbbi időkben már csak halottat látok. Mindennapi halottaimat elhozza nekem a tévé. A cscesen-orosz háború romoknál heverő, véres fejű, véres ruhájú, csonka katonáit. Kiveszem a postaládából az újságot, rápillantok a Magyar Hírlap címlapjára, először nem tudom kivenni a kilőtt orosz tankból félig kilógó bábszerű figurát, azután rémülten veszem észre, hogy egy összeégett katonát ábrázoló fotót látok, te jó ég, az a szenes kreatúra a fényképezés előtt pár órával feltehetően még egy szerelméről álmódó fiatalember lehetett... És ez pedig kit érdekel? Eldugnám a gyerekeim elől az újságot, de az utcán, valamennyi újságosbódé kirakatából a felismerhetetlenségig összeégett orosz katonahulla vigyorog kárörvendően felém. Tegnap a valamelyik esti (hála istennek, hogy legalább esti) politikai műsorban, tévéelőben láthatom a koponyákra égett húst, a féltestre összesült hullákat, az úszkös testrészeket. A riportert hangja – soha nem láttam eddig az embert – elcsuklik a megrendültségtől, gondolom, le fogják váltani hamarosan, mit izél ez itten, kilencvenötben.

Aztán, a naponta felbukkanó rendőrműsor, a kulturálatlan tájékoztató Garamvölgyi szóvivő úrral. Hullát akarunk azonosítani, nohát, tessék, itt van, alig több napos. Ennek meg, ni, csak a fejével rendelkezünk, ám aki felismeri, az jó fej. Amott a kutyák szétépte szerencsétlen öregasszony a fűben fekve. Kár, hogy hiányzik néhány darabja. Ámbátor kinek jó ez, kinek hiányzik a hullák látványa? Kutatok magamban, mikor először, mikor volt az, amikor először nem borzongtam meg a halott látványán, mikortól nem kaptam fel hitetlenkedve a fejemet, mikor volt először, hogy ránéztem felkínált hullámra, és érdeklődés nélkül hajoltam vissza a munkám fölé?

Nem vetjük észre, ellopódott életünkben a halál mítosza, a halál tisztelete, a halott ember felése lopódott ki az életünkben, észrevétlenül lopták el, lehet, saját halálunkat is sikerült már teljesen eljelentékteleníteniük az életünkbe naponta bemászó, életünkön naponta keresztüljáró

halált megvető bátorságú hírköz szerveinknek, igen, szerveinkké vált szerveinknek. Nem egyszerű finnyáskodás ez részemről. Ha a titkot, jelesen a halál magánvalóságát, a halottat körüllegő mítosz odavetjük a hétköznapi pörköltestányér mellé, dísznek, ha a divatvilág hírei, ha a manókenek combja és a halál minden formában tragikus jelenléte közé egyenlőségjelet lehet tenni, akkor valahova nagyon mélyre rántjuk le magunkat. Ránt le valami minket. Nem tudom hova, de nem túl hízelgő, és nem sok méltóságot ad nekünk ott lenni.

Persze ez csak vézna kis szelete a tortának. Hullanak a fejek és az emberek, valóban is, képletesen is, és ez utóbbi a kis gyilkosságokat is mutatja rendesen a média, folyik a csámcsogás, a vér finom intellektuális szürcsölése. János úr után most Keserü Katalin van porondon. A kultusz-miniszter visszafogottan, mosolyogva mentegetőzik, Török úr meg hevesen magyarázkodik. Nem is érdekelnének, mi érdekelne rajtuk, elég, hogy sajnálom az általam szeretett és becsült Keserü Katit, ha nem merülne fel *odabent* monomániásan a kérdés, mi olyan ellenszenven ennek a két figurának a tevékenységében? Holott én valamikor, nem is olyan régen, Fodor urat a tiszta, erkölcsös, az embernek megmaradó politikus mintapéldányának tekintetem. Ahogy így meg-megjelennek a tévében, mentegetőzve, megmagyarázva – és mindig marad mögöttük legalább egy hullá, hullácska... Aztán beugrik a szó, ami ott bujkált régóta az agyam valamelyik árnyékos szegletében: az zavar, hogy olyan *nyikuhajok*, amikor így csinálják a balhét, ezek a miniszteriális urak. Hogy biza csöppet sem elegánsak. A régiek is a hatalom magasáról zúztak és kártékonykodtak, mégsem éreztem ezt a furcsa ellenkezőt magamban. Azoknak, *akkor, úgy, ott*, az volt a dolguk, az volt nekik megengedve, merthogy minden meg volt engedve nekik. Jancsó stíluskérdésről beszél, amikor nem hajlandó találkozni a miniszterrel és agilis hivatalnokával, és súlyosan igaza van.

És persze, nem új jelenség, kommunikék jelennek meg arról, hogy csak ne tiltakozzék a magyar értelmiség, mert a Múcsarnok félszáz dolgozó éppenséggel helyeslik, hogy így döntött a tárcsa, s éppenséggel nagyon is örülnek a félszáz dolgozó, hogy megszabadultak *ettől* a Keserü Katalintól. No, én épp itt látom a jeles irodalomtörténész feltételezhetően legnagyobb mulasztását. Hogy *ezeztől* a dolgozóktól nem szabadult meg időben. Vajon azok, akik most lelkesen rohannak főnökük hóhéraitnak a bizonyára nem hálátlanul ölelő karjaiba, milyen társai, segítői, támogatói lehettek az igazgatónak? A válasz egyszerű: semmilyenek. S ha nem voltak azok, miért túrte meg őket Keserü? Mert naiv, s bármennyire szeretem is őt, ostoba. Vajon, egyszer sem jutott észébe, hogy eljön majd a pillanat, amikor amazok, a félszázak nem lesznek restek látványosan megtagadni őt? Én nagyon szégyelleném magamat, ha az a félszáz aláíró dolgozó lennének. Mindazonáltal én nem azt rovom fel Keserűnek, hogy nem végzett. Nem rovak fel neki semmit. Csak ha valaki olyasféle pozícióba kerül, mint ő, legalább annyi realitásérzéke legyen, hogy megerősíti magát néhány valódi társal, hívvel. Merthogy mostanság mindenhol ez történik, ha nem venné észre, ő maga is ennek esett áldozatul, erősíteni kell akkor is, ha ehhez nincs kellően erős gyomra az embernek; vagy kívülről maradni, mert úgyis könyörtelenül kiteszik, kiszorítják, kinyírják. S hogy mi a szokatlan a botrányában? Ami egy idő után nyilván nem lesz szokatlan. Hogy eddig azok nyírták ki a mieinket, most meg ezek. Csak – eddig nem hittük el, hogy ezek, vagy azok, azok, vagy ezek, szóval, hogy *mindegy*.

Volt egy érdekes pillanata ennek a rosszízű csetepaténak. Gellért Kis Gábor, a parlament Emberjogi Bizottságának (lehet, hogy nem pontos a megnevezés, de valami ilyesmi) elnöke felháborodottan utasította vissza a leváltás *mikéntjét* a Híradó nagynyilvánossága előtt. Ezen meglepődve a riportert finoman rákérdezett arra, amire ebben az egyre lerohadóbb magyar valóságban kötelezően rá kell kérdeznie: ugyan már mi a fene köze van neki, épp neki a Keserü-ügyhöz. Gellért Kis arcizma sem rándul, halkan és önérzetesen figyelmeztette a riportert, hogy ő nem egyszerűen csak képviselő, de *magyar értelmiség* is (vagy elsősorban), és mint ilyenek, neki is joga, sőt, kötelessége az értelmiséget ért jogszerűtlenségek, méltánytalanságok láttán tiltakoznia. Ez már beszéd volt, lehetett szeretni.

Idáig jutván a kínlódásban, el kellett mennem – na, hová is, hát épp a Múcsarnokba, a Múcsarnok alagsori színháztermébe, ahol egy *másik* Fodor, a Tamás, a *Stúdió K* alkotóival új darabom bemutatójára készül. A színészek nevetve fogadnak, felmondtak nekik. Megértem, ezen csak nevetni lehet, Keserü kirúgva, színház kirúgva. Az ország tudalékvőn egyik legkreatívabb, legizgalmasabb műhelye. A helyzet túlságosan átlátszó. Keserü ment, mert kell a hely – valakinek. Stúdió K megy, mert kell a színházterem – valakiknek. Ezen a ponton elfog az undor. Nincs kedvem tovább írni. Pedig szerettem volna Békésről írni, Kunczéről írni, Hornról írni... nem érdemes itt írni semmiről, emberek, semmiről, senkiről, senkinek... fáraszt az élet.